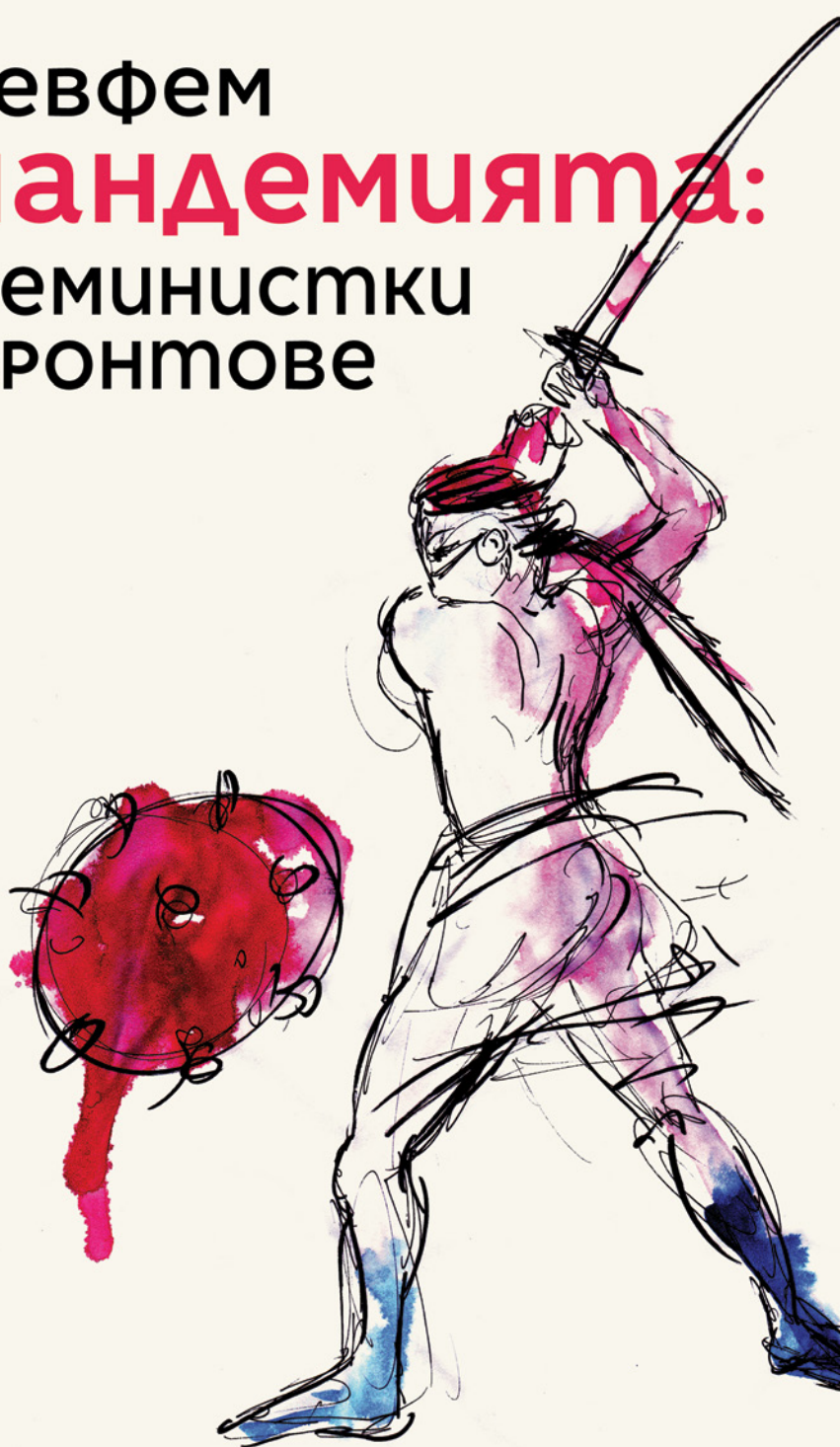

левфем
пандемията:
феминистки
фронтове

Издател:

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България
office@fes.bg, <https://bulgaria.fes.de>

Главен редактор: Стойчо Темебенски

ПАНДЕМИЯТА: ФЕМИНИСТКИ ФРОНТОВЕ

Съставителство: Стойчо Темебенски, Мария Иванчева,
Стойанка Енева, Нели Константинова, Калина Дренска

Автори в изданието: Енико Винце, Зорка Михайлова,
Корнелия Игаш, Ева Михалкова, Санем Озтюрк, Саша
Хайзлер, Ана Виленица, Веда Поповичи, Оксана Дутчак,
Дарина К., Магда Малиновска, Ваня Григорова, Сонико
Джапаридзе

Преводачи в изданието: Галина Безлова, Стойчо
Темебенски, Стоянка Енева, Нели Константинова, Мария
Иванчева, Поли Стоянова

Художник на корицата: Боряна Росса

Графичен дизайн, оформление и предпечат: Боряна
Красиминова

Коректори: Анастасиа Илиева, колектив на медийна
платформа LeftEast

© Фондация Фридрих Еберт

© ЛевФем, 2021, София

ISBN: 978-954-2979-89-0

*Настоящото издание се осъществява в партньорство с Фондация
Фридрих Еберт България и феминистката мрежа Транснационални
жизнени автономни борби (Essential Autonomously Struggles
Transnational, EAST) и платформата Транснационална социална
стачка (Transnational Social Strike, TSS).*

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Transnational Social Strike

E.A.S.T (Essential Autonomous
Struggles Transnational)

ПАНДЕМИЯТА: ФЕМИНИСТКИ ФРОНТОВЕ

София, 2021

Съдържание

7 (Пост)пандемични борби и социално възпроизводство *Колективът на ЛевФем & платформата Транснационална Социална Стачка*

ЧАСТ I: КЛЮЧОВИ ТЕМИ В СОЦИАЛНОТО ВЪЗПРОИЗВОДСТВО

15 Жилищният въпрос като поле на социално възпроизводство и борбата за жилищна справедливост в Румъния *Енико Винце*

ЧАСТ II: ГРИЖОВЕН ТРУД

31 Българските грижовни работнички в Гърция на произвола на съдбата *Зорка Михайлова*

37 Мобилизации на румънските грижовни работнички в Австрия *Корнелия Игаш*

47 Проблеми на социалните и грижовните работници в Чехия и възможни решения чрез синдикализация в сектора *Ева Михалкова*

ЧАСТ III: МИГРАЦИЯ

61 Поддържане на живота по време на пандемията в Турция: жени и мигранти *Санем Озтюрк*

73 От солидарност до политическо действие по Балканския маршрут *Саша Хайзлер*

ЧАСТ IV: ЖИЛИЩНА КРИЗА

85 Жилищното движение в Сърбия *Ана Виленица*

103 Пресечни обединения в борбите за жилищна справедливост и за права на ключовите работници в Румъния *Веда Поповичи*

ЧАСТ V: ОБРАЗОВАНИЕ

123 Грижовният труд в Украйна в епохата на локална и глобална криза *Оксана Дутчак*

135 Какво научиха учителите от пандемията? *Дарина К.*

ЧАСТ VI: ПРОФСЪЮЗНИ БОРБИ

149 Кой ще плати за пандемичната криза? *Магда Малиновска*

161 Женски труд преди и по време на пандемията от Ковид-19 *Ваня Григорова*

177 Уроци от Синдиката на терапевтите в Грузия *Сопико Джапаридзе*

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

193 Манифест за жизнена стачка 8 март
Транснационални жизнени автономни борби (Essential Autonomous Struggles Transnational, EAST)

(Пост)пандемични борби и социално възпроизводство

Колективът на ЛевФем & платформата
Транснационална Социална Стачка

Пандемията от Ковид-19 извади на показ, повече от всякога, тясната връзка и взаимозависимост между различни страни в Европа и отвъд нея, както и между различни икономически сектори, и специално между производството и социалното възпроизводство. Тя показа, че за да се поддържа и възпроизвеждат животът и обществото ни, от някои от членовете на това общество, особено от жените и мигрантите, ромите или ЛГБТИ хората, се очаква да жертват себе си с готовност. Отново те попаднаха под капиталистическата повеля да положат животите си „на фронтовата линия“ срещу пандемията. Така наречените „ключови“ работници – медицински сестри, учителки, грижовни работнички, чистачки, продавачки, работници в логистичния сектор – „естествено“ трябваше да запълнят бездната в социалното възпроизводство, която се вирише в нас от останките на едни все по-разрушени и все по-уязвими социални системи.

Тези работнички трябваше да понесат безпрецедентно трудово претоварване, съчета-

вайки няколко работни смени вкъщи и извън дома си, докато бяха оставени без адекватна грижа и помощ и обществена подкрепа. В същото време, докато училищата и детските градини бяха затворени, най-вече жените бяха принудени да поемат бремето на неплатената грижа за децата у дома, като я съвместяваха с платен труд. Някои дори загубиха работата си заради увеличаване на отговорностите, свързани с отглеждането на деца и обгрижването на възрастни и болни хора. И докато по медийни и институционални канали ни се натякваше да „останем вкъщи на сигурно“, същите източници рядко се споменаваха, че домът не е безопасно място за тези от нас, които се сблъскват с домашно насилие или за онези, които живеят в пренаселени жилища с лоши хигиенни условия или които дори нямат покрив над главата си.

Точно в този пандемичен контекст, обаче, същите жени, ЛГБТИ хора, мигранти и работници в ключовите сектори в Източна Европа - наред с много други хора по света в сходни позиции - решително се противопоставиха на затягането на капиталистическите, патриархални и расистки режими, които експлоатират тяхната производствена и възпроизводствена сила и същевременно ги изоставят на произвола на съдбата. В региона се разпалиха и разрастнаха множество фронтове на борба и съпротива. В България медицинските сестри излязоха на множество протести за реформа на публичното здравеопазване и за по-добри условия на труд и заплащане. В Полша

женската стачка срещу забраната на абортите встъпиха жени по цял свят. В Румъния активисти протестираха срещу забраната на джентър изследванията като дисциплина в университетите и продължиха отдавна наченатата борба за по-добри жилищни условия сред бедните: проблем, който засяга особено остро ромската общност. В Сърбия антикорупционни и антиправителствени протести намериха допирни точки с борбите срещу натрупването на дългове и за всеобщо подобряване на жилищните условия. В Турция, Гърция и по целия Балкански маршрут, избухнаха мигрантски движения, паралелно с бунтовете на сезонните работници от Източна Европа в Германия и Италия срещу ужасяващите жилищни и трудови условия, на които са изложени работниците в ключови за икономиката на Запада сектори. Всички тези борби показват ръст в експериментите на противопоставяне на социалното и политическо обезценяване на жизненоважния труд, което от своя страна разкрива патриархалните и расистки условия на експлоатация, които се пораждаат в обществената среда, но се проявяват и на работното място. За нас от колектива на ЛевФем и платформата Транснационална социална стачка, оставаше отворен и все по-належащ въпросът как да свържем тези борби на транснационално ниво с цел да превъзмогнем изолацията и да поставим на сериозно изпитание статуквото.

Такъв е контекстът, в който през 2020 унициирахме основаването на феминистка-

ма мрежа EAST (*Essential Autonomist Struggles Transnational*; Транснационални жизнени автономни борби). EAST свързва феминистки активисти с работнички в ключовите сектори в и отвъд Източна Европа, с цел да обедини и подкрепи борби в полето на социалното възпроизводство. Проектът беше основан от българската социалистическа феминистка организация ЛеВФем и платформата Транснационална Социална Стачка, но постепенно се включиха и колективи от Румъния, Сърбия, Грузия, Полша, Чехия, Словения, Турция, Унгария, Гърция, Франция, Италия, Швеция и Обединеното кралство, а скоро асамблеите ни бяха посещавани от феминистки, работнички и мигрантки от Африка и Северна и Южна Америка. И все пак фокусът ни засега остава Източна Европа, тъй като източноевропейските страни имат сходна история на разрушаване на социалната държава, приватизация на производства, стоки и услуги, които преди са били публична собственост и, в следствие на жестоки кризи на заетостта и социалното възпроизводство, които впоследствие са облекчени чрез масова миграция. Безмилостното и системно прилагане на тези реформи в съответствие с експлоаторските и расистки политики на ЕС спрямо заетостта и миграцията създадоха условията за ужасяващите социално-икономически последствия от пандемията.

Посткомунистическата отровна смесица от радикално първоначално натрупване на капитал и затягаща се примка на (ново)изникващи

реакционерски патриархални политики, която засяга много от страните в региона, влияе върху условията на живот и работа на тези, които остават и на онези, които мигрират, и оставя своя отпечатък върху цяла Европа, а и отвъд нея. Нуждаем се от координирана и обща политическа инициатива, за да можем да адресираме тези реалности. EAST признава вариращите развития между отделните държави в Източна Европа, но същевременно се опитва да изгради връзки между опита и борбите в „Изтока“ и Западните и глобални движения. В крайна сметка, капитализмът, патриархатът и расизмът са глобални системи, които подсилват и подхранват крайни форми на неравенство и насилие. Само съпротива на глобални ниво ще е способна да ги смаже.

С цел да дадем видимост и да задълбочим разбирането на жизнените феминистки борби в различни страни от Източна Европа, EAST организира поредица уебинари между юли и септември 2020 г. с подкрепата на Фондация Фридрих Еберт България. Те засегнаха теми като грижовен труд и миграция, феминистки, жилищни и трудови борби, като беше отделено специално внимание на онези, свързани с пандемията от Ковид-19. EAST също излезе с Манифест за жизнена стачка за 8 март, чрез който цели да мобилизира жени, мигранти, работници, ЛГБТИ хора, чийто труд се смята за жизненоважен, но чийто живот не са считани за незаменими. Текстовете в настоящия сборник *Пандемията: фе-*

министки фронтове са резултатът от тези убинари, които бяха отразени в исканията на нашия *Манифест за жизнена стачка*. Всички авторки участваха като панелисти в онлайн срещите. Техният принос не трябва да се мисли само като аналитично упражнение. Успоредно с подробно то разглеждане на настоящата ситуация в полето на социалното възпроизводство в Източна Европа и отвъд, авторките в този сборник споделят много примери от практиката на случващите се в момента жизнени феминистки борби и поставят важни въпроси относно бъдещите възможности за колективна феминистка съпротива на местно, регионално и транснационално ниво.

По тази причина ние твърдо вярваме, че сборникът *Пандемията: феминистки фронтове* може да се превърне в оръжие за овластяване на нашите движения и борби. Вярваме, че той ще ни нахърчи да споделяме познанията и опита си от различни форми и епизоди на съпротива, да обединяваме гласовете и възгласите си, за да се чуват по-силно, докато се учим едни от други и ставаме все по-ефективни в битките си за по-справедлив свят. Вярваме, че всеки един от текстовете предлага ценни идеи за това как да осъществим транснационалната социална стачка, която е нашият споделен хоризонт. Но най-важното е, че вярваме, че този сборник дава на читателите си както надежда, че бъдеще без капиталистическа експлоатация и патриархално и расистко насилие е възможно, така и ин-

часть I

**КЛЮЧОВИ
теми в
социалното
възпроиз-
водство**

Жилищният въпрос като поле на социално възпроизводство и борбата за жилищна справедливост в Румъния

Енико Винце

Превод: Галина Безлова

Какво е социално възпроизводство?

Социалистическият феминистки подход към социалното възпроизводство (виж Bhattacharya, 2017; Ferguson, без дата) изисква да разпознаем факта, че възпроизводството (било то материално или символично) на трудова сила е основно условие за капиталистическото производство. Най-вече, такъв тип подход подчертава начина, по който капитализмът функционира в пресечеността на половото господство (патриархат), расиализираното потисничество (расизъм) и класовата експлоатация (капитализъм). Възпроизводителният труд (включително неплатен домашен труд и грижовен труд за деца и възрастни, който под патриархалния режим е роля, която жените изпълняват), ниско-платеният труд на расовизираните социални категории, както и резервната армия от обеднели работници са все производителни сили за натруп-

ването на капитал и възпроизводителни фактори на самия капитализъм.

Тази възпроизводителна динамика на капитализма не се случва само на национално-гържавно ниво, но и в световен мащаб. Както отбелязва Саския Сасен: „Упадъкът на промишлеността, растежът на сектора на услугите, разпространението на временните, почасовите и другите „казуализирани“ форми на труд, както и необичайните процеси на производство като например шивашките цехове за конфекция с покъртителни условия на труд и мизерно заплащане или индустриализирането на домакинската работа в развитите страни, доведоха до увеличаване на нископлатените работни места и нуждата от имигранти от работническата класа, които да ги запълнят” (Sassen, 1988). От перспективата на гържавите, стоящи в полупериферията на Централна, Източна и Южна Европа, е нужно да добавим към тази картинка на възпроизводство на глобален капитализъм следните неща: от една страна, икономическият колапс на бившите социалистически гържави освободи голям брой работници, които емигрираха – много от тях в ролята на сезонни и циклични мигранти, които не са в постоянна тежест на публичните услуги на гържавите, приемащи мигранти. От друга страна, интернационализирането на производството и износът на работни места в ИТ сектора и сектора на услугите от страна на развитите гържави към тези в полуперифериите, където работната ръка е по-евтина, въз-

произвежда социална поляризация между Запада и Останалите, а във Вторите – между професионалистите с висок доход и нископлатените работници.

Жилищният въпрос като терен на социално възпроизводство.

Възпроизводството на трудова сила обикновено се случва в дома. Цялостно в патриархалния капитализъм експлоатираният на работното място труд се възпроизвежда отново въкъщи заради неплатената работа, която жените вършат там. От политико-икономическа гледна точка, в капитализма жилищата са територия на натрупване на капитал: не са просто стока, която става все по-скъпа в общество, чиито политици облагодетелстват най-вече маркетинга и търсенето на печалба дори в дома, но също така и функционират като актив, от който може да се извлече печалба. И от двете гледни точки следва, че жилищният въпрос играе ключова роля във възпроизводството на капитализма.

Като изключим сравнително краткия „Златен период“ на капитализма (периода между края на Втората световна война и 70-те години), той оставя всички жилищни въпроси на пазара и съответно на личната сфера на индивида. Капитализмът насърчава жилищен рег, основан на убеждението, че набавянето на жилище от

пазара е индивидуална отговорност, а гържавата не е длъжна да предоставя домове на хората и техните семейства или пък да им осигури такава като социално-икономическо право.

Като част от системния контрол върху работната сила, чиито нужди биват подчинени на печалбата, патриархалният расистки капитализъм се опитва да скрие факта, че социалното възпроизводство е политическо. Казано иначе, той се преструва, че всички отношения и практики, чрез които социалното възпроизводство се случва, са „естествена“ част от домашната/личната среда и че на всички нужди на индивида трябва да бъде отговорено чрез индивидуални усилия.

Аргументът срещу пряката намеса на гържавата в жилищното производство, за да бъдат задоволени нуждите на хората, гаже използва идеята, че чрез подобни действия гържавата би се намесила в личния живот на хората – нещо, което не би трябвало да подлежи на гържавен контрол. Цялостно тази идеология бива използвана, за да прикрие факта, че жилищата са съществено поле за натрупване на капитал и че отгръпването на гържавата от ролята ѝ в осигуряването на жилища работи в интерес на жилищните печалби и предприемачите на недвижими имоти.

Какво разкрива пандемията за жилищната криза в Румъния?

Скорошната пандемия разобличи серия от жилищни несправедливости и лишения в Румъния, които не бяха създадени от Ковид-19, а от ориентирания към печалба жилищен режим, който все повече се превръща в доминиращ през последните три десетилетия. Все пак този феномен беше много по-очевидно проявлен заради продължителната епидемия, карантината и икономическата криза.

Дълготрайното занемаряване на публичните услуги беше най-ясно изразено при дефицитите в здравеопазването. Например липсата на адекватен брой държавни болнични легла, достъпа до безплатни лекарства, недостига на квалифициран персонал*. Също така и високите цени на

* Информационната онлайн база на Националния статистически институт показва спад от над 40 000 болнични легла между 1990 г. и 2000 г.; от почти 30 000 легла между 2000 г. и влизането на Румъния в ЕС; и от още почти 8000 между 2007 и 2010 г. През 2011 г. президентът Траян Бъсеску стартира програма, с която да създаде „високо продуктивна държава“, а неговият партниен колега, министър-председателят Емил Бок, „направи работата по-гъвкава“. Заради желанието си да допринесат към налаганата безкрайна приватизация в още много сектори като условие да получат още заеми от МВФ и Световната банка, те започнаха да орязват болничните легла, защото „има прекалено много болници с прекалено много легла и прекалено много болнична активност“. Те започнаха да работят по това още по-назад във времето: между 2009 и 2011 г. изчезнаха почти 12 600 болнични легла в Румъния.

частните здравни услуги, които много хора не могат да си позволят, както и отказа на частните отделения да предоставят своята помощ безплатно по време на ситуация на спешна и извънредна заплаха за човешките животи. Когато говорим за вируси, болести и смърт е важно да имаме предвид социалните и икономическите условия, които влияят на човешкото здраве или липсата на такова. Тези условия създават огромни неравенства между различни икономически групи спрямо средната им продължителност на живот. Има неравенства в продължителността на живот на хората, пряко свързани с качеството им на живот или способността на телата им да се защитават срещу болести – сама по себе си зависеща от условията на дома и работното им място, както и от храната им. През 2018 г. средната продължителност на живот в Румъния е 75,3 години, докато средната за ЕС е 81 години и е още по-висока в Швейцария (83,8 години), Испания (83,5 години), Италия (83,4 години), Швеция (82,6 години) и други*.

След 2012 г. броят на държавните болнични легла се покачва и спада и през 2018 г. техният общ брой беше 125 034. Разбира се, това е общият брой за страната и не показва огромните неравенства спрямо това в различните местности и региони. Трябва да отбележим, че сега, през 2020 г., румънското правителство оряза финансирането за здравеопазване и повиши финансирането, отпуснато за Министерството на вътрешните работи с над 13,16% спрямо 2019 г.. Бюджетът на Министерството на отбраната също се повиши с 16,1%.

* Проверете информация в Евростат.

Също така, друг важен факт беше осъзнат по време на пандемията: хората, които живеят в непригодни домашни условия, нямат възможност да спазват правилата за хигиена или тези за физическа дистанция, за да се предпазят от заразяване. Тези проявления на жилищната криза достигнаха до още по-критично ниво за онези, които живеят в претъпкани долове и жилища или в цели квартали, в които липсва достъп до услуги като течаща вода; онези, които са изправени пред несигурности заради неформални/нетрадиционни видове жилища; онези, които остават без покрив над главата си; онези, които са в риск да бъдат изхвърлени от домовете си заради спад в доходите им, предназначени за наеми, сметки и др. Всички тези реалности са също вкоренени и в липсата на развитие на фона на обществени жилища, който представлява по-малко от 2% от общата жилищна наличност на Румъния.

Шокът, който не само хората, но и държавните институции и органи изпитаха, когато бяха поставени пред непозната пандемия, трябваше да подейства на всички ни като знак за това, че дори преди извънредното положение животът на мнозина не е бил нормален. Поради това можеше мерките, предприети като реакция към пандемията, да не се изчерпват с връщане към предпандемичното „нормално“, а да представляват някакъв вид намеси, които да разрешат гореспоменатите проявления на жилищната криза.

Как да си представим други възможни светове в контекста на пандемията?

В днешно време оптимистичният сценарий за настоящата здравна и икономическа криза, според който в този критичен момент, особено в ключови икономически области, работниците ще се преборят с работодателите за интересите си чрез синдикати, сякаш рухва. Все пак беше и все още е добра идея да се преговаря за увеличение на заплатите и защита на труда като условие, което компаниите, получаващи държавни помощи или данъчни облекчения, да трябва да предоставят.

Ние, активистите за жилищна справедливост, бихме искали да включим и жилищни мерки в такива потенциални нови сделки: увеличаване на броя на социалните жилища, за да бъдат предоставени спешни домове на бездомните хора и онези, живеещи в непригодни за живот и претърпани постройките; забрана на изселване от страна на хазяите; подкрепа за семействата, които нямат средства за обществените услуги и осигуряване на достъп до вода, електричество, газ или друг вид отопление; и цялостно въвеждане на междинни и дълготрайни правителствени програми за изграждане на държавни жилища, за да може държавата да отговори на нуждите от подслон в различни региони.

Текущата криза показва, че трудът е основна движеща сила на всяка икономическа дейност

и без труд икономиката не може да бъде спасена (дори в този период на финансиализиран капитализъм). Румънската работна сила е една от най-експлоатираните в ЕС заради ниските заплати и монопола на частния сектор в сферата на недвижимото имущество, който диктува цените в областта. Допълнително, несигурностите около разрешаването на здравната криза и икономическата рецесия трябва да помогнат на всички ни да разпознаем факта, че „нормалността“, която Ковид-19 прекъсна, не е нормална. Защото не е нормално половината от работниците да работят на минимална заплата, която сама по себе си е около половината от цената на приличен минимален месечен бюджет. Защото не е нормално, че толкова много хора живеят в претъпкани пространства или лоши условия, или пък че изобщо нямат покрив над главите си, или че са в риск да бъдат изритани от жилището си, защото не могат да си позволят да си платят наема или кредита, или сметките заради ниските си доходи. Не е нормално гържавното здравеопазване да е неспособно да се погрижи за нуждите на обеднялото заради икономическа експлоатация население дори в мирни времена, да не говорим в периодите на шока, причинен от пандемията.

Според Манифеста за жилищна справедливост, публикуван през март 2020 г. от Блока за право на жилище в Европа: „Спешните социални мерки са изключително нужни днес, но не са достатъчни, за да гарантират изход от епидемии-

ологичната и икономическа криза. Не са достатъчни, за да намалят огромните последици от подобни бъдещи кризи, които, както знаем, са неизбежни под капитализма. Тази криза не трябва да бъде „разрешена“ както предишни такива – в полза на капитала. Жизненоважно е да осъдим и да оставим зад нас структурните приспособителни програми, които насърчават още приватизация и остеритет като единственото решение, което някак си ще помогне за всички проблеми.

Тези програми бяха наложени през последните няколко десетилетия от големите международни организации като например Световната банка и Международния валутен фонд. Тези програми навсякъде и винаги се превръщат в мерки срещу публичния сектор и срещу бедните хора, в още по-малко финансиране на публичните здравеопазване, образование и жилища, както и в подчинение на всяко развитие на икономическите и социални области на основната логика на капитализма: тази за бързите печалби. Блокът за жилищния въпрос заявява, че за да оставим кризата зад себе си и за да въведем справедлив социален и икономически ред, който да служи на интересите на хората, е важно тържавата да инвестира в публичните услуги, особено в тържавни жилища. Дойде време богатите да платят за всичко, което са откраднали чрез експлоатацията на работната сила, инвестициите в недвижима собственост и кражбата на правителствените ресурси за сметка на всички оста-

нали. Има нужда от радикални мерки, за да сме сигурни, че икономическият пост-кризисен рег ще бъде рег на равенство и социална справедливост. Време е привилегированите в тази система, които са натрупали достатъчно приходи и огромно богатство през последните десетилетия, да платят гължимото. Те трябва значително да допринесат към разходите по програмите, нужни за това здравното и икономическото състояние на всички да се подобри веднъж завинаги. Време е да сложим край на режима, в който предприемачите на недвижима собственост, огромните наемогателни компании и частните компании, които доставят публични услуги, правят гигантски печалби на гърба на онези, които едва преживяват месец за месец!" (The Block for Housing, 2020a).

Правителствените социални, трудови и жилищни мерки по време на извънредното положение бяха много ограничени, въпреки че необикновените обстоятелства дадоха възможност за предоставяне на по-адекватна подкрепа за бездомните хора, хората, които са в риск да бъдат изхвърлени на улицата, хората, които не могат да плащат огромни наеми, и хората, които работят за минималната заплата или дори по-малко. Поради това Блокът за жилищния въпрос изпрати меморандум до президентството, парламента, правителството и 3 министерства. Озаглавен „Настоящата епидемиологична криза е и социална и икономическа криза. Максимална спешност: прилична минимална заплата и адекватни соци-

ални жилища за най-засегнатите“ (The Block for Housing, 2020b), меморандумът беше подписан от 53 организации и над 100 човека, участници в граждански организации и/или социален активизъм. Някои от исканията на меморандума бяха следните: „Да бъдат покрити публичните услуги, социалните помощи и допълнителните добавки по време на извънредното положение за най-уязвимите хора. Увеличаване на гарантирания минимален доход и дефиниране на нов, достоен минимален доход, който да предостави на всички хора необходимите финансови ресурси, за да покрият минималните си разходи за адекватен живот. Увеличение на броя на социалните жилища чрез редица действия (строителство, преустройство, експроприация и др.), за да бъде отговорено на местните нужди. Приемане на модела „на първо място жилище“ при разпределяне на социални жилища и подкрепа за бенефициентите чрез включен пакет от социални и здравни осигуровки за колкото време е нужно.

Настоящата криза изисква да свържем отново няколко теми и да създадем широко социално движение*. Изисква също да преосмислим как би

* Блокът за жилищния въпрос (с всичките му членски групи: Social Housing NOW! / Социални жилища СЕГА!, The Common Front for the Right to Housing/Общ фронт за жилищни права, The Right to the City / Правото на град, ERomaJust), заедно с няколко други активистки инициативи в Румъния (сред тях Romania – Land of Cheap Labor/Румъния – страната на евтиния труд; Urzica; Justice. Respect. Equality. Protection. Transparency / Справедливост. Уважение. Равенство. Защита. Прозрачност; Mahala – Militant

могло да бъде построено общество на основата на равенство и социална справедливост за всички. Нужно е да създадем връзка между всички антирасистки, антинационалистически и феминистки движения, които се присъединяват към други международни движения, за едно общество без експлоатация, общество, освободено от господството на печалбата. Станахме свидетели на това как милитаризацията и засиленото наблюдение влязоха в ролята на инструменти, които румънското правителство използва по време на извънредното положение под претекста, че така се бори с вируса. Това насочва вниманието ни към възможността гържавата, в стремежа си да укрепи своята сила, да не прави това с цел да сложи край на неравенствата и несправедливостите, като засилва мерките, обикновено взимани от социалната гържава, а по-скоро да е склонна да се превърне в полицейска гържава, такава, която предпочита мерките на строги икономии. Всичко това, за да може допълнително да подкрепи властващата капиталистическа класа

Workers' Community / Махала – общност на борбените работници) и такава от European Action Coalition for the Right to Housing and the City / Европейската коалиция за жилищни права и право на град се опитват да променят политическия дискурс относно капитализма и неговите кризи, но също така искат да начертаят нови радикални пост-кризисни перспективи. Те застават в солидарност с ромските организации, които се борят с расизма и полицейското насилие и търсят сътрудничество с инициативите в търговския съюз, които се борят за достойни заплати и работни условия.

по стари и/или нови начини. Изправени пред този съюз, ние трябва не само да си представим други възможни светове, но и да построим наново политическата си субективност.

Последно, но не по важност, ЛевФем и ТСС ни попитаха как да свържем нашата борба с другите борби в региона в една силна транснационална инициатива. Искам тук да споделя идея, която би могла да допълни инициативата на имигрантите/транснационалните работници по организирането в държавите, в които са емигрирали и при все че нито тези държави, нито родните им такива не поемат отговорност за тяхното работно място или жилищни права. За да може обединено да реагираме срещу трудова експлоатация, свързана със свободното придвижване на капитал през националните граници (с други думи да организираме транснационална стачка срещу мултинационалните корпорации, функциониращи в няколко държави) би могло да бъде предизвикателство, за което да мислим в настоящите условия.

Енико Винце е професор в румънския университет Babeş-Bolyai в Клуж-Напока и активист за жилищна справедливост в местното движение Căşi sociale ACUM! / Социални жилища СЕГА! и националната мрежа на няколко активисти групи из Румъния Bloc for Housing / Блок за жилищния въпрос. Текстът е вдъхновен от участието ѝ в уебинара, организиран на 28 юни 2020 от ЛевФем и TSS под надслова: „Реакции към Ковид-19 и (пост)пандемията: социално възпроизводство, мигранти и жени в Централна/Източна Европа и отвъд“.

часть II

ГРИЖОВЕН ТРУД

Българските грижовни работнички в Гърция на произвола на съдбата

Зорка Михайлова

Създадохме неформално сдружение „Заедно можем – Сдружение на българите в Гърция“ с презумпцията да се превърне в синдикална организация към гръцките синдикати. В сдружението си поставихме за цел да бъдем пространство на взаимопомощ между българите емигранти в Гърция и се включихме в поредица взаимни действия със синдикалната лидерка и бивша еврогенуатка от ПП „Сириза“ Костагинка Кунева. Кунева през 2016 г. успя да прокара резолюция, която е стъпка към това държавите членки на ЕС да бъдат принудени да признаят правата на домашните помощнички и болногледачки. Засега обаче проблемите не просто остават, а и много се задълбочават с кризата на Ковид-19.

Основните ни проблеми са свързани най-вече с отказа на работодателите да сключват трудови договори с работещите. Така близо 80% от българските емигранти в Гърция работят без трудови договори и здравни осигуровки! Това в днешните условия на тотална епиде-

мична обстановка поради коронавируса поражда още по-големи проблеми. Освободените работещи поради карантината не получават никакви обезщетения, помощи за безработни и пр., които осигурените получават. Заболелите пък си плащат на 100% болничните разходи и лекарства, за които често нямат средства и се налага всеки месец да организираме акции за набиране на парични помощи.

А и малкият процент, който са осигурени, биват осигурявани на 4 часа вместо на 8 и се оказва, че след 15-20 години получават мизерни пенсии в рамките на стотина евро максимум, за които се чака минимум 3-4 години, като причината е тромавата гръцка администрация, където електронно обслужване се въведе преди около година!

Тук бих искала да добавя още един аспект към проблемите на нашата работа, който сме обсъждали, свързан с липсата на осигуряване. Например след като човекът, за когото сме се грижили, почине и ни освободят от работа, ние нямаме право на обезщетение като безработни в системата тук, защото нас ни няма. Ако ни вогят чистачки, такава длъжност има и те получават обезщетение при уволнение от службата им за безработни, докато тези, които работят по къщите, нямат такива права. Това е също една такава голяма несправедливост, тъй като никой не е застрахован, че човекът, за когото се грижиш, няма да си отиде. Така сме поставени в една такава позиция да избираш или да си без

работа, или да приемеш каквато и да е запламена работа. Ние нямаме защита. Гърците имат много силни синдикати, но ние нямаме синдикална организация поради това, че гръцките синдикати са на браншовете. Ние към кой синдикат да се причислим, след като няма такава длъжност като нашата? Затова си направихме сдружение, което да бъде за взаимопомощ за нас българите.

В работата си като болногледачки се сблъскваме с най-различни злоупотреби. Най-честите са свързани с условията на работа. В много случаи жените нямат собствена стая, нямат място, където да имат почивка. Става въпрос не за 12-часов, а понякога за 24-часов работен ден. Тях не ги интересува, че цял ден си бил на крак и вечер няма да спиш. Те казват, че са те наели да гледаш този човек! Случва се да не сме спали по 24 часа. Има болести, при които сутрин е добре, но вечер болният буйства. През деня обаче никои не може да легне да спи, защото те също не спят и ти не знаеш какво може да направи. А през деня трябва да пазаруваш, да готвиш, да чистиш. Има си домакинска работа, която не можеш да пренебрегнеш, защото тя ти е наложена. Ти живееш вътре в дома. Тези домакински задължения падат върху нас, домашните помощнички и болногледачки. А вечер, когато лягаш, за да си почиваш, вероятността да нямаш собствена стая е голяма. Ще трябва да спиш в една стая с жената, която може да е със сериозни психически увреждания. Не всеки може да напусне веднага, а и докато намерят друга жена, ти нямаш право да

си вземеш куфара и да се махнеш, защото е погсъдно. Болният може да направи нещо или да му стане нещо и да те обвинят, че ти си го убила, ти си го направила и затова си се махнала. Въобще проблемите са много!

В работата ни това да се промени, открихме, че в гръцкия трудов кодекс няма длъжност „домашен помощник“ – работа, която извършват най-голямата част от българките емигрантки в Гърция. Г-жа Костагинка Кунева, с която сме си сътрудничили, успя като евродепутат да го узакони в ЕП, но трябва всяка страна членка на ЕС да го внедри в собственото си трудово законодателство, което Гърция все още не е направила.

Така че дори и да имаме документи, ние, които работим като домашни помощнички и болногледачки, няма как да бъдем осигурявани. Ние стигнахме чрез сътрудниците на Костагинка Кунева до заместник-министър на труда и социалните грижи в Гърция и се оказа, че дори на високо ниво гържат домашни помощнички без осигуровки. Костагинка Кунева беше синдикален геец към гръцки синдикат, когато беше залята с киселина. Естествено, че българите се втурнахме тогава на помощ. Събирали сме пари за нея. Освен това тя е жена, която винаги се е борила и е защитавала правата на жените.

Все още се изискват неправомерни за европейски граждани, каквито са българите, куп документи за пребиваване, което възпрепятства свободното им придвижване България – Гърция и това е още по-осезаемо в условията на коро-

навируса. Многократно сме правили опит да намерим решение или поне отзвук в нашите оторизирани правителствени органи, но... сме глас в пустиня!

Да се надяваме Господ да ни пази, щото май само Той ни остана като надежда!

Зорка Михайлова е емигрантка от България, работи като болногледачка в Гърция, Атина от 19 години. Тя е една от основателките на „Заедно можем“ – Сдружение на българите в Гърция, което си поставя за цел да бъде пространство на взаимопомощ между българите емигранти в Гърция.*

* Заедно можем – Сдружение на българите в Гърция (2015), antenab.com, <https://bit.ly/3ujxsVC>

Мобилизации на румънските грижовни работнички в Австрия

Корнелия Игаш

Превод: Стоянка Енева

Казвам се Корнелия Игаш.

На 38 години съм, от Румъния, работя като гледачка и живея в дома на човека, за когото се грижа. По-рано тази година се присъединих към платформата „DREPT – Група на домашните грижовни работници“ (*грижовни работници, живеещи в домовете, в които работят – бел. ред.*) в Австрия и оттогава участвам активно в организацията на емигрантски работнички в грижовния сектор. Групата ни наскоро беше учредена като неправителствена организация и малко по малко се утвърждава като неформален синдикат на румънски работници в грижовния сектор: предлагаме консултации и помощ на работници в нужда, разпространяваме в социалните мрежи цялата необходима информация относно нашите трудови права, предлагаме също наемса в кризисни ситуации и посредничество в конфликти. В дейностите ни влизат също политическо застъпничество, участие в медиите и работа с гържавните институции с цел подобряване на условията на работа за всички ни.

Заедно с моите колеги и сънародници и с всеотдайните активисти, които ни подкрепят, ние от DREPT се борим за повече работнически права и по-високи и справедливи заплати за всички мигранти, които работят в грижовния сектор в Австрия! Изискваме отмяна на системата на самонаетост и заменянето ѝ с нормални договорни отношения – за да бъдем и ние защитени от злоупотреби и експлоатация на работните ни места!

Относно грижовните работници, живеещи в обслужваните домове в Австрия. Мобилизацията на румънските работнички в грижовния сектор.

Болногледачките извършват ролята на лични асистенти и поемат грижата за болни и възрастни хора в домовете им. Огромна част от почти 60 000 работници в грижовния сектор на разположение 24 часа в денонощието са жени – имигрантки от източноевропейски страни. Румънските работнички представляват най-големия дял от работещите в Австрия: около 33 000 души са заети в този сектор. Транспортни фирми ни докарват до Австрия в претъпкани микробуси, за да работим на по 2, 3 или 4-седмични смени, по 24 часа на ден, 7 дни в седмицата. Дори нощно време не сме свободни, на повикване сме, в случай че клиентите ни се нуждаят от

нас. Много хора дори нямат обедна почивка. Често нямаме възможност за уединение в дома на пациента, а в по-крайни случаи болногледачките живеят в една стая с пациента, за да могат да са на разположение през нощта. В много случаи от работничките се изисква да вършат работа, която е извън техните задължения, и да се грижат и за други хора, освен за човека, за когото са били наети.

След като приключим с работната смяна, се връщаме по домовете си за още толкова време, за да се възстановим и да прекараме време с близките си.

Работата ни е много трудна, както физически, така и емоционално и психически. Клиентите ни страдат от различни психични заболявания като геменция или Алцхаймер, мобилността им е или много ограничена, или напълно изгубена и не е лесно да бъдем непрекъснато с тях, всеки ден, затворени между стените на дома им, за целия период на работа. Работим нонстоп и сме на повикване дори през нощта. За тази работа печелим между 2 и 5 евро на час, което е много по-малката работна заплата в повечето европейски страни.

Работниците в грижовния сектор в Австрия работят на свободна практика, всички сме самонаети, тъй като това е единствената форма на работни отношения, позволена от австрийските власти в този бранш. Това ни изключва от всякакъв вид социални придобивки като помощи за безработица, платен отпуск, болнични и

също така ни остава извън всички колективни работнически договори и механизми за закрила чрез синдикатите или работническата камара. Тази система също така ни прави беззащитни пред злоупотреби и експлоатация на работното място. От друга страна, като самонаети работници, ние сме официално членове на Австрийската търговска камара, която по принцип би трябвало да представлява нашите интереси. Но камарата представлява интересите на всички фирми и, по подразбиране, също така на посредническите агенции, а именно с тях са повечето от конфликтите ни.

Посредническите агенции, без да преувеличавам, са най-голямото зло в този бизнес: те определят нашето възнаграждение, избират клиентите ни и налагат смените ни. Загължават ни да подписваме злоупотребяващи с нас трудови договори, в повечето случаи под натиск, след като сме изминали десетки часове път и без да имаме никаква възможност да договорим други условия. Често тези договори са само на немски, а също толкова често нивото на езика на работничките не е достатъчно, за да разберат и още по-малко да се договорят за условията, с които трябва да се съгласят.

Друг въпрос е, че посредническите агенции принуждават работничките, наети в Румъния, да се съгласят да пътуват с транспортна фирма, наета от агенцията, ограничавайки по този начин възможността им да изберат транспорта, който да изпълзват. Има случаи на тежко ра-

нени в катастрофи работнички след като уморени и претоварени от работа шофьори са били карани да извършват курсове от и до Австрия, без да са имали достатъчна почивка.

Обичайна практика е на работничките да се дава за подпис договора чак когато пристигнат в Австрия, където са под натиск да подпишат и на практика без никаква възможност да се върнат в Румъния, ако откажат, което, разбира се, ги оставя без възможност за каквото и да било преговаряне.

Посредническите компании също управляват нашите средства.

За тази цел, те взимат високи комисионни не само от нас, но и от семействата на клиентите ни, от което произлизат много проблеми. Когато има конфликт между агенцията-посредник и работничките в грижовния сектор, това е ясен конфликт на интереси, тъй като Търговската камара представлява и двете страни. А в крайна сметка нищо не се случва и работничките са оставени на произвола на съдбата.

Както виждате, единственото решение за нас е да се самоорганизираме и да представляваме сами себе си. В този смисъл DREPT агресира съществена липса. Трудът ни в DREPT е доброволен и се опитваме да го вмъкнем между всички неща, с които жонглираме: работа, личен живот, семейство и свободно време. Въпреки всичко това се опитваме да помогнем на хората в нужда. Защото знаем, че няма кой друг да помогне. Освен организирането на общност, в

която работничките могат да получат подкрепа, съвет и да се почувстват по-малко самотни, ние се стараем да информираме членовете си и други работници относно правата им и помощите, които им се полагат.

Публикуваме полезна информация, свързана с Австрия на Фейсбук страницата ни, например относно ограничения за пътуване. Също така организираме кампании по теми, които ни засягат, като правата на децата ни да получаваат същите помощи и стипендии като австрийските деца, обсъждаме кои биха били най-добрите стратегии за реформи в нашия бранш и т.н. Стремим се да подкрепяме членовете си на работните им места, когато станат жертва на злоупотреби, например когато агенцията-посредник не им плати. Предоставяме съвети и насоки относно въпроси, които засягат работниците в грижовния сектор – какво да се има предвид когато се подписва договор с агенция; как да се приключат взаимоотношенията с нея; как да гарантираме, че работниците разбират договорите, които подписват, и че клаузите на тези договори са задоволителни и т.н. Публикуваме данните на нелоялни агенции, грижим се и се подкрепяме едни други в ситуации, в които работниците са принудени да се борят за правата си.

Грижовен труд по време на Ковид-19

Карантината се отрази светкавично на грижовния сектор. Нямаше време да се приготвим, да се организираме, да потърсим решения. Когато затвориха границите, половината работнички бяха блокирани у дома, в Румъния, изправени пред факта, че са без доход и не могат да пътуват за неопределен период от време. Другата половина от колежките се озоваха като в капан на работните си места в Австрия – в чужда къща, с клиентите си, без никаква представа кога всичко това ще приключи. Нямаха друг избор освен да продължат да работят, утължавайки безсрочно периода на работата си, докато границите отворят отново. Както работничките, които останаха у дома, в Румъния, така и тези, които бяха на работа, в Австрия, прекараха дълго време без никаква информация за това как карантината и затварянето на границите ще се отрази на всяка една от нас, без никаква подкрепа както от румънската, така и от австрийската държава.

И тогава започна истинската лудост: естествено, цялата система на грижа по домовете в Австрия изпадна в криза: нямаше достатъчно работнички, а тези, които бяха застопорени на работните си места, започнаха да изнемогват от работа. Държавата импровизираше: докато на всички беше казано да си стоят вкъщи, да спазват физическа дистанция и да избягват излишни пътувания, гледачките бяха доведени в Австрия с чартърни полети и специално организирани влакови коридори. В тези условия рискът от зара-

за беше висок, но финансовият риск за нас беше дори по-голям: разходите за карантина във всеки един момент бяха за сметка на работничките, а би трябвало държавата да ги поема. Трябваше да имаме по-добри условия на работа и по-високи заплати, след като се налагаше да пътуваме и да преминаваме граници по време на пандемия.

През цялото това време, DREPT настояваше работничките в грижовния сектор да получат заплащане за двете седмици карантина, които ни беше наредено да спазваме, както и справедливи компенсации за високия риск, който поемаме заради работата си. Също така искахме комисионните на агенциите да бъдат замразени по време на пандемията и надбавките за отглеждане на нашите деца да бъдат равни с тези, които се полагат на австрийските, имайки предвид, че ние допринасяме за благото на австрийското общество. Вместо това получихме само ненужна бюрокрация, системни препятствия и аплодисменти. Аплодисменти, които не хранят нашите семейства, нито пък ни предпазват от изтощение на работа.

Как оцеляхме през Ковид-19: като едно сплотено семейство.

През трудните време на Корона кризата, когато беше обявена карантина и границите затвориха, аз бях у дома, в Румъния, със семейството ми. Може би ще си помислите, че така беше по-добре,

защото поне си бях вкъщи, а не на работа галече от семейството, без възможност да се върна. Но не, съвсем не беше толкова лесно, колкото изглежда. В моята страна нещата също се влошаваха, броят на заразените растеше и всичко непрекъснато поскупяваше. А аз нямаш доходи. Съпругът ми също беше без работа за три седмици. Аз не можех да работя, защото нямаше как да пътувам до Австрия заради ограниченията, а освен това нямаше ясна информация кога те щяха да се променят или колко дълго трябваше да оцеляваме в тези условия. Но, въпреки това, нашето семейство беше сплотено и успя да се справи в тези сурови времена. Това беше най-хубавата част.

Най-лошата обаче беше, че аз не можах да работя и да осигуря редовния ни доход, както и че не можехме да излизаме изобщо от вкъщи, освен да напазаруваме – но трябваше да е много набързо, което също ни стресираше. Румъния наложи много строга политика за това по какъв повод можеше да се излиза от вкъщи. При всяко ходене до магазина трябваше да се попълни декларация с причините, заради които се налага да излезем, адреса, датата, часа и други лични данни. В противен случай рискуваш голяма глоба само защото си на улицата.

Това, че не можех да работя, се отрази силно на психическото ми състояние, защото бяхме в пълна неизвестност: не знаехме колко дълго ще бъдат затворени границите, колко ще продължи карантината в моята страна и как изобщо щяхме да оцелеем.

Благодаря ви.

Корнелия Игаш е на 38 години. Работи в Австрия като домашна грижовна работничка и се бори за правата на румънските грижовни работници.

Проблеми на социалните и грижовните работници в Чехия и възможни решения чрез синдикализация в сектора

Ева Михалкова

Превод: Нели Константинова

Пандемията ни хвана неподготвени, но също така и ни показва, че много от трудностите, с които се опитваме да се справим в момента, се коренят в дългосрочни системни проблеми. Тази статия разглежда някои от тези проблеми в контекста на сектора на социалните услуги и грижовния труд в Чехия. Тя се опира на аргумента, че проблемите в сектора на социалните услуги са отгавна и справянето с тях изисква системни промени. Статията предлага тезата, че синдикализацията в сектора може да бъде част от тези промени, и разглежда подробно как.

Въздействието на Ковид-19 върху сектора на грижовния труд в Чехия

Пандемията изкара наяве два важни аспекта на грижовния труд в Чехия: от една страна, тя показва, че този труд е много важен, но значимост-

та му е често бива negliжирана и подценявана; от друга страна, от това произтича вторият аспект, че съществуват дългогодишни проблеми, които засягат социалните услуги, грижовния труд и социалните работници и впоследствие и самите клиенти. Някои от проблемите, които излязоха наяве по време на пандемията, са наистина нови, каквато е и цялата ситуация, но много от тях са просто отражение на проблемите, които от години засягат грижовния сектор.

Неподготвеността на чешкото правителство за справяне с пандемията беше също видима и в грижовния сектор. Очевидна стана сериозна липса на лични предпазни средства, особено в началото на първото извънредно положение*. Много социални и грижовни работници, но също и доброволци и членове на семействата на клиентите, активно се справяха със ситуацията, като собственооръчно шиеха маски, които после се раздаваха в сектора на социалните услуги: на работници, на клиенти, на всеки, който имаше нужда. Макар че предпазни средства постепенно станаха по-достъпни, важно е да се подчертае, че използването на маска и други предпазни средства в продължение на 12 часовата смяна и в изпълнение на всички необходими дейности от страна на социалните работници е крайно натоварващо. Освен липсата на предпазни средс-

* В Чехия първото извънредно положение продължи от 12 март до 17 май. По време на изготвянето на тази статия правителството реши да обяви ново извънредно положение, което започна на 5 октомври.

тва, по време на първото извънредно положение също липсваше ясна и постоянна информация. Нямаше яснота около това как социалните работници следва да процедурат или да променят процедурите, за да предпазят както клиентите, така и грижовните работници, и да поддържат минимален стандарт при предоставянето на услугите.

Рискът от заразяване е по-висок в сферата на социалните услуги поради тяхната специфика: грижовните работници и социалните работници често не могат да поддържат безопасна густанция, те често работят с целеви групи, при които не е осигурено редовно тестване за Ковид-19, или трябва да се грижат за клиенти, които са реално заразени, като често биват затваряни заедно с тях в центровете. В същото време много социални работници де факто промениха графици си и начина си на живот в извънработно време с цел да намалят риска от внасяне на зараза на работното си място, което показва голямата им отговорност към клиентите им.

Много социални домове и приемни центрове се сблъскаха с изменени заради Ковид-19 нужди на клиенти или трябваше да променят начина си на оставяне на услуги заради превантивните мерки. Това увеличи изискванията спрямо служителите: някои центрове трябваше да преминат изцяло онлайн, други бяха временно затворени или трябваше да започнат да предоставят допълнителни услуги в отговор на изме-

нени нужди или на нуждата от системни решения (като например за приютите за бездомни). В резултат се увеличи и стресът под натиск за увеличаване на ефикасността, натиск за придобиване на нови дигитални умения, но прекалено често и поради липса на адекватни решения на проблемите с неплатеното допълнително трудово натоварване и все по-високите изисквания от и очаквания към работниците.

Министерството на труда и социалните въпроси оповести отпускане на субсидии със специални бонуси за социалните и грижовни работници, особено за работещите в заразени центрове. Но както и за всяка друга помощ в сферата на социалните услуги, централите и организациите трябваше да кандидатстват за получаване на тази субсидия. Така паричните помощи не бяха изплатени автоматично на всички доставчици на социални услуги, а само на тези, които решиха да кандидатстват или които имаха капацитета или знанията за това как да изпратят кандидатурата си. В края на краищата пак се стигна до това, че ръководството на организацията, а не самите работници, взимаше решение за това дали и на кого следва да се платят тези допълнителни средства, въпреки че те бяха първоначално предназначени за компенсирание на социалните и грижовни работници за техните усилия и за рисковете, на които се подлагаха. Другият проблем е, че тази компенсация беше краткосрочно и символично решение, докато проблемът с недостатъчното финансиране

и претовареност на грижовния сектор трябва да се агресира систематично. Само тогава този сектор може да бъде по-добре подготвен да реагира на кризисни ситуации като пандемията от Ковид-19.

Дългосрочни проблеми, създаващи трудности в грижовния сектор

Сериозните проблеми в грижовния сектор, причинени от пандемията, са до голяма степен свързани с вече споменатите дългогодишни проблеми (като липса на финансиране) и с имигра, който грижовните работници имат като цяло. Дори и сега студентите в сферата на грижовния труд биват подготвяни от много преподаватели да не очакват да получават прилични заплати от този вид работа. И така този дискурс – че грижовният труд не може да бъде заплатен добре, защото той е преди всичко мисия – е реално възпроизвеждан от много хора, работещи в сектора, не само от политици и икономисти, които възприемат, че грижовният сектор не създава икономическа печалба (въпреки че дори и този аргумент е доста слаб).

Това подчертано деление между грижовен труд и пазарна икономика е също видимо в текущите дебати относно държавните разходи за борбата с Ковид-19 и въздействията на пандемията върху икономиката и върху държавния бюджет. Като с всяка криза, засягаща икономиката, по време на и след пандемията социалната

система и грижовната система са първите, които вероятно ще пострадат от бюджетни съкращения. Някои политици, особено десни, вече описват това като опит „да се спестят пари от нестопанския сектор и да се използват за борбата с Ковид-19“. Каквото и да имат предвид с този подход – било то пренасочване на бюджета към промишлеността или здравеопазването – той само показва неразбирането за това как функционират „нестопанският“ и грижовният сектор. Особено ясно се вижда, че много хора не разбират, че точно секторът на социалните услуги се бори най-ожесточено с въздействията на Ковид-19 и спомага за минимизирането на негативните ефекти, особено тези върху най-уязвимите индивиди и общности.

Проблемите с финансирането на грижовния и социалния сектор, липсата на престиж на социалния труд, грижовния труд и свързаните професии и огромното претоварване на работниците в сектора са взаимосвързани. Няма достатъчно средства, които да осигурят по-квалифицирана и опитна работна ръка, има голяма нестабилност на заетостта на работниците заради лошите условия на работа и ниското заплащане, което рикошира и се отразява негативно на останалия в центровете персонал, който често трябва да покрива недостига на работна ръка. Повечето неправителствени организации трябва да допълват бюджетите си за социални услуги чрез други средства и допълнителни дейности, тъй като грантовете и субсидиите от

гържавата и общините не са достатъчни. Това увеличава изискванията за умения в сферата на управлението на проекти и набирането на средства във всеки център, но не намалява несигурността около финансирането, тъй като повечето грантове се дават за една или максимум две години. Всичко това също има структурни корени в патриархата: ниският престиж на социалния и грижовния труд основно се дължи на това, че грижата стереотипно се приема за „женска“ и „естествена“ дейност, поради което се снемат изискванията този труд да бъде оценен по-високо (както финансово, така и от гледна точка на престиж).

Секторни синдикати като потенциални решения

Гореспоменатите дългосрочни, но също така остри и свързани с пандемията проблеми в грижовния сектор вдъхновиха създаването на секторен синдикат на социалните и грижовни работници*, събирайки на едно място работници от различни социални домове и приемни центрове. Главната цел на синдиката е да осигури адекватни заплати в грижовния сектор, безопасни условия на труд и увеличаване на престижа на социалния и грижовния труд. Това включва как-

* Синдикатът на социалните и грижовни работници е регистриран като част от Синдиката на заетите в търговията, логистиката и услугите.

то системни промени, така и промени в отделните центрове. Системните промени са еднакво важни, особено предвид че не всички социални и грижовни работници са или ще бъдат в синдиката, но те всички заслужават еднакви и добри условия на труд. Също така, ако вземем под внимание обсъдените по-рано факти за това как някои от проблемите на социалния сектор се коренят в патриархалната система, решенията също следва да бъдат системни. Ние трябва да се борим за предефиниране на социалния труд и грижата като важни сектори, от които цялото общество има полза, дори и ако резултатите от работата на тези сектори са често невидими, тъй като те предотвратяват много от социалните проблеми или поне тяхното заглъбчаване. Много е важно да се подчертае, че като общество не можем да си позволим да виждаме истинската стойност на социалните услуги само тогава, когато установим пълната им липса. Относно промяната в дискурса, важно е също така да се борим с индивидуалисткото възприемане на социалната работа. Някои кампании, целящи да увеличат престижа на социалния и грижовния труд, се опират на аргумента, че грижовният сектор е важен, защото някой ден ние всички може да „опрем“ до него. Колкото и полезно да е това понякога, аз смятам, че вместо този дискурс, ние трябва да се борим за колективно положително възприемане на грижовния труд: за това как той е от полза за всички ни като общности и като общество, как социалните услуги са част от една цяла социална струк-

тура и колко много всъщност тази структура се уповава на принципи на солидарност, подкрепа и участие.

Но когато разгледаме възможностите за общностно организиране отвъд синдикализирането, виждаме допълнителни изпълними промени, които секторните синдикати могат да подкрепят. Те могат също да помагат на работниците да изграят самочувствие като начин на противопоставяне на аргумента, че са лесно заменяеми и използвани. Защото това не е вярно: не е лесно да се намерят квалифицирани, опитни и състрадателни грижовни работници. Този аргумент често се използва от работодателите с цел да всеят страх сред работниците. Моите колеги в грижовния сектор трябва да се научат да не отстъпват от позициите си, като ясно осъзнаят, че имат квалификация, опит и стойност: ние имаме специално образование, завършили сме много курсове и продължаваме да се образоваме, интересуваме се от нови методи на социална работа, тъй като социалната реалност непрестанно се променя и работата ни изисква огромна отговорност.

Синдикатите трябва също да работят в посока на повишаване на осведомеността по отношение на трудовите закони и правата на работниците. Неправителственият и нестопански сектор е за жалост не по-различен що се отнася до оказването на натиск над работниците и злоупотребяването с липсата им на осведоменост, или дори използването на незаконни про-

цедури. Всеки грижовен работник трябва да е осведомен за правата си и не трябва да се страхува да посочи случаите на потъпкването им.

Но понякога дори това не е достатъчно и тогава отново общностното организиране и синдикализацията може да са решението. Особено имайки предвид работниците на най-уязвими позиции в сектора – работници с нередовни договори, работници мигранти, най-ниско платените работници, по-възрастни работници или работници с малки деца, при които конфликтът с работодателя или дори само оплакването от трудовите условия може сериозно да застраши позициите им, доходите им или имиграционния им статут. Секторните синдикати могат да се превърнат в средството за подкрепа и защита точно на тези работници, на които е необходимо да се осигури ключовото пространство, където да могат да изказват мнението си и да се борят за по-добри условия на труд като цяло.

Заклучение

Социалната работа и грижовният труд са тежки, изискващи и отговорни форми на труд. Стресът и изискванията спрямо тях наистина се увеличили по време на пандемията – заради повишения риск от заразяване, заради променените нужди на клиентите или заради неадекватните решения, предоставени от държавата или общините. Въпреки това, като при всяка професия,

свързана с предоставянето на помощ, социалните и грижовните работници също са наясно с някои рискове, притеснения и изисквания, свързани с техния труд. Повечето работници в този сектор се водят от мотивацията, че работата им има смисъл и че тя води до значима промяна в условията на живот на други хора, и затова те приемат, че този труд изисква определена степен на гъвкавост, особено по време на криза. Това обаче не може да значи, че грижовните и социалните работници не заслужават добри и безопасни условия на труд, адекватно заплащане и допълнителни компенсации за рисковете и стреса, на които са подложени. В същото време, не бива да очакваме друг да се бори за нас: ние, грижовните и социални работници, трябва да надигнем глас, за да бъдем чути. Необходимо е да започнем да изобличаваме дългосрочните проблеми в сектора на грижовния труд. Синдикализацията на сектора е единственият начин, по който грижовните и социални работници ще могат високо и ясно да заявят: не може повече така.

Ева Михалкова е феминист, проектен мениджър и ръководител на секторните синдикати на социалните и грижовните работници в Чехия. В момента работи като проектен мениджър в неправителствена организация, предоставяща услуги за жертви/преживели домашно и сексуално насилие и има опит в сектора на социалните услуги за мигранти. Нейната работа засяга теми като пресечен феминизъм, социална справедливост и насилие, основано на пола.

часть III

миграция

Поддържане на живота по време на пандемията в Турция: жени и мигранти

Санем Озтюрк

Превод: Галина Безлова

Вече се чувствахме сякаш живеем в дистопичен филм, когато пандемията от Ковид-19 извади на показ още повече социалните и икономическите несправедливости, както и колапса на неолибералните системи за здравеопазване. В този текст ще се фокусирам върху женския възпроизводителен труд в дома и навън, безработицата, особено при жените, и цялостната ситуация за мигрантите и бежанците в Турция след кризата на Ковид-19.

Няма нужда да споменаваме, че жените извършват по-голямата част от социално-възпроизводителния труд, въкъщи или навън, платен или неплатен; това е факт, който важи както глобално, така и за Турция. Какво се промени в полето на социалното възпроизводство след Ковид-19?

(Женски) възпроизводителен труд

Женският неплатен възпроизводителен труд в дома определено стана по-тежък. Той и без това

беше прекалено много; според най-скорошните проучвания на дела на домакински труд, който мъжете и жените извършват, жените прекарват 4 пъти повече време в домакински и грижовен труд от мъжете*. Дял, който безпрецедентно се увеличи в условията на изолация. Въпреки че дялът от домакинския труд, който мъжете извършват, се увеличи след Ковид пандемията, числата не дават знак, че разпределението на социално-възпроизводителния труд въобще е станало по-справедливо.

Ситуацията за онези, извършващи социално-възпроизводителен труд извън дома, също безспорно става по-тежка. Секторите на здравеопазването, образованието, храната и търговията са онези, в които работят много жени. Изключително важно е да подчертая две последиствия от това положение. От една страна, най-критичните за Ковид кризата сектори са същите, в които работниците са принудени да работят извънредни, неплатени, безумни часове в нечовешки условия, под постоянната заплаха, че ще изгубят работата си (защо не – там тук има цяла армия от безработни!). Видяхме случаи на хора, които започват работа без адекватно обучение или предпазни средства. Количеството работа на жените се удвои, може би дори утрои.

От друга страна обаче, огромното значение на социално-възпроизводителния труд стана

* *Women doing four times as much unpaid work as men during lockdown, research finds* (2020), tr.undp.org, <https://bit.ly/2OXTqgI>

много по-очевидно: Все едно се събудихме една сутрин и изведнъж чистачите, куриерите, грижовните работници, медицинските сестри, учителите, социалните работници бяха станали много по-видими. В криза, по време на която толкова много сектори бяха забавени или дори закрити и единствено критичните сектори работят на пълен капацитет, важноста на жените като част от общата работна сила стана по-осезаема. С други думи, стана очевидно, че женският труд се извършва главно в критичните сектори, на които ние разчитаме не само по време на криза, особено в страна, където женското участие в общата работна сила е ниско, около 35%*.

Безработица

Да загубиш работата си е риск за всички по време на пандемия, особено за хората, които работят във „второстепенни“ сектори. В Турция процентът на безработица, така или иначе висок, беше 24% преди пандемията и се очаква да достигне критична точка, освен ако правителството не вземе нужните превантивни мерки. Въпреки това според конфедерацията на работническите синдикати** (DiSK) цифрите, които официалните

* *Kadınların İşgücüne Katılım Oranı Aynı* (2019), m.bianet.org, <https://bit.ly/2ZBgW5i>

** *Temmuz 2020 İşsizlik ve İstihdam Raporu: Türkiye tarihinin en büyük işsizliği!* (2020), disk.org.tr, <https://bit.ly/2NoQY2k>

статистики показват, не отговарят на реалността. Според юлския доклад за безработицата, изготвен от DiSK, между април 2019 г. и април 2020 г. заетостта при мъжете е спаднала със 7%, а при жените – с 13,9%. Правителството беше принудено от синдикатите да вземе мерки, чрез които да предотврати уволняването на работници от частни компании по време на пандемията. Тези мерки обаче бяха взети прекалено късно и в тях имаше пропуски, особено в страна, където толкова много хора работят без договори и в която няма защита от принудителен неплатен отпуск. Турското правителство предостави икономически помощи за хората в неплатен отпуск, но по-малки от половин минимална работна заплата (около \$170 на месец), което е крайно недостатъчно дори за един човек и месечния му наем, камо ли пък за преживяването на цяло семейство.

Тук обаче има и друг много важен проблем: Една от главните разлики между мъжката и женската безработица е достъпът до помощи за безработни. В Турция, за да влезеш в критерия за социални помощи за безработни, трябва да имаш определен брой работни дни, за които си бил осигурен. Повечето жени обаче не успяват да достигнат този брой, защото често не могат да работят на пълен работен ден заради домашен или грижовен труд, заради това, че са били принудени да напуснат работа, когато са се омъжили или са родили, или защото работят, но не се осигуряват, а им се плаща под масата. Ясно е, че когато ги уволнят, те стават най-бедни и остават без план „Б“.

Ситуация на мигрантите в Турция

Що се отнася до мигрантите и бежанците в Турция, нещата са още по-страшни. В най-общия случай ситуацията за тях тук и без това е страховита, главно заради схващанията спрямо миграцията като цяло. Днес в Турция има над 5 милиона мигранти, бежанци, търсещи убежище и хора без документи. Около 3,5 милиона от тях са сирийци, а останалите са от други държави. Това, което турското общество вижда, когато стане въпрос за мигранти, е просто „проблем“. Тази перспектива е именно отражение на отрицанието на факта, че миграцията от край време е неразделна част от човешкия живот. Тя не е „временна“ ситуация, което ще отшуми, да речем, когато приключи конфликта в Сирия. Това не е въпрос на гости и домакини. Миграцията не е започнала през ранните години на XXI в. Тя няма да свърши. И тя определено не се е случила само на Турция. Светът е мигриращ. Винаги ще бъде такъв. И ще продължаваме да виждаме миграцията като проблем, докато не започнем да разбираме ключовия фактор: основните човешки права.

В Турция повече, отколкото в повечето други общества, тези въпроси не се разглеждат от перспективата на човешките права. Миналата година турското правителство прие много строги мерки, които направиха живота на мигрантите и бежанците още по-труден. Военната операция в северна Сирия и загубите там и икономическата криза допринесоха за вече съществуващата ксенофобска, антибежанска ат-

мосфера в Турция, а хилядите семейства, които бяха започнали да градят наново животите си, бяха отново разселени насила. Някои бяха разселени из страната, други бяха депортирани.

Дори мигрантите, които са част от работната сила, са силно уязвими. Няма начин да дам цифра за това колко от тях са останали безработни, защото огромна част работят, без да са регистрирани заради турския мигрантски режим. Турция не дава бежански статут на никого освен на европейски граждани. Няма значение дали си избягал от война, мъчения или насилие. Тоест въпреки че милиони хора живеят в Турция и всички ги наричат именно бежанци, те нямат такъв статут. Това значи, че нямат и бежански права. Не могат да кандидатстват за разрешително за работа, работодателите им трябва да направят това вместо тях. Можете да си представите колко малко работодатели правят тази крачка, вместо да назначат някого без регистрация и да го уволнят, когато си пожелаят. Работниците мигранти са основно нерегистрирани и това ги прави лесно заменими. Някои стават безработни, а други са принудени да работят дълги часове без никаква защита.

Много от семействата, които бяха започнали да градят живота си в Турция, се върнаха, или по-скоро бяха докарани, до нулата. Мигрантките и хората от ЛГБТИ общността са на абсолютното дъно на тази йерархия. Много мигрантки, които бяха започнали да работят за първи път в живота си, да издържат семейства-

та си, тъкмо бяха станали част от работната сила и натрупали самоувереност, когато се оказа съвсем изневиделица в много трудна икономическа ситуация, по-трудна, отколкото можем да си представим.

Както се и очакваше, достъпът до здравеопазване също е основен проблем за мигрантите. Голяма част от проблема са разликите в статута. Хиляди хора нямат достъп до здравеопазване и съвсем основни ресурси, защото нямат предоставена закрила.

Разбира се, има организирани акции, които градят солидарност, особено в областта на половото равенство и солидарността с мигранти и бежанци. Женското движение в Турция всъщност има опит в координационната работа с различни инициативи или платформи. Migrant Solidarity Network (Мигрантска солидарна мрежа) и We Want To Live Together Initiative (Инициатива „Искаме да живеем заедно“) продължават да изграждат солидарност около темата за равните права. Тези инициативи също се опитаха да разпределят материална подкрепа из различни квартали. Свършиха страхотна работа в това да принудят някои общини да разширят програмите си за социална помощ, така че да включват мигрантите и бежанците. Но все пак е прекалено късно, имайки предвид липсата на заделени ресурси, които да служат за благосъстоянието на хората. Повечето от изброените квартални инициативи се стремят да набавят свои ресурси чрез солидарност.

Още по-опасна ситуация ни чака, тъй като броят на случаите не намалява (*статията е завършена през октомври 2020 г., данните са към онази дата – бел. ред.*). Всъщност съвсем наскоро беше разкрито или по-скоро признато от самия министър, че за броя случаи е лъгано през цялото време*. Но ние се връщаме към „нормалното“ въпреки това; не защото пандемията приключи, а защото икономиката е пред колапс, което ясно ни показва нашето място в йерархията на приоритетите. Освен това, ние сме повече от сигурни, че главните сектори, които правителството ще подкрепи в постпандемичните времена, няма да са секторите на социално възпроизводство, които реално правят живота възможен и го поддържат, а ще са секторите на строителството и/или (разрушителната) енергия, които са винаги фаворитизирани.

Насилие, основано на пола

Освен всичко това, друга пандемия се разпространява по света; насилието, основано на пола, засяга живота на жените в Турция повече от когато и да е досега. Това трябва да се има предвид, когато си говорим за социално-възпроизводителен труд, защото както знаем дискриминацията започва при раждането и всичко след

* *Türkiye'nin güncel Kovid-19 tablosu; Koca'nın ,belirti göstermeyen vakalar' açıklamasına tepkiler* (2020), tr.euronews.com, <https://bit.ly/37uA9tt>

това е свързано. Да участваш в работната сила или да продължиш образованието си става много по-трудно, ако си жена, която преживява насилие вътре и няма никаква подкрепа. Ако определяме здравеопазването като състояние на здраве, бежанец, чиито основни права биват потъпкани, или жена, която е изложена на насилие, със сигурност са много далеч от това да бъдат в здравословна среда. Също като Ковид-19, насилието, основано на пола, разрушава животите на милиони жени и също като при Ковид-19, това е ситуация на живот и смърт за жени и деца. Турското правителство обаче явно смята точно обратното.

Статистиката на насилие, основано на пола, в Турция беше мрачна и преди пандемията, но стана още по-зле и по-зле, а в допълнение на това много жени, подложени на насилие, бяха принудени да „си стоят вътре“ със своите насилници. Те нямаха достъп до механизмите, създадени в тяхна помощ. Бяха отхвърлени именно от онези, чиято работа беше да ги предпазят. Бяха връщани от специализираните убежища, защото трябваше да доказват, че са Ковид-негативни. Освен това най-скорошните дебати около правата, които жените в Турция така трудно са извоювали, показаха, че 2020 г. щеше да е трудна година дори и без пандемията.

Един от основните проблеми на дневен ред на женското движение е ТСК 103 (Turkish Penal Code, Article 103) или с други думи, предложение-то да бъдат помилвани извършителите на сек-

суално насилие спрямо непълнолетни*. Друг дебат се завъртя около Истанбулската конвенция, която Турция първа подписа. Постоянната борба с манталитета, който споделят огромна част от членовете на парламента и който доминира всяка сфера на живота, включително медиите, е голямо предизвикателство; женското движение обаче не дава знак, че смята да се отгърбва. Въвщност скорошният дебат около Истанбулската конвенция се оказва печелещ подкрепа за женското движение дори и сред гласувалите за АКР**. Логично е да се запитаме: Защо правителство, което повтаря навсякъде, че „ще се бори срещу насилието, основано на пола“, се опитва толкова силно и при всеки удобен случай да се отметне от конвенция, чието единствено предназначение е да елиминира същото това насилие? Защо това дори се превръща в тема за дебат в страна, в която има поне един случай на убийство на жена на ден?

В случая на Турция (както и на много други места, разбира се) преобладаващите схващания имат ясна позиция спрямо половото равенство във всяка сфера. Що се отнася до мигрантите и бежанците, перспективата, доминираща в турската политика, е перспектива, която отказва да разпознае реалността на миграцията и я разглежда като проблем, с който трябва да

* *Women's Agenda in Turkey: Top Issue Is Gender Based Violence* (2020), internationalviewpoint.org, <https://bit.ly/2NL3SYo>

** *AK Parti'nin yüzde 49.7'si İstanbul Sözleşmesi'ni savunuyor* (2020), gazeteduvar.com.tr, <https://bit.ly/3qFqsAd>

се справи. Точно както разглежда и жените: проблем, през който трябва да премине, или поне такъв, който трябва да бъде заглушен. Тази година (2020 г. – Бел. ред.) обаче ни показва, че именно женският и мигрантският труд са най-съществени и са критично важни за това животът на земята да съществува и да оцелее.

*Санем Озтюрк е социоложка и активистка, живееща в Истанбул. В момента е докторант по социология на Близкия изток в Института по изследване на Близкия изток и ислямските държави в Университета Мармара. Тя става доброволец във Фондацията за женска солидарност (KADAV) през 2011 г. и работи професионално в организацията от 2016 г. Провежда обучения и работилници по въпросите на социалния пол, насилието, основано на пола, дискриминация и подходи, основани на правата на човека. Също така е член на турската секция на Четвъртия интернационал, *Sosyalist Demokrasi İçin Yeni yol*.*

От солидарност до политическо действие по Балканския маршрут

Саша Хайзлер

Превод: Стойо Тетевенски

Освен с непосредствената заплаха и вреда върху човешките животи, пандемията от SARS-CoV-2 отвори широко вратата към глобално налагане на политиките на страх, технологиите за наблюдение, военните наративи, както и към затягането на граничните режими. Всичко това беше съпроводено от финансови инструменти на контрол и други средства за потисничество. В замяна, бремето падна върху безброй човешки същества, живеещи в уязвими, несигурни, прекарийни условия на живот. Светът стана свидетел на стачки, протести, преки действия, политизирането на акции на солидарност и все по-дълбокото свързване на борби и тактики. Положението на Балканите не прави изключение. Следва кратък обзор на борбите, които се развиха по така наречения Балкански маршрут, както и бележки върху някои акции с трансформационен потенциал.

Разгарът на пандемията от Ковид-19 на Балканите освети редица експлоатационни гържавни регулации, политически и икономически практики на подчинение и мъчително ограничаване огра-

ничения на движението: сценарии, които застрашително нараснаха в региона, включваха от прогължителни полицейски часове в Македония, през ограничения на придвижването в Словения извън пределите на определени общини, до сурови ограничения в миграционни лагери и центрове за принудително настаняване. Подобно на Германия и Франция, Словения остави **вратичка в закона за мигрираща работна ръка**, позволявайки влизането на мигранти с умения предимно в логистиката, индустрията и земеделския сектор. По този начин държавата не само разшири пропастта между „квалифицирани“ и „неквалифицирани“ работници, но и **допълнително влоши проблема с третирането на хора единствено като работна ръка, като инструменти, оправдавайки движението им само когато то е в услуга на капитала** и неолибералните политики. Фабрики, старчески домове, вериги магазини и болници се превърнаха в основните точки на напрежение в случаите, в които печалбата бе оценявана по-високо от живота (например: синдикатите на Lidl и фабриката на Gorenje в Словения, текстилните фабрики в Македония и др.). Работата на тези места се извършва основно от мигранти и хора от ниските класи, силно зависими от системни и структурни условия, които са **много подобни в целия район**, въпреки различното присъствие на Западния бизнес в различни страни.

Работници, които са освободени или са принудени да работят за печалбата на работодателите, стават все по-честа гледка в протестни движения.

Връщането на свободата на движение върви ръка за ръка с реконцептуализацията на труда. И двете са неразривно свързани отвъд граница и нация. Въпреки появата на солидарни действия за обща виза и обща политика за разрешение за пребиваване, е нужно **противопоставяне и разкъсване на самата логика, която определя тези условия на експлоатация.** Мигранти от Балканите и от Източна Европа, които се преместиха на запад, север или към ЕС като работна сила, са може би най-наясно с проблема, тъй като някои от тях не можаха да се приберат къщи по време на Ковид кризата заради правителствените политики, ограничаващи пресичането на границите. Такъв бе случаят на сръбски работници, които спяха в коли в Словения, където работеха в строителството, защото сръбското правителство отказа да отвори границите за тях навреме. Отговорът на солидарните с тях е сходен с отговора по отношение на жилищния проблем и бездомните и означава, че те могат да разчитат основно на поддривна „пиратска“ взаимопомощ и грижа.

Ограниченията на движението също допълнително натовариха „традиционното семейство“, като се отчита увеличение на случаите на домашно насилие, което хвърля светлина върху факта, че по същия начин, по който една къща не винаги е дом, един дом не винаги е безопасно място. Освен че регионът страда от хронична липса на адекватни жилища, липсата на къщи с безопасни условия на живот е сама по себе си проблем от много

години, който засяга живота на много хора – главно роми, бездомни, хора с увреждания и жертви на домашно насилие, които са основно жени, деца и възрастни, ЛГБТИК+ хора, мигранти и др.

Наред с това, миграцията по Балканския маршрут през годините помогна със сериозна последователност да се проблематизира свободата на движение, например чрез **пресичане на граници, възвръщане на улици, искания за безусловно общо разрешение за пребиваване, изоставяне на патриархалните норми на семейството и т.н.** В допълнение на това, транснационалните практики на грижа и солидарност се развиха през пандемията и отидоха отвъд символични действия и местни солидарни практики, като така надскочиха хуманитаризма и навлязоха в политическото.

Феминистките практики се оказаха ключови в разкриването и трансформирането на видими и невидими граници, тъй като в тях е залегнало разбирането, че **грижата не трябва да остане „по подразбиране“ единствено в ръцете на жените, на индивидуалната политическа воля, или на хуманитарните инициативи, а трябва да бъде институционализирана и политизирана.** Тези граници се появяват като инструменти, политики, закони, нови пространства и играчи и дори като нови начини на познание. Читателят обаче не трябва да се заблуждава: това не са абстракции без конкретно съдържание. Тези нови процеси имат реални последствия, които макар и често да се представят под формата на граници, носещи

насилие, болка и смърт, довеждат и до ескалация на съпротивата и до все по-смелото политическо въображение.

В борбите по Балканския маршрут, както и другаде, начело са жените, безстрашни пред видимия или невидимия враг. Тъй като грижовният труд неминуемо е обусловен от властови отношения, дисциплинарни процеси и структурно и професионално позициониране, солидарността трябва да бъде политическа: нека не забравяме, че **правителствата харесват това, че ние, бедните, сме солидарни едни с други. Капитализмът процъфтява благодарение на добри, скромни хора.**

Виден пример за добра политическа практика, освен *Infokolpa*, е *Transbalkan solidarity* (Трансбалканска солидарност), също водена от жени. Активистите там са фокусирани върху организирането и изграждането на стратегии, преки подкрепа и действия, както и **по-общо преосмисляне** на Балканския маршрут: Босна, Хърватия, Сърбия и Словения. Практиката е радикална и пряко включена не само в разплитането на, и съпротивата срещу, империалистски, колониалистски, расистки, патриархални, асимилиращи насилнически режими чрез бързи (противо) действия и обща работа. Тя е не само платформа, която свързва различни борби, но и политическо пространство, което създава общности, които разбират, разпознават и работят с различията помежду си. Това е политическа практика, граничеща с префигуративна политика,

центрирана около политическа и политизирана грижа, въплъщаваща целите на борбата в самите методи на съпротива.

Transbalkan solidarity също е активна в кампанията *Raise the No One Is Illegal rainbow flag* (Развей флага на гъгата, незаконни хора няма). Тази кампания настоява ЕС да осигури убежище и закрила на ЛГБТИК+ хора, пътуващи по Балканския маршрут. Едновременно с това, *Transbalkan solidarity* взаимодейства с други инициативи, сред които *Border Violence Monitoring* и *Infokolpa*, като демонстрира как практиките могат да установяват връзки помежду си, да се свързват или дори да се конфедерират в творчески съюзи между други практики и движения. Този модел е обещаващ по отношение на нуждите на настоящия момент, особено със съчетаването на местното и международното ниво на действие.

Последното е особено важно с оглед на факта, че различни правителства използваха Ковид-19 като претекст да въведат непреодолими пречки спрямо организирането на множество трансгранични и обществени действия и полевата работа, в отговор на международните неолиберални протестни движения срещу потисничеството, експлоатацията и неравенството от 2019 г. Такива правителствени програми са обект на критика, например чрез протести, особено Петъчните протести в Словения, включващи разнообразни блокове на екологични, феминистки, антиправителствени и мигрантски борби. Те се фокусират върху увеличаващите се случаи на ужасява-

ща смърт на хора по границите на Еуропа като следствие от расистките, дискриминационни и фашистки политики на ЕС, финансираната милитаризация и полицейското наблюдение, всичко в името на националния суверенитет и държавната сигурност – същата добре позната песен, въртяна като развалена плоча от жадната за власт пропагандна машина.

Удачен пример за такава пропаганда са произведените от държавата военни наративи, които възхваляват медицинските сестри, грижовните работници и доктори като нашите „войници, героци, войски и бойни фронтове“. Словения, например ознаменува работата им с полети по цялата страна, символично придружени от американски F-16, които са използвани в много неоправдани военни операции по света. Този наратив трябва да бъде спрян. Не бива да се злоупотребява със здравето и живота, за да се пропагандира милитаризация. Едновременно с това, по време и след пика на Ковид-19 има сведения за символични действия на солидарност в балканските страни, които се противопоставят на и отричат такава милитаризация, полицейщина и всякакви други форми на насилие от страна на репресивните органи.

Успоредно с това, здравеопазването е отделен проблем в региона, особено за най-уязвимите групи: роми, жени, мигранти, нископлатени прекарийни работници. Нека да не забравяме, че докторите спасители и медицински сестри „на фронта“ много често успяваха да спасят (живот) чрез вземането на трудното решение за

това **кой да живее и кой не**. Брутален пример за това е случаят на тъжната смърт на бременна македонка от ромски произход, починала заради закъсняла и погрешна здравна грижа – случай, при който имаме пресичане на раса, класа и социален пол. Не толкова далеч, в Босна и Херцеговина, беше отказана хоспитализация на бременна жена в процес на раждане на близнаци, заради позитивен резултат за Ковид-19.

Не само на Балканите, но и в цяла Европа изглежда съществува политическото решение домовете за възрастни да са последни на опашката за медицинска помощ, което неслучайно доведе до най-голяма смъртност сред хората, наблъскани в старчески домове. Определено възрастните и техните семейства и приятели не получиха обяснение, нито бяха попитани за мнение относно това политическо решение. **Точно както смъртта на мигранти по границите се превръща във форма на завръщане на смъртното наказание – като възможна смъртна присъда е косвено или понякога (в случаи на настъпление) пряко позволена или причинена единствено заради пресичането на границата на крепостта Европа – човек се пита дали вече не обсъждаме и връщането на евтаназията за възрастните?**

Доказателство за това е фактът, че прилагането на обществени здравни мерки в лагерите и по границите очевидно нямаше много общо с Ковид-19, а с антиимигрантските политики на ограничаване на движението на хора. Сцени на насилие над непълнолетни мигранти в центровете за

задържане наводниxa интернет пространство. Друго доказателство е широко обсъжданото и силно оспорвано насилие по границите. На този фон имаме не само ответни действия спрямо мигрантите, но и систематично практикуване на спонсорирано от ЕС насилие, репресивен европейски граничен режим, дехуманизация, произвеждане на нелегалност и криминализиране на хора. Подобни практики включват организирани, обикновено насилствени, полицейски операции, които нелегално излъскват хора отвъд зелената граница, често групово, дори когато са заловени дълбоко във вътрешността на държава от ЕС, без да получат възможност да кандидатстват за убежище.

Всичко това може да доведе, а и доведе, до смъртни случаи по границите. В ника на Ковид-19 милитаризацията и полицейският контрол по границите залегнаха в основата на въвежданите от държавите мерки, по този начин изтласквайки репресивните практики към вътрешността на държавната територия на страните по Балканския маршрут – пример е Сърбия, която постави мигрантите в 24-часова задължителна карантина и мобилизира войскови части да контролират полицейския час. Свързаните с Ковид-19 хигиенни условия и проблеми по опазването на здравето в словенския център за задържане, за който *Infokolpa* докладва наскоро*, доведоха до протест на хората, задържани вътре.

* *AYS Slovenia Special: Protest breaks out in detention centre Postojna a week after court decision in favour of an asylum seeker* (2020), medium.com, <https://bit.ly/3qFWQTI>

В този контекст мигрантските движения поставят под въпрос из основи насилническата структура и жестокост на националната държава, като свързват протести, глобални, регионални или тематични подходи и практики. Разковничето не се състои единствено в префигуративни политики и изграждането на паралелни властови структури, а в изработването на стратегии и практики на колективно преосмисляне на настоящия и изграждане на нов общ дискурс и осигуряването на пространство за нови мобилизации. Необходимо е и поддръжката на възстановителния труд по живота в условия на несигурност. Необходимо е да се правят живи връзки на сътрудничество между мигрантското, работническото, жилищното и женското движение, пренасяйки борби от местни и транс-локални контексти, защото при пренасянето приликите и разликите могат да бъдат описани и работени в посока на изграждане на инфраструктурата на един по-справедлив и солидарен свят.

Саша Хайзлер е активист и журналист. InfoKolja е самоорганизирана гражданска инициатива от Любляна, Словения. Съставена от местни хора, лица, търсещи закрила, бежанци, мигранти, асоциации и международни активисти, тя се занимава с миграция, убежище, подкрепа, политизация и производството на законност и незаконност по Балканския маршрут.

част IV

ЖИЛИЩНА КРИЗА

Жилищното движение в Сърбия

Ана Виленица

Превод: Мария Иванчева

Жилището като основно средство за социалното възпроизводство се превърна по безпрецедентен начин в център на внимание по времето на кризата от Ковид-19 в Сърбия, както и навсякъде. Инструкцията да си „стоим вкъщи“ разкри несправедливости в жилищния въпрос*, включително насилието над жените и расизма срещу роми и мигранти, които са директен резултат от процеси като приватизацията, реституцията, финансиализацията щещство, изчезването или критичното намаляване на обществените жилища и все по-масовото оставане на хора без покрив над главата си. Обитателите на центровете за масово настаняване, но също и живущите в неформални, несигурни, опасни и нездравословни условия на живот, бяха крайно изложени не само на риск от зараза, но и риск от все по-сериозно обедняване и насилие от страна на органите, съблюдаващи спазването на карантината. Тези,

* *KoVug-19 and housing struggles: The (re)makings of austerity, disaster capitalism, and the no return to normal* (2020), radicalhousingjournal.org, <https://bit.ly/3kb2avA>

които имат привилегията да си останат вкъщи, са под все по-засилен режим на хипер-експлоатация на домашното пространство*, наред с продължаващото изискване за неплатен грижовен труд. Домовете станаха училища, забавачници, офиси, но също и болници, където се очаква да се грижим за болните си близки, както и за самите себе си. Тази ситуация предизвика организирана реакция в обществото, включително мобилизация „отдолу“ на движението за право на жилище. Жилищните борби по времето на пандемията в Сърбия могат да се разделят на три фази от началото на март 2020 г.: организация на активна взаимопомощ по време на карантината; борби срещу държавната репресия по времето на протестите и продължаващите в момента борби да не се върнем към „нормалността“ на ситуацията преди пандемията.

Организация на активистка помощ по време на карантината

След първоначалното осмиване на вируса от страна на държавните служители в началото на пандемията, в Сърбия, следвайки мерките, наложени на глобално ниво, беше обявено извънредно положение на 15 март. Два щабъ бяха сформирани, след като сръбският президент публично обяви „война срещу вируса“: здравен щаб и икономически щаб с цел да се елиминират последствията от иконо-

* *Feminism, the Pandemic, and What Comes Next* (2020), ctjournal.org, <https://bit.ly/3pDtyU6>

мическата криза. По време на този кратък период бяха въведени две мерки, директно свързани с жилищния въпрос. Първата беше мораториум на ипотечните кредити във формата на тримесечно замразяване на изплащането на вноските, благосъгледение на Националната банка на Сърбия, а втората – препоръка към Камарата на публичните изпълнители от страна на Министерството на правосъдието, с което първите бяха посъветвани да прекъснат изселванията по време на пандемията. Макар че тези мерки имаха ефект и олекотиха трудностите и страданията на най-уязвимите, тяхната роля беше да се запази базисната инфраструктура, която позволява разменната стойност на жилищните имуществата да се запази като главна ос на обръщението на капитали*. Социалните проблеми, възникнали или влошили се по време на карантината, не се превърнаха в предмет на държавните мерки. Мнозинството от хората бяха оставени да се справят с пандемията със собствени средства.

Под режима на карантината, поради ограничение на движението или заради задълбочилата се бедност, много хора нямаха възможност да продължат да работят и да свързват двата края, да си позволят храна и санитарни продукти за семейството си. Тези, останали без покрив над главата им, и живущите в неформални жилищни условия, които най-често се изхранват от работа на улиците на града, изкарваха все по-малко зара-

* *KoBug-19 and housing struggles: The (re)makings of austerity, disaster capitalism, and the no return to normal* (2020), radicalhousingjournal.org, <https://bit.ly/3kb2avA>

гу мерките за социална гистанция и полицейския час. Покрив (Krov nad glavom), организация срещу изселванията, която работи в три големи града – Белград, Нови Сад и Суботица, промени фокуса на работата си от превенция на изселванията към оказване на помощ на подложените на трудни житейски условия по време на карантината жители. Като част от кампанията „Никой гладен, никой жаген, никой бездомен“ организацията събра повече от милион динара (над 15 000 лв.) и закупи вода и санитарни продукти за повече от 1000 души в Белград, Нови Сад и Суботица. Тази акция беше финансирана най-вече чрез дарения от личните средства на самите жители на трите града и хора от страната и чужбина. В началото помощ беше оказана на семействата, които преди си бяха сътрудничили с организацията, за да защитят домовете си, но скоро зов за помощ отекна и от други страни, отвсякъде, където хора се бореха да оцелеят в условията на карантина. В отговор на огромното обществено бедствие, Покрив организира „Социален щаб“ като обществена инициатива без участие на държавните органи, за да покаже провала на държавата да се справи с пандемията. Покрив изиска от държавните институции да осигурят жилища и здравна помощ на всички, както и да предоставят електричество и вода на тези, които нямат достъп до базисна инфраструктура. Успоредно с това, първата Солидарна кухня* беше

* *Solidarna kuhinja* (2020), facebook.com, <https://bit.ly/3boA1x5>

организирана в Белград, с активната подкрепа на Покрив. Тази инициатива беше създадена спонтанно от група приятели, след като бяха научили за много хора в града си, които не могат да задоволят елементарните си жизнени потребности.

В същото време Покрив срещна други проблеми, които произхождаха от множеството нездравословни домашни условия, в които живеят много белградчани. Поради начина, по който здравните институции функционираха по време на карантината, множество пациенти бяха изпратени вкъщи, за да преболеват в домашни условия там. Подобно домашно лечение обаче, предполага наличието на определени условия, които не са достъпни за голям брой жители на Сърбия. Докато раздаваха помощи на улица Далматинска, където живеят хора в опасност от изселване, активисти на Покрив намериха 72-годишен мъж*, живеещ сам в помещение, негодно за обитаване, с възпалени рани от третостепенно изгаряне, изпратен вкъщи за „домашно лечение“.

В Сърбия по време на карантината мигрантите бяха разпознавани като най-сериозната заплаха за сръбските граждани. В началото на пандемията полицията изсели всички самоорганизирани мигрантски окупации и периметърът около тях се охраняваше от армия и полиция. Повечето хора бяха отведени във вече пренаселени жилищни помещения, а групи бяха незаконно изгонени обрат-

* „Nije u redu da se studenti sele svake dve sekunde jer im to ometa studiranje“. *Студенти протестују због поновних претњи исељењем* (2020), masina.rs, <https://bit.ly/3azNHWK>

но към съседни държави. От 16 март центрове за приемане и временно настаняване на лица, търсещи убежище, са охранявани от въоръжени войници, с разрешение да използват огнестрелно оръжие при нужда, като целта на тази мярка, както беше съобщено от представители на властта, беше превенция на разпространението на корона-вирус сред мигрантското население.

Фазата на карантината приключи официално на 6 май. Преходът към следващата фаза беше означен с акцията на крайногесен активист, излъчена директно във фейсбук. С кола той се връща в оградата на мигрантския лагер Обреновац, под зоркото наблюдение на полицията и армията, с крясъци*: „Не искам приятелката ми да бъде нападната от мигранти. Не искам армията да пази мигрантите. Не искам ислямска държава. Не искам да съм жертва на всичко това и наказанието ще е огромно“.

Борби срещу държавните репресии по време на протестите

Пълната карантина беше последвана от кратка нова фаза на предизборна „нормалност“. Правителството манипулира информацията за броя на жертвите и броя на заразените до изборите през юни. С опозиция, която бойкотира изборите

** (VIDEO) LUDILO SNIMAK! Ne želim da moju devojkju napadaju migranti! Mladić upao u centar za azilante u Obrenovcu i napravio haos! (2020), republikhttps://bit.ly/3ut2omu*

преди пандемията, за управляващата партия не беше трудно да спечели и този път. След изборите грастичната ситуация се разкри с бърза скорост. Разпадащата се база на общественото здравеопазване в Сърбия започна да издиша. В отговор на декларацията за засилени мерки за сигурност, включително изгонването на студенти от техните общежития, вечерта на 7 юли се разрази спонтанни протести*. Много студенти се събраха пред сградата на парламента, заедно с група протестиращи с десни политически виждания. По време на протеста възникна конфликт, когато групата студенти поискаха да бъде премахнат флаг с десни лозунги. През следващите дни студентите бяха подложени на заплахи за изнасилване и убийство от страна на десни тролове в интернет.

След като беше обявен и въдворен нов полицейски час като наказание, „предписано“ за „безотговорното“ поведение на хората, масови протести започнаха да се събират дневно пред Народното събрание. Безспорно е, че протестите започнаха спонтанно**. Хората бяха разочаровани поради противоречивата информация, с която бяха облъчвани, и поради срива на социалната система и тази на здравеопазването, както и заради манипулативната продукция на „истини“. Протестиращи на различни насе-

* „*Nije u redu da se studenti sele svake dve sekunde jer im to ometa studiranje*“. *Studenti protestuju zbog ponovnih pretnji iseljenjem* (2020), masina.rs, <https://bit.ly/3azNHWK>

** *Mass protest in Serbia and an attempt of state-led demobilisation* (2020), dversia.net, <https://bit.ly/3aCk4E6>

лени места от либерали, левичари и анархисти до православни фундаменталисти, фашисти и футболни запаленковци се състезаваха за този глас и чия интерпретация ще надделее и ще предопредели бъдещето на движението. Факт е, че десните триумфираха на тези протести. Там бяха членове на десните групи и политическите партии, според които Вучич е предал своя крайнодесен произход*, като е „разпрогал Косово“ и е започнал да работи в интерес на Европейския съюз, Джордж Сорос, НАТО, мигрантите, 5G, САЩ и др. Добре тренирани в протестни тактики, те използваха насилието в протеста за собствените си цели. Въпреки че и други участваха в разрушаването на имущество и в атаките срещу полицията, десните групи като цяло държаха контрола върху протестното движение. Полицията реагира с насилие; те използваха съзотворен газ срещу всички, които се озоваваха наблизо, включително наблюдателите и минавачите.

По време на протеста в Белград активисти на „Покрив“ бяха жестоко нападани от тези на дясното крило, докато много бяха арестувани в сблъсъците с полицията и осъдени. Ето как един от арестуваните активисти на „Покрив“ описва ситуацията**: „След жестоки побои и кражба на

* *Serbia: The Latest Front in the Kosovo-19 Riots* (2020), crimethnic.com, <https://bit.ly/2ZyZ0bd>

** *Напшенија, затваранја, ослобаѓања, па нове пресуде – држава ефикасна и борби против мирних демонстраната* (2020), masina.rs, <https://bit.ly/3uhKF1d>

телефона ми ме хвърлиха в мазето на сградата на Народното събрание и ми наредиха да легна по корем. Всички лежахме, а полицаи с бяла бухалка вървеше над нас и заплашваше, че ако вдигнем поглед, ще ни удари по главата.“ В Нови Сад, където ситуацията бе малко по-различна, друг активист на Покрив беше арестуван по фалшиви обвинения, докато президентът Вучич провъзгласи опита на протестиращите да блокират магистрала за „чист тероризъм“.

С оглед на тези събития „Покрив“ започна кампания за освобождаване на всички политически затворници. За „Покрив“ беше ясно, че арестите са част от по-сериозен натиск срещу активисти на инициативата, започнал преди пандемията. Новите изменения в Закона за публично-частните съдебни изпълнители вече допринасят за заглъбочаващата се криминализация на солидарността и в резултат на това – на все по-засилени съдебни дела и наказателни мерки срещу активисти, които се противопоставят на изселванията. Арестите се превърнаха в символ на растящ уклон на режима на Вучич за саморазправа с активистите, но също така и на тенденцията към политици на строги икономии, класово разслоение и поставянето на публични институции в услуга на частни интереси – банки, изпълнителна власт, а не на последно място и политическите партии и органите на властта. Пред централния затвор в Белград „Покрив“ поиска освобождение на всички арестувани. По време на протестите се чуха анализи

на затворническата система, които разкриха нейния класов и расов характер: тема, по която не се говори често в Сърбия.

Борба срещу новата „нормалност“

И накрая, през август и септември в Сърбия бяхме принудени да осуетим опита животът ни да се прелее в новата „нормалност“. Заг състезаващите се наративи за пандемията, злокобно се очертава силуетът на нова жилищна криза, която заплашва да ескалира последиците от предишната и да засегне нарастващ брой хора. Мнозина излизат от карантината с още по-солидни дългове, с изчерпани спестявания и нови микрокредити, с които се опитват да преодолеят недоимъка и загубата на работни места. Понастоящем в Сърбия практиката на насилствено изселване, прекъсната по време на пандемията, се завръща с пълна сила. Публичните изпълнители събират дългове в много случаи, като продават дома на хората. Мнозина са изправени пред изселване поради невъзможността да плащат наема си, а много други, пред живот в нищета. Само през първия период на пандемията около 200 000 души са загубили работата си в 7-милионната ни държава. Докато хората в Сърбия умират, защото има недостиг на превозни средства за спешна медицинска помощ, парамедиците, пожарната и полицията са заети с това да изселват хора от жилищата им.

В тази ситуация жилищното движение в Сърбия продължава да организира преки действия, активистка помощ, правна, а и емоционална подкрепа, както и публични кампании. В настоящия момент Покрив е част от кампания в сътрудничество с мейнстрийм медийния портал Nova.rs, който цели да разпространи информация за акциите на солидарност и борба и да достигне до онези, които срещат жилищни трудности в Сърбия, с послание, че не са сами. Кампанията се състои от тринадесет истории, разказани от хора, някои от които са под окупация, други, под риск от изселване, а трети се борят да имат покрив над главата. Това е една от тях:

„Не, не съм родена на улицата, казва А. и махва с ръка, почти с усмивка. Живеех в къща в Звезда-ра, в малка семейна къща, направена от кал, когато съседът до нас реши да я присвои, защото искаше да разшири неговата къща, да построи голяма къща, може би дори хотел, защото той вече има един хотел. Той първо предложи да я купи от баща ми, който вече беше сериозно болен, и след това като не успя, започна да ни доклажда в полицията и да ги кара да пращат инспекция, защото уж при него влизали клоани от нашата градина. Първата глоба беше 200 000 динара, последваха по-големи. Когато тези доклади и глоби започнаха да пристигат, аз влязох в дълг и след това лихвите се покачиха, а след това и лихвите върху лихвите и сумата стана огромна. Полицията постоянно идваше, съседът ни заплашваше, идваша и кредиторите по нощите,

бутнаха оградата, а баща ми лежеше болен и не знаеше на кой свят е. И аз не знаех къде да ходя – в спешно отделение, в болницата на Звездара, от болница на болница... А те идват, чупят, режат, дори пикаят – не можете да си представите каква орисия. Така става с агенциите за бързи кредити, особено когато те работят с тези, които искат да ти вземат къщата, а полицията не прави нищо, намесват се банките.... И така къщата вече я няма!

Не, не съм добре, на 61 години съм и винаги съм била с крехко здраве, но откакто се случи това, състоянието ми се влоши. Работех като медицинска сестра, един ден паднах и изследванията откриха системна склероза с високо кръвно и анемия. Пенсioniрах се с 27 години трудов стаж. Сега съм бездомна и имам огромен дълг. В началото спях при колеги от работата, но внимавах при никого да не се заседявам, никога повече от 6 месеца, хората си имат семейства... И след това ужасните проблеми ме сполетяха....

Не, гържавата не ми помогна, нито ми помогнаха адвокатите или някой друг. Искан да вляза в манастир, не ми дават да вляза, никой не ти говори... След това намерих работа с помощ на църквата, да живея при един възрастен мъж, откъдето ми казаха – той е сам, болен, без приходи; мобилен е, но му трябва грижа. Но когато отидох, се оказа, че той няма нищо, с което да ми плати, но няма и място, където да живея. Поне живееше в апартамент, сложи ме в коридора, нямаше нищо – нито течаща вода, та трябваше

да ходя до чешмата два пъти дневно, носех там неща да пера; нямаше електричество, готвех на газ. А той се отнасяше с мен все едно му бях роб, все едно му бях собственост.

Спах така пред вратата в коридора, облечена, защото беше толкова студено през зимата, и някакви съседи от другата страна на улицата му имаха зъб и искаха да му сторят зло, та повикаха полицията да ме прогони... И когато дойде полицията, те се отнесоха с мен като с най-големия престъпник: удряха ме, трима от тях срещу една жена, след това ме бутнаха по стълбите... Много тежко беше. Останах там още малко време, но започна пандемията и мъжът ме изгони на улицата, буквално ме изхвърли да пукна на студа.

И така се принудих да живея в окупирано пространство. Гледам да е на места с повече хора и с деца, защото е по-сигурно, но дори и там все се налага да се местиш, а мен ме болят гърба и краката, а те ме принуждават и се подиграват с мен. Възрастни мъже се навъртат, търсят някого за секс, идват, предлагат по нещо, предлагат ми да дойда в апартамента им... Стига бе! Обръщам се и гум да ме няма. И след мен се изсипват обиди, хули. Друг път дойде един гилър, който работи в Белград, и ми казва: „Ще дойдеш в моя апартамент, няма да можеш да ходиш до града, само ще вършиш поръчки – аз ще ти плащам с подслон, но храната ще трябва да си я намериш ти.“ Как да намеря храна като не ме пускат навън? И той искаше да съм му роб и не знам

къде щях да свърша, ако се бях съгласила, сигурно щеше да ме бие. Не мисля, че бих допуснала някой да ме удари пак. И така, всеки път, подиграват се с теб, а ти се прислоняваш и не се чувстваш в безопасност, избягваш оттам, а после и от следващото място и така, постоянно бягаш отнякъде... Нямах къде да се къпеш, всички градски фонтани и чешми са затворени заради коронавируса, дори до езерото Ада трябва да ходиш скришом, да топлиш бутилки вода да се измиеш малко. Какво да ви кажа, много е трудно... Това да живееш на улицата си е труд сам по себе си, работиш по цял ден, и дори да успееш, пак трябва да се пазиш.

Не посмях да срещна никого повече. Останах сама, докато не срещнах хора от Покрив. Апартаментът, който ми намериха, е добър, красив, разбира се, има и топла вода. Не знаете какво значи за мен да мога да се изкъпя и измия! Но наемът е висок, парното струва много пари, как ще се плаща, не знам! Не знам какво да очаквам, нищо не мога да кажа, много несигурно е всичко... Хубаво е, че поне в този период мога да си поуспокоя нервите, но трудностите не са приключили, трябва да намеря някакво по-стабилно решение... Когато имаш дом, имаш спокойствие и сигурност, добре е за душевното ти здраве. Това съвсем не е незначително нещо. И всеки, всеки има право на това!" (Откъс от интервюто с А. на сръбски*).

* *Krov nad glavom i Nova.rs: Ko su ljudi koji ostanu bez doma* (2020), nova.rs, <https://bit.ly/3k5BQCY>

Въпросите остават...

Въпросите, които произтекоха от борбите по време на пандемията, са горе-долу същите, които си задавахме преди избухването ѝ. Въпреки това тези въпроси сега получиха нова давност и сила заради новия опит, който натрупахме и който ни подсети колко лесно животът ни може да стане излишен и заменим, колко далеч е готов да стигне държавата, за да предпази интересите на капитала и какво е „настъпно“ за живота ни. Някои от тези въпроси са:

1. Режимите на пандемията показаха ясно кои са базисните дейности и инфраструктура, които поддържат и възпроизвеждат живота ни. Тази рязка и неочаквана промяна на фокуса от печалбата към живия живот отвори нов портал на възможностите*. Вратите на този портал, отворени макар и за кратко по време на пандемията, сега са затворени още по-категорично и новата „нормалност“, която не очакваме с нетърпение, се връзва като нож в кокала. Един от въпросите, който възниква от този опит, е как да си представяме (и да практикуваме) заедно новата парадигма извън границите и режимите на новата нормалност и как да дадем засилка на идеите и практиките, които вече бяха налице преди пандемията (като например: право на

* Arundhati Roy: *‘The pandemic is a portal’* (2020), ft.com, <https://on.ft.com/3bo7jMJ>

жилище за всички, мораториум върху изселването, жилища вместо печалба, некапиталистическо самоуправление, окупации на терени и жилищни сгради и т.н.)

2. Кризата показва много ясно, че борбата за жилища е директно свързана с тази срещу основаното на пола насилие, патриархата, расизма, работническите права, борби в здравеопазването, срещу държавата и полицейското насилие. Въпросът е как да свържем по-здраво движенията си (на местно, национално и транснационално ниво) и как по-добре да се справим с проблемите, конфликтите и политическите развития в нашите движение по активистки, но и съзидателен и приятен начин.
3. Мобилизациите за солидарност по времето на кризата на Ковид-19 направиха общ поне временно проблема с бедността; може би не за всички нас, но със сигурност за значим брой хора в Сърбия, които споделят с други малкото, което имат. Въпросът остава: как да съхраним тази енергия в продължителната борба пред нас срещу новата „нормалност“ и как да произведем и поддържаме алтернативна жилищна инфраструктура?
4. Урокът на капитализма на бедствията ни учи, че един от начините да се нормализира и потуши политическото недоволство на социалните движения и солидарността между тях се случва при реструктурира-

нето на движенията от активистки към хуманитарен модус. Въпросът е как да устоим на тази тенденция в нашите борби и това по никакъв начин не е лесен въпрос, също и защото той ни застава да се фокусираме върху важни проблеми като моралността, етиката и политиката и понякога дори да избереме между това да помогнем на един човек и да направим нещо, което да помогне на целия колектив.

Описаните борби за артикулация на протестите в Сърбия ни показват, че масовите протести също трябва да се разглеждат като борби за правото да организираме собственото си възпроизводство както ние намираме за добре. На този фон дори въпросът как да предотвратим десницата да доминира сблъсъците с представителите на властта и как да създадем силни и масови социални движения, които да покажат, че десницата няма какво да предложи освен омраза.

Ана Виленица е активист в сръбската организация срещу изселването Покрив и новата международна мрежа за насъщни транснационални автономни борби EAST-Essential Autonomous Struggles Transnational, както и член на редакционните колективи на списанията the Radical Housing Journal и Interface a Journal for and about Social Movements, където работи в секцията за Централна и Източна Европа.

Пресечни обединения в борбите за жилищна справедливост и за права на ключовите работници в Румъния

Вега Поповичи

Превод: Стойо Тетевенски

За движенията, борещи се за жилищна справедливост, 2020 г. означава нов импулс за борбите им. Пандемията от Ковид-19 отприщи социална, здравна и икономическа криза, която изведе на повърхността основните политически проблеми в обществата по света и същевременно принуди социалните движения да преосмислят своите визи, тактики и практики. На този фон започнаха да се появяват нови обединения и съюзи и да се полагат усилия за формирането на транснационални мрежи.

Тази статия разглежда как борбата за жилищна справедливост се пресича с преживяванията на ключовите работници, като очертава припокриващите се сфери на признание и действие. Приведените значими примери от практиките на общностно организиране на активисти за жилищна справедливост придават допълнително релеф на така обрисуваната картина и предлагат нови възможности за транснационална радикална солидарност и действие.

Както историята ясно показва, капитализмът усвоява всяка нова криза, като се приспособява светкавично, за да осигури оцеляването си. Докато капиталът се преустройва, пандемичната криза ескалира, като поставя все по-непосилно бреме върху плещите на работниците и същевременно прави възможно органите на властта да способстват безпрепятствено интересите на икономическите елити в лицето на транснационални корпорации и частни компании.

Между март и юни 2020 г. правителства и местни управления по света приемат разнообразно жилищно законодателство, което на пръв поглед намалява тежестта на жилищните разходи (ЕАС, 2020а). Въпреки че диспропорционално облагодетелстват бизнеса, тези законодателни промени включват социални мерки, които бяха немислими дори само месец преди пандемията, а сега са приемани без много шум*. Мораториуми върху изселването от квартири, замразяване на наемите, намаляване на наемите и отлагане на плащанията по ипотеките бяха приети набързо и изненадаха активистите за жилищна справедливост навсякъде. До началото на април, когато ООН призова за мораториуми върху изселването на наематели и на възбрани-

* За широк глобален преглед на жилищното законодателство, прието по време на пандемията от Ковид-19, вж. Ковид-19 Global Housing Protection Legislation & Housing Justice Action map, създадена от Anti-Eviction Mapping Project: <https://antievictionmappingproject.github.io/Kovid-19-map/#close>

те върху просрочени ипотечи, няколко държави вече бяха започнали да прилагат подобни мерки по собствена инициатива.

Жилищният въпрос изведнъж се оказа в центъра на политическия дебат, а икономисти, защитаващи капитала, изведнъж започнаха да отправят нови предупреждения за възможна жилищна криза. Скоро стана ясно, че всички гореизброени мерки са част от огромна стратегия за възпиране и отлагане на кризата вместо действителното облекчаване на ефекта ѝ върху хората.

Организиране за жилищна справедливост по времето на пандемията от Ковид-19

Докамо активистите бързо приспособяваха своите искания и интервенции по отношение на новото законодателство, те също се сблъскаха с нов цикъл на рязко задълбочаване на жилищната криза. Основният наратив, който произлезе от пандемията, беше, че здравето и самото ни оцеляване зависят от капацитета ни да останем у дома с възможно най-малко физически контакт с външния свят. Това означаваше, че хората, които вече живееха в лоши жилищни условия, бяха поставени в голям риск. Тези две обстоятелства тласнаха жилищните движения по света към нов етап на организиране, като успешно подкладоха радикализацията и растежа им.

Европейската коалиция за правото на жилище и правото на град (ЕАС), международна мрежа на над 30 граждански организации за жилищна справедливост от Европа, публикува доклад, който разглежда как здравната, социална и финансова криза, причинена от пандемията от Ковид-19, се отразява върху жилищните условия и общностното организиране за жилищни права между март и юни 2020 г. (ЕАС, 2020а). Заключението на това проучване, към което и аз самата имах активен принос, е, че жилищните активисти по света са в период на възход, в който обединенията се засилват и благоприятстват повече международна солидарност и организиране.

Накратко, въпреки че ограниченията, наложени от пандемията, се отразяват дълбоко върху капацитета на организаторите да поддържат дейността си, различни групи на европейския континент се адаптират към ситуацията и отговарят бързо и последователно на кризата. Основните използвани тактики включват: а) взаимна и пряка помощ; б) водене на кампании, застъпничество и съставяне на списъци с искания; в) подкрепа, мониторинг и консултиране; г) стачки срещу наемите или за намаляване на наемите; д) пряко действие; е) изграждане на съюзи. Повечето организации, включени в доклада, са приложили поне две от тези тактики в цялостна стратегия, обхващаща периода март – май 2020 г. Описвайки как тези тактики се развиват и припокриват, докладът на ЕАС показва, че активистите очакват през идващата годи-

на да се задълбочи тежката всеобща криза, центрирана около жилищните проблеми, и да се увеличи полицейският контрол.

Координираните усилия на ЕАС се доказаха като платформа за много местни групи и движения, най-вече чрез публикуването на „15 искания в условията на пандемията от Ковид-19“ (*15 Demands in the Face of the Covid-19 Pandemic*) (ЕАС, 2020b) в началото на пандемията (публикувано на 28 март). Сред исканията, основани на онлайн кампании, манифести и изисквания към властите, писани от разнообразни групи членки на ЕАС, можеха да се разчетат знаци за някои от основните проблеми, които се развиха в следващите месеци. Някои от тях са: „Мораториум върху изгонването на наематели в Европа!“, „Без спиране на комунални услуги, без значение от дългове и предишно положение!“ или „Преустановяване на всички наказания за неплатен наем или сметки!“, както и радикални искания, опитващи се да предвидят нови възможности за движенията за жилища: „Незабавно обществено изземване на хотели, туристически апартаменти, ваканционни къщи и всички празни сгради за подслоняване на бездомните и пренаселените!“, „Декриминализация на окупации на празни сгради!“ и „Декриминализация на всички нередовни, алтернативни, краткотрайни и подвижни форми на жилища!“.

Вдъхновен от исканията на ЕАС, Блокът за жилища (Block for Housing) – национален съюз на организации за жилищна справедливост в Румъ-

ния – публикува „Манифест за жилищна справедливост: срещу пандемията от капитализъм и расизъм“ (Block, 2020). Текстът задава оста, по която се движи по-широката кампания, развита от Блока в отговор на пандемичната криза. Той включва тактиките на онлайн кампании, натиск върху властите и подкрепа за продължаването на работата по общностно организиране по места на членуващите групи. Както много други движения по света, Блокът посвети месец май на работническите права. В контекста на пандемията визията на пресечеността, която разбира как трудовият и жилищният въпрос са свързани, стана централна в стратегията на съюза през 2020 г.

Местен контекст с регионална значимост

Всеки опит да разберем природата на жилищната криза в Източна и Централна Европа, изисква да отидем отвъд мита за „естествени собственици“ (natural homeowners) (Florea and Vincze, 2020). Този политически и дискурсивен конструкт служи да легитимира предприемачите на недвижима собственост. Високото ниво на собственост на жилища в някои общества като постсоциалистическите не е гарант за сигурно или адекватно жилище. Както Йоана Флореа и Енико Винце показват, собствеността на жилище не гарантира повишено качество на живот, но за мнозинството от румънци тя е „единс-

твеният стабилен ресурс в deregулираната пазарна икономика“.

Огромна част от домакинствата в Румъния нямат ипотeka на имуществото си, но това не означава, че нямат дългове: през 2018 г. Румъния е класирана на четвърто място в Европа по задължения към частни фирми, предоставящи обществени услуги. Достъпът до обществени жилища остава силно ограничен, а делът на жилищния фонд, който е публична собственост, спадна от 30% на 2% в последните 30 години. В същото време пазарът на недвижими имоти в големите градове се е увеличил средно с 43% само в последните 5 години. Като тържавата в Европа с най-високи нива на пренаселеност на домовете (почти половината от цялото население живее в пренаселено жилище) и на жилищен недоимък (37% от бедните домакинства и 16% от всички домакинства) (Feantsa, 2020), Румъния вече беше в дълбока жилищна криза още преди да ударят ефектите от пандемията.

В същото време, заплатите на голяма част от населението са твърде ниски: почти 50% от всички трудови договори са за минималната работна заплата, заради което голям процент работници се трудят на няколко места, за да свържат двата края. Между 32% и 40% (в зависимост от недекларирания доход) от всички работници получават минимална или под минималната работна заплата (280 евро), което превръща минималната поддръжка на едно жилище в ежедневна борба дори за собствениците на домове.

Разширяването на пропастта между богати и бедни е постоянна тенденция през последните десет години (Syndex, 2019), но кризата тази година доведе до прекъсването на над 400 000 договора за работа до края на май. Според скорошни данни Румъния може да има до 6 милиона души на или под линията на бедност – около половината от населението в страната на трудова повинна възраст (Vincze, 2020). Вигно в тези статистики е рязкото увеличаване на безработицата сред жените със зашеметяващите 48%, докато безработицата при работниците, идентифициращи се като мъже, се е увеличила с 16%.

Всички тези процеси говорят за влошаване на условията, загадени от жестоката неолиберална приватизация на обществените ресурси в последните 30 години. Едновременно с това частният капитал, подкрепен от международни финансови структури, настоява за „гъвкавост“ на работната ръка, чрез която да се осигуряват все повече работници без трудови права, които да запълват нискоквалифицирани позиции и да извършват неблагодарен труд в Западна Европа. Като остатък на евтина работна ръка, глобалната полупериферия на Източна и Централна Европа споделя неолибералните реформи от близкото минало, които изложиха развитите капиталистически страни на заглъбочаваща се криза. В същото време най-засегнатите – жени, мигранти и ключови работници – са на предните линии на протестите и настояват за спазване на своите права (LevFem Collective and Transnational Social Strike Platform, 2020).

Работниците от Източна и Централна Европа – на пресечеността на расизъм, основано на пола насилие и лишаване от жилище

Същото геополитическо структурно неравенство се отрази непропорционално на мигриралиите от Източна и Централна Европа работници по време на кризата. Скандалната история с работниците, изпратени да берат аспержи – ужа-сяващ пример на унижение – беше представена като анекдот. Всъщност историята е доста представителна за ключова част от сезонния мигрантски труд на селскостопанските работници от Източна и Централна Европа. В средата на април тази година берач от Румъния почина от коронавирус, с който се е заразил на фермата за аспержи, на която е работил в южна Германия. Още около 20 работници се заразили поради непредоставянето на защитни средства от страна на работодателя. Събитието разпали по-широк дебат, противопоставяйки защитата и правата на източноевропейските работници на опазването на потребителските навици на западноевропейските общества (Boatsă, 2020). В крайна сметка стана ясно, че начинът на живот на хората в западните страни се подгържда с евтиния труд на източноевропейските прекарийни работници, често дори с цената на животите на последните.

Трудът на мигрантите стана все по-рискован, добавяйки към бремето на жилищната криза

загубата на работа и експлоатацията и насилието, основани на пола. Новосформираната организация DREPT pentru Îngrijire organization (ПРАВА за грижовен труд, DREPT като абревиатура за справедливост, уважение, равенство, защита и прозрачност) стана ключова за общностно организиране на мигрантски грижовен труд през последните шест месеца. Групата започва като онлайн група за подкрепа на грижовни работнички от Румъния, работещи в Австрия, и прераства в синдикализирана структура, ефективно организираща членовете си чрез усилия за взаимопомощ и застъпничество. Групата също използва публични събития, за да повиши информираността за и солидарността с общността. Заедно в съюзи с Блока за жилищния въпрос и други групи, ориентирани към социалната справедливост, DREPT успешно привлича внимание върху трудностите на грижовните работници мигранти, предимно жени. Например тя показва как мигрантският грижовен труд – предимно извършван от жени – се обезценява систематично и се заплаща все по-ниско от март насам. Този вид труд, въпреки че се счита за ключов, илюстрира асиметриите между Западна Европа и Източна Европа, тъй като е изключен от извънредните субсидии на западните правителства.

Тези преживявания са също свързани със структурен и социален расизъм – който също бе засилен от кризата. Въпреки че има множество

видове расизъм в Европа*, за целите на тази статия ще се фокусирам на антиромския расизъм. Антиромският расизъм продължава да стои в центъра на жилищната несправедливост в Румъния, а новата криза задълбочи дехуманизиращите и криминализиращите наративи. Както можеше да се очаква, отмяната на основни човешки права при въвеждането на извънредното положение в Румъния се отрази на най-уязвимите, тоест на тези, чиито права вече бяха в критично положение. Активистът за ромския жилищен въпрос Мария Стойка отчита, че извънредните гържавни мерки не означаваха много за бедните ромски общности, тъй като техните права са били постоянно нарушавани от много години (Stoica and Vincze, 2020). Стойка, ключов активист за жилища и жител на общността Кантонулуй близо до Клуж, разказва за привидната комуникация с властите. Когато те казват на членове на общността ѝ да си „стоят вкъщи“, всъщност им се казва да стоят „там в бедността си, не искаме да ви виждаме, не искаме да чуем вашите оплаквания“. През април избухна пожар в една от общностите, живеещи близо до смети-

* Докато организирането за бежански права е силно по време на целия период благодарение на работата на такива групи като No Name Kitchen, вълната от антирасистки протести, започната от движението #BlackLivesMatter в САЩ, намери кънтящ вик за солидарност в Източна Европа. В Букурещ протестна акция бе организирана в подкрепа на #BlackLivesMatter от съюз от антирасистки и анархистки организатори, въпреки цялостната забрана на протестите все още в сила в Румъния.

щето в Клуж: един от жителите запали барака-та си, за да протестира липсата на защита с настъпващата пандемична криза. В друг случай полицията, въоръжена с екипировка за борба с безредиците и съзотворен газ, нападна общността, за да накара хората, стоящи отвън, да се приберат в погребите си.

Николеа Вишан, друг сътрудник в движението за жилищна справедливост, също разказа за множество случаи на антиромско полицейско насилие, докладвано в нейните онлайн общности в и около Букурещ (Vişan and Popovici, 2020). Най-ярко в разказа ѝ са историите за полицейските нападения над ромски къщи, които са, изглежда, случайни актове на насилие. Под прикритието на дисциплинирането на непокорни тела, нарушаващи мерките за дистанциране, държавата покачи своята антиромска политика с още едно ниво на директно физическо насилие. В допълнение на полицейската бруталност, откритият антиромски расизъм включваше ограничения на достъпа до комунални услуги от страна на местните власти и увеличаване на стереотипните дехуманизиращи изобразявания в медиите (Costache, 2020). Активисти за жилищна справедливост от региона са изразили притеснения относно увеличаването на полицейското наблюдение и полицейския контрол – представляващо цялостна реорганизация на насилието (EAC, 2020a). Телата на първата линия на такава реорганизация са тези, които вече са избутани в центъра на пресечеността на разнообразни неправди.

Такива са жителите на общността Канто-нулуй, близо до сметището на град Клуж. Важно е да се отбележи, че част от тях – работници по чистотата – се организират в посока синдикализация от няколко години. По време на извънредното положение тяхната ситуация се превърна в риск и увеличаваща се несигурност. Разчитайки основно на извънреден платен труд, новото законодателство намали лимита на извънредните часове, а мнозина бяха изпратени вкъщи, без да знаят дали ще бъдат възнаградени, сложени в техническа безработица или уволнени. Усилията на тези работници да се синдикализират бяха обезсмислени с новото законодателство за извънредното положение, което отмени всички права за събиране или стачкуване.

За онези, които вече изпитват пресечена несправедливост, кризата може да изглежда като просто още едно добавено тегло, както казва Николета Вишан (Vişan and Popovici, 2020). Ако поставим преживяванията и вижданията на такива организатори и работници на предните линии на нашите борби, ние виждаме промяна в наратива на кризата: в противовес на доминиращите наративи, ние въобще не живеем в необикновени времена, а просто в поредната фаза на истинското лице на капитализма.

Определеното от пола пространство на дома

Пространството на дома отдавна е идентифицирано като бойно поле във феминистката литература и организиране. Настоящата криза ескалира напрежението в пространствената политика на дома. Както капитализмът разчита на неплатен домашен труд, така и сега с избухването на пандемията от коронавирус капитализмът разчита на пространството на дома, за да компенсира насилието, породено от пандемията. Вече съществуващата жилищна криза само изведе на повърхността тежкия характер на последиците от живота в пренаселени домове и липсата на достъп до основни комунални услуги.

Принудителното пространствено ограничение в собствения дом означава ежедневно, за мнозина и 24-часово, принудително сблъскване с критичните условия на пренаселеност, в които те вече живеят. От това произлязоха две важни последици: увеличаване на труда по социалното възпроизводство и увеличаване на домашното насилие. Със затварянето на училища, детски градини и други структури на социалното възпроизводство, трябваше да се намери нов начин за посрещане на нуждите на членовете на домакинството. В контекста на неспособността на държавата и широките социални структури да се погрижат за своите членове по време на криза, жените са отново тези, които извършват домашния труд, за да компенсират липсата

(Dattani, 2020). Към това се добавя и увеличаването на домашното насилие поради ограниченията за напускане на дома. Домът, следователно, не е дагеност, нито пък е безопасен, когато всъщност е достъпен.

Докато политическото измерение на дома губи видимост поради заглъбочаващата се жилищна криза, жените често са и на предната линия на общностното организиране за жилищна справедливост. Тези две условия се припокриха в последните няколко месеца чрез гласовете на жените активистки за жилища. Вземайки предвид високия брой нова безработица сред жените, наблюдението на Вишан, че настоящата криза е причинила четири пъти повече затруднения на жените, звучи плашещо точно (Vişan and Popović, 2020).

Старата или новата „нормалност“?

За общности, които постоянно се разглеждат като в период на преход към капиталистическата цивилизация, като например постсоциалистическите държави от Източна и Централна Европа, всяка криза звучи като болезнена и огромна стъпка назад. Но това е просто още един наратив, служещ на натурализираната идея, че Западът е идеалното общество, към което трябва да се стремим*. Анализът и общност-

* Неизненадващо, западните медии както обикновено продължават да използват същите изтъркани фигури на

ното организиране от типа на местното движение за жилищна справедливост показват, че настоящата криза е просто нова възможност за реорганизирането на капитализма и следователно реална стъпка към това.

Хегемонията на капиталистическите ценности, управляваща всички аспекти на обществата от региона, поставя частната собственост в сърцето на моралния компас (Porović, 2020): ако живееш в благоприличен дом, ти трябва да си добър човек; ако живееш в пренаселен дом или нямаш такъв, значи има нещо сгрешено и лошо в теб. В този климат исканията за обществено изземване на празни сгради и хотели, изискването на държавни и социални жилища и незабавното подслоняване на живеещите в пренаселени домове и бездомните се счита за комунистическа пропаганда.

С антикомунистическия регионален консенсус в целия спектър от политически партии на власт, подобни искания са на практика игнорирани. Като обезпокоително дежавю от 2008 г.,

хаотичната, корумпирана и слаба Източна Европа. Интересно е да се отбележи, че фигурите интуитивно са адаптирани да обяснят или периода с много нисък брой инфектирани от март до май чрез силната милитаризация, характерна за пост-авторитарните страни, или периода на множество случаи след май чрез общата некомпетентност на властите и недисциплинираното население. Всичко това, докато Западна Европа, с няколко изключения, продължава да поддържа много висока стойност на заразяване по време на периода. Всичко това си струва да бъде отделно разгледано в дискурсивен анализ.

правителството приоритизира платежоспособността на пазара на недвижими имоти, старейки се да предотврати нов граматичен спад на цените. Функционирайки просто като помощници на обръщението на капитала в услуга на корпоративния елит, правителствата по света фокусираха своите намеси върху поддържането на „нормалността“ на вече съществуващата жилищна криза. В този контекст анализването на жилищната политика се оказва ключово за разбирането на тенденциите в реорганизирането на капитализма (RHJ collective, 2020).

На този фон в Румъния говоренето за „икономическото възстановяване“ е евфемизъм за увеличена милитаризация, полицейски контрол и подкрепа за продължаващото натрупване на международния капитал. Всеки намек за социална защита, подкрепа за работници или жилищна политика се счита за популистки, глупав или комунистически (Vincze, 2020). Една важна разлика с кризата от 2008 г. е увеличеното осляняне на гържавата на военната индустрия* (Vincze, 2020). В най-добрия случай връщането към „нормалността“, обявено от правителството, е концентрирано усилие за завръщане към обикновените условия на експлоатация, маргинализация и насилие.

* Както Винче отбелязва, бюджетът за 2020 г. осигурява увеличение от 18% на военния бюджет в сравнение с 2019 г., а Министерството на вътрешните работи получава допълнителни 13% отгоре на увеличения бюджет на Румънските разузнавателни служби (Vincze, 2020).

Междувременно, активистите за жилищна справедливост по света отхвърлят новия ред на предприемачите на недвижими имоти и настояват да дойде времето, когато богатите да платят за това, което са откраднали чрез трудова експлоатация, спекулация с недвижими имоти и приватизиране на обществени ресурси (Block, 2020). Изграждането на транснационални съюзи между различни движения е по-важно от всякога, за да се противопоставим на това 2020 г. да се превърне в просто следващата страница от ръчника на бедствения капитализъм.

Вега Поповичи се занимава с общностно организиране, изкуство, теория и преподаване, като сред главните теми на работата ѝ са деколонизалната мисъл, пресечения феминизъм и антифашизъм. Тя е сред създателите на редица местни антиавторитарни, анархистки и феминистки колективи като Masaz autonomous cooperative и The Alternative Library. Вега силно се вълнува от радикалните жилищни действия и е част от The Common Front for Housing Rights в Букюреш, както и от националната федерация за радикална жилищна справедливост – Block for Housing. От 2019 г. е и фасилитатор на Европейската коалиция за действия по правото на жилище и град.

часть v

ОБРАЗОВАНИЕ

Грижовният труд в Украйна в епохата на локална и глобална криза

Оксана Дутчак

Превод: Галина Безлова

Постоянното поддържане и възпроизвеждане на работническата класа си остава постоянно условие за възпроизводството на капитала. Изпълнението на това условие капиталистът може спокойно да предостави на нагона на работниците към самозапазване и размножаване.

К. Маркс,

Капиталът, том 1

През 2020 г. е годишнината от Пекинската декларация и платформа за действие, но и годината, в която светът е изправен пред още една глобална криза. Колкото и да е уникална, Ковид кризата отново подчерта колко счупена е сегашната система и колко безсмислени са либералните опити да бъде превъзможнато половото неравенство, без да бъдат агресирани неговите първопричини. От самото начало на 2020 г. ние отново виждаме как „прогресът“ на козметичните

либерални реформи, рекламиран на глобално ниво и въвеждан от местните правителства до една или друга степен, се разпада пред очите ни като пясъчна кула и показва дълбоко коренящите се структурни проблеми. Тези структурни проблеми се дължат на йерархиите в сегашната капиталистическа система и нейните изкуствени разделения между икономиката и социалното възпроизводство, между финансовите, производителните и възпроизводителните сфери. Въпросните йерархии водят до подценяването и на платения, и на неплатения възпроизводителен труд – включително грижовния такъв – и дълбоката дисфункционалност на възпроизводителната инфраструктура (здравеопазване, образование, грижа за деца и др.) заради подчинението ѝ на нуждите на капиталистическото натрупване, което през последните няколко десетилетия се манифестира чрез политики на строги икономии под надслова „оптимизация“. Когато кризата е тук, още по-големият обем от възпроизводителен труд и социално възпроизводство като цяло биват избутани обратно към семействата под претекста, че те „някак ще се справят“. Това обикновено значи, че жените някак ще се справят – със задълбочаването на половото неравенство, което това включва.

По стечение на обстоятелствата 2020 г. е също и годината, в която аз и колегите* ми правим проучване за украинската система на обществените детски градини. Това не е слу-

* С подкрепата на Rosa Luxemburg Stiftung в Украйна.

чайно съвпадение. Този сектор е госта показателен, когато става въпрос за грижа, социално възпроизводство и полово неравенство: той е едновременно главно феминизиран трудов сектор (90% от работниците са жени), представлява най-универсалната опция за предучилищна грижа, което означава, че е и от съществено значение за шансовете за връщане на работа за майките. Значимостта на този сектор трябва да стане пределно ясна по време на първите няколко месеца от пандемията, когато детските градини из страната бяха затворени и жените трябваше някак да се справят. Проблемите в него обаче напълно отсъстват от публичния дебат в Украйна – въпреки честото обсъждане на училищата и учителите* почти не се обръща внимание на проблемите на работничките и инфраструктурата на детските градини. По-наголу в текста ще използвам това като главен пример за грижовен труд, падащ върху жените по време на множество кризи – война, глобална пандемия и постоянната смяна на режимите на икономически колапс-възстановяване-колапс. Също така ще използвам за пример и друг ключов сектор – общественото здравеопазване. Освен

* Училищата и висшето образование също имат много проблеми, но тези проблеми биват поне донякъде агресирани и дори биват използвани в предизборния (електоралния) дискурс както поради общественото възприятие за по-голямата важност на тези проблеми, така и поради организирани работнически борби – които, макар и не кой знае колко експлозивни, все пак съществуват от няколко години.

че са чисто илюстративни, всички тези примери носят и въдъхновение заради протестите и самоорганизираните „от долу нагоре“ усилия през последните години.

Макар формално системата на детските градини да е част от образователния сектор, официално наречена „предучилищна образователна система“, заплащането в нея е най-ниско за целия сектор. Според количествените данни, събрани по време на изследването, средната месечна заплата в детските градини (включително административните позиции) е 155 евро – 56% от средната заплата в страната и близо до минималната работна заплата, която е 120 евро. На най-общо ниво крайно евтиният труд може да бъде обяснен с ниския статус на грижовния труд в сравнение с образователния, имайки предвид, че пропорционално грижовният труд в детските градини е повече от образователния. Подобно подценяване на грижовния труд обаче означава, че самоиздръжката и издържането на семейството се превръщат в изключително проблемно начинание за жените, работещи в детските градини. Най-добрият вариант (спрямо финансовата им ситуация) е когато партньорът им изкарва значително повече. Това обаче възпроизвежда един модел на неравенство, в който на жените може да се плаща по-малко, защото тяхната заплата е просто „допълваща“ – това предполага финансова зависимост и цялостно подценяване на основно женските сектори и позиции.

Когато заплатата на партньора не е много по-висока обаче или пък изобщо няма партньор, начините на оцеляване за жените, работещи в сферата, са проблемни не само от перспективата на половото равенство, но те имат и изключително негативно влияние върху живота и семействата им. Това включва редовно ползване на извънреден труд, земеделие за собствени нужди, втора работа, миграция като сезонни работници, хронично задлъжняване – все неща, които отнемат от времето на жените и, заедно с възпроизводителния труд в семейството, водят до постоянен дефицит на време и сигурност, както и до влошаване на тяхното физическо и психическо състояние. Още по-лоша е ситуацията на жените, чиито възможности са ограничени: самотните майки, жените в отдалечени райони, възрастните жени. В тези случаи множеството неравенства се пресичат и подсилват едно друго, манифестирайки се чрез обезценения платен грижовен труд, дължащия неплатен грижовен труд, пространствените неравенства и полово-възрастовите неравенства на съществуващия пазар на труда. За да станат ясни материалните условия на всичко това: 9% от респондентките са определили за условията си, че „нямат достатъчно пари дори за да си купят храна“, а 55% са казали, че „имат достатъчно пари за храна, но им е много трудно да си купуват грехи“.

Критично ниското финансиране на сектора е в основата на проблемите, с които се сблъскват

наетите над 300 000 работници. То е и в основата на проблемите, с които се сблъскват майките на малки деца, които са готови да се върнат на работа. Съществуващата инфраструктура започва да приема деца в най-добрия случай едва когато са на 2 години и най-често чак когато са на 3. Има хроничен недостиг на работна ръка и условията често са лоши, а работното време понякога е по-кратко от „нормалния“ работен ден. Детските градини в градовете са претъпкани, а в онези по селата липсват съответните съоръжения. Ситуацията е съвсем критична в изолираните области, близо до военни зони, където няма детски градини, а публичният транспорт липсва или е нередовен*. Като цяло, както с повечето социална инфраструктура последните десетилетия, детските градини биват рамкирани не като система, която предоставя ключова подкрепа в грижовния труд, който жените извършват и която е решаващо парче от пъзела на борбата с половото неравенство, а като „услуга“, която властите предоставят – ако я предоставят, и до степенята, за която стига финансирането. В случаите, в които тази инфраструктура се проваля, е, жените някак трябва да се справят.

Във времената на Ковид пандемията ситуацията се развива неравномерно. От една страна, работниците запазиха работата и повечето от заплатите си – въпреки че заплатите често

* И малко възможности за каквато и да е работа.

бяха по-ниски, а жените бяха притиснати да използват част от платения си отпуск или дори да си вземат неплатен такъв за някои дни. Имайки предвид ужасно ниското заплащане, което означава липса на спестявания и живот от заплата до заплата обаче, няма как да си говорим за печеливши позиции в случая. За работещите майки на малки деца, които имаха достатъчно късмет, че да запазят работата си по време на кризата, тези няколко месеца бяха поредната ситуация, в която трябва да „се справят някак“ – този път без опцията да изпратят детето си на детска градина. Това „справяне“ включваше работа от къщи с малки деца наоколо, вземане на платен и неплатен отпуск, прехвърляне на грижовния труд за децата на баби и дядовци или други роднини, оставяне на детето на практика без надзор (на грижите на братя и сестри в училищна възраст например) или напускане на работата. Когато някои (макар не всички) детски градини отвориха отново рано през лятото, повечето от тях имаха по-малко места заради мерките за социална дистанция и често всички предпазни средства, предоставени от правителството, свършваха за няколко дни. Накрая работниците и родителите трябваше сами да се „погрижат“ за предпазните средства*.

* Това не е необичайна ситуация в украинските държавни детски градини, където много разходи падат неофициално на раменете на работници и родители.

Стряскащата липса на гореспоменатите проблеми в публичния дискурс и свързаната с това липса на значими (и социално справедливи) опити от страна на властите да ги решат могат да бъдат обяснени чрез много фактори. Като оставим настрана обичайната мантра, че „няма пари“, голяма част от обяснението може да бъде сведено до: структурно обезценяване на грижовния труд; неолибералния подход на тържавата да „предоставя услуги“ и да „оптимизира“; антикризисни политики на строги икономии още от кризата през 2014 г.; изумителен дисбаланс между подкрепа за бизнеса и подкрепа за работниците по време на Ковид кризата.

Дълбочината на пропастта в системата за детска грижа обаче на теория би могла да е по-малка и би могла да бъде поправена, ако имаше опити за колективни работнически борби и самоорганизиране. За разлика от учителите, при работниците в детските градини такива практически няма. Разбира се, има някакви опити, които не изискват организация на високо ниво, като например петиции към правителството (последната беше преди детските градини да отворят през лятото). Огромни работнически протести обаче няма, а за стачки да не говорим. За сравнение – все още помня учителските стачки от детството ми през 90-те, а последната такава се случи през 2011 г. Без да влизаме в сложни обяснения защо тези ключови грижовни работници продължават да не се организират въпреки ужасната ситуация, в която

се намират, е нужно да отбележим нещо много важно. За разлика от училищата, детските градини в Украйна са финансирани почти на 100% от местните власти, макар цялостно заплатите на работниците да биват диктувани от правителството, което позволява на общините и на правителството да си прехвърлят тонката едни на други при оплаквания. В крайна сметка, работниците чувстват, че никой не го е грижа и те трябва „да се справят някак“ сами.

Все още не можем да си представим стачки и в сектора на публичното здравеопазване, където средната месечна заплата беше 205 евро през лятото на 2020 г., а просроченото изплащане е зачестило с 300% от началото на 2020 г. (частично заради неизплатените Ковид „премии“, обещани от правителството). Това е **ключовият** сектор по време на глобалната пандемия и в него виждаме забележителна мобилизация от страна на една от най-непривилегированите му и основно женски групи работници – медицинските сестри.

Мобилизацията на медицинските сестри в Украйна започна през 2019 г. след няколко години огромни реформи под рамката на неолибералния дискурс за „оптимизация“ и „здравни услуги“. Макар да обещаваха повишаване на заплатите, от статистиките по-горе ясно виждаме, че реформите се провалиха в това. Затваряне на болници и клиники и съкращения дословно следваха логиката на реформите и запалиха искрата на няколко протестни движения последните години.

През пролетта на 2020 г., когато пандемията вече беше налице, беше обявено, че реформите предполагат затварянето на още 300 болнични заведения и съкращението на 50 000 здравни работници. През ноември 2019 г. една медицинска сестра от региона на Киев, Нина Козловска, сподели във фейсбук относно ужасната ситуация, в която са сестрите. Постът набра популярност и доведе до няколко протеста и опити за организиране – онлайн и на живо. Групата „Движение Бъди като Нина“ беше създадена във фейсбук и събра почти 60 000 членове, а инициатива със същото име в момента преминава етапа на официално регистриране, докато паралелно с това се случва и доста активно изграждане на връзки и съюзнчества.

Този вид колективен и донякъде боен метод от долу нагоре, който цели да се „справи“ с проблемите и е факт в здравеопазването ни в момента, е доста рядък за Украйна, особено пък в секторите, доминирани от жени. Има изглед да се превърне в нещо по-често срещано заради вътхновяващия пример на медицинските сестри и всичко, което ни разкри Ковид кризата. Когато пандемията започна, много неща станаха очевидни. Във връзка със социалното възпроизводство на първо място стана ясна по-нисшата роля, която изкуствено му е била отредена под сегашната капиталистическа система и на второ място – резултатите от това. Тези заключения все още не биват широко разпознати, макар да прозират в ежедневните схващания на

много хора и политическите разбирания на активисти – до границите на публичния дискурс и отвъд. Дали ще останат в публичния дебат (защото както всички знаем, той желае завръщане към „нормалното“) и ще променят масовите възприятия за „икономика“ и „общество“; дали от тях ще произлязат социално-икономически политики, в които „социално“ ще спре да бъде просто подчинена представка – зависи от много фактори. Ние като активисти обаче нямаме право да оставим ситуацията да се развие сама с идеята, че ще „се справи някак“. Ние трябва да подкрепяме вътхновяващите борби, да стигаме заедно до заключенията и да политизираме първите като използваме вторите.

Оксана Дутчак е заместник директор на Центъра за социални и трудови изследвания (Киев), изследовател в областта на трудови въпроси и джендър неравенства. Тя е доктор по социология от Департамента по социология в Киевския политехнически институт „Игор Сикорски“ (Киев) и магистър по социология и социална антропология от Централноевропейския университет (Будапеща). Основните ѝ интереси са в области като трудови проблеми, трудови протести, джендър неравенство и социално-икономическо неравенство.

Какво научиха учителите от пандемията?

Дарина К.

Вирусът рязко и коренно промени нашия свят – вече няколко пъти. Ако по време на първата вълна учителите се научихме да бъдем адаптивни, да ползваме досега непонятни програми и общо взето да осъществим невъзможното, то втората вълна много по-ясно ни показва, че системата, в която работим, е човеконенавистна. Колко преподаватели трябваше да умрат, преди обществото да възприеме затварянето на училищата за смислена мярка? Колко писма трябваше да подпишат учители и родители, преди да ги чуе собствената им дирекция? Колко европейски държави трябваше да приложат крайни ограничителни мерки, преди нашето правителство рязко да превключи от режима си на опазване на „икономиката“ на всяка цена, включително на цената на животите на медици, учители, обикновени хора? Ако погледнем назад, не само към изминалите месеци, но и към историята на работническите борби на учителите в България като цяло, можем да намерим вдъхновение за това какво трябва да направим днес, за да сме по-силни в бъдеще.

История и настояще на учителските борби

Учителските движения у нас имат доста богата и вълнуваща история, включително в не толкова далечното минало. През 2007 г. сме свидетели на невероятната мобилизация на около 100 000 образователни работници. В продължение на 40 дни те прилагат безпрецедентен натиск върху институциите и обществото като цяло, в резултат на което действително успяват да си извоюват повишение в заплатите, въпреки негативния медиен натиск и пълната липса на солидарност от други протестиращи синдикати по същото време*. По всичко си личи, че масовата мобилизация все пак е била възможна благодарение на координацията между множество активни учителски синдикати из цялата страна, но непосредствения резултатът от всички тези усилия е бил разочароващ и деморализиращ. Това изглежда се отразява на протестната култура на учителите до ден днешен. Ако погледнем още по-назад във времето, виждаме любопитно богата култура и активна общност на учителите, която включва дългогодишни издания, публикации**, фондове за взаимопомощ и политическа ангажираност***. От днешна гледна точка

* *How a Bulgarian teacher made the news... for all the wrong reasons* (2014), criticatac.ro, <https://bit.ly/3pyGz16>

** Златното време на вестник „Учителско дело“ (2015), bnt.bg, <https://bit.ly/2ZxKDEa>

*** Български учителски съюз, daritelite.bg, bit.ly/3qJGyso

всичко това е изключително впечатляващо, тъй като контрастът с настоящата липса на каквито и да било движения, камо ли масови, както и липсата на солидарност и обединение, се усеща особено болезнено, предвид че сме изправени пред дълбока и всеобхватна здравна и социална криза.

Пандемията показва колко са неподготвени училищните среди за заплахи за общественото здраве, но и разкри много повече проблеми, напълнали под повърхността. Кризата изобличи липсата на обединение и координирана реакция от страна на образователните работници, когато, от една страна, при присъствени часове са изправени пред сериозна заплаха за здравето и дори живота си – както видяхме от печално високия брой училищни служители от всякакви възрасти, станали фатални жертви на вируса и/или неадекватната здравна система. От друга страна, в условия на образование в електронна среда от разстояние (ОЕСР) са поставени в крайно неподходящи работни условия, без адекватна предварителна подготовка, често с намалени работни часове и, съответно, доходи. Последствията от това се усещат тежко и от учители, преподаващи индивидуално и на частно, чиито доходи, осигуровки и възможности за болнични и платени отпуски са много по-ограничени, ако изобщо са налични. Усещат се и по отношение на нужната техника и интернет връзка, тъй като се приема за даденост, че преподавателите ще си ги осигурят сами. Остава

усещането, че цялостната нагласа и в обществото, и сред колегите и от институциите е „всички да се спасяват сами“.

Дистанционно образование и виртуален активизъм

Отпор срещу високата смъртност на учителите по време на отпуснатите мерки и пристъпено образование се чу от единствената – както се оказва – актуална платформа за организирани работнически акции, а именно социалните мрежи. Там се появява скромна група от няма и 3 000 души, немалък брой от които родители или съмишленици, при това не всички в България. Те заедно организираха петиция за затваряне на училищата и преминаване обратно към ОЕСР, както и продължиха да пишат писма, които се отразяват широко, но понякога противоречиво в българските медии. Тези инициативи като цяло не се радват на масова обществена подкрепа (дори напротив), нито на синдикална такава. В тази група обаче се показва, че в по-малките населени места все пак има самоорганизирани групи най-вече от родители, но и в някои случаи от ученици, които оказват натиск върху своите местни училища да се възползват от възможността си да изберат дистанционно обучение – и някои успяват да ги убедят. На места се срещат и малки групи за взаимопомощ, например с цел подпомагане на деца без достъп до онлайн платформите или деца на учители, за-

губили борбата с вируса по време на присъствена програма.

За пореден път виждаме, че не само не може да се разчита на държавните институции, но че чрез безразличието си и неадекватните си политики те поставят нашия живот в опасност и в някои случаи – ни убиват. Виждаме, че самоорганизирането от долу нагоре може да има ефект, но то е почти невъзможно, когато няма добри условия за това. Бихме могли да предположим например, че родителите са по-склонни да протестират поради това, че не са зависими от училищата по същия начин, по който са учителите. Малките градове, от своя страна, може би имат повече възможности за местна самоорганизация, защото самите общностите са по-предразполагащи към общуване и взаимодействие, отколкото в по-големите градове, където културата на индивидуализма, отчуждението ни едни от други и липсата на опит и умения за такъв вид дейности се усещат още по-остро, а и, отгоре на всичко, изискват много повече ангажирани хора, за да достигнат критична маса за съществена промяна.

Съюзници в пресечните точки

Според данни на националния статистически институт за 2019/2020 г. преподавателите в общообразователните училища са преобладаващо жени, по-конкретно 85,6% от персонала*, а

* Преподавателски персонал в общообразователни-

една трета* от всички учители са над 55-годишна възраст. Тази картина веднага поставя нас, учителите, в позиция, от която бихме могли да симпатизираме на каузата на медицинските работници, които споделят подобни демографии в собствения им сектор. Друг паралел, който е по-трудно измерим, но познат за всички работещи в сферата, е, че масово учителите работят на повече от едно работно място, често в частния сектор се работи без трудов договор и съответно без осигуровка. Учителите често са или апатични, или пренатоварени, или и двете, до голяма степен защото извънредният труд с деца (и родителите им) е дълъг и емоционално, психически и физически натоварващ, но често голяма част от него остава неотразена и неплатена. Всичко това е нормализирано от обществото и, съответно, интернализирано от учителите, защото се приема, че това е просто „естествената роля“ на учителката или че тя го прави от доброта на сърцето си, от отдаденост към своето „призвание“ и съответно не изисква и не се нуждае от допълнително възнаграждение. Грижовният труд под различни форми масово не се възприема като нещо, за което хората трябва или могат да изискват заплащане, а още по-малко – да откажат да го вършат безплатно.

Това очертава още по-близък пейзаж с този, в който се намират медицинските сестри, но

ме училища по степен на преподаване и пол (2020), [nsi.bg, https://bit.ly/2ZDZj4N](https://bit.ly/2ZDZj4N)

* Преподавателски персонал в общообразователните училища по възраст (2020), [nsi.bg, https://bit.ly/3srF0xB](https://bit.ly/3srF0xB)

Вместо да се правят връзки, основани на солидарност, ние биваме противопоставени, както например се вижда при всяка новина за подобряване на заплащането на учителите. От една страна, на няколко пъти през последната година повишаването на заплатите на учителите се повдигаше постоянно в дискусии относно протестите на медицинските сестри, винаги с неприязън. От друга страна, по време на карантината през март месец например често се чуваха реплики, изразяващи смут от идеята, че на касиерки в големи супермаркети се плащало повече, отколкото на медицинските сестри. Това се представяше като скандално, защото се виждаше, че този тип труд е по-нисък, тъй като е неквалифициран, не спасява животи и съответно не „заслужава“ високи заплати, а че на медицинските работници им се плаща по-малко дори от на касиерките, се приема за особено унижително. Междувременно обаче австрийско проучване под надслов „Корона Криза: обществото се крепи от жените“* показва, че всъщност и медицинските сестри, и продавачките продължават да работят на „първа линия“ по време на карантината. Данните им показват как по време на национална (и както знаем, международна) криза типично ниско платеният труд на някои от единствените сектори, които останаха активни през цялото време, а именно медицинския сек-

* *Corona: Frauen halten die Gesellschaft am Laufen* (2018), 23degrees.io, <https://bit.ly/3k7zrHM>

тор (без лекарите), грижовния сектор и хранителните продавачи, е извършен преобладаващо от жени. Всеки от изброените сектори е съставен от минимум 70% жени и се слави с ниските доходи и тежките часове. Пандемията ни показва, колко много всъщност цялото ни общество зависи от тях. Но дори да липсваха всичките изброени паралели между сестрите, продавачките и учителите, нищо не би могло да оправдае работничките дори само в един от тези сектори да се гърчат в нещастни условия за мизерни заплати. Не бива да допускаме да се противопоставяме с други работници, и то най-често с други нископлатени и феминизирани професии. Има толкова много повече смисъл във взаимната ни солидарност и колективно действие.

Други важни съюзници се явяват родителите, които се оказва, че имат повече съществуващи структури на взаимопомощ и поне общностна комуникация, отколкото на професионалните общности във феминизираните сектори на труд. По време на първата вълна родителите масово бяха принудени да работят или да стоят вкъщи, понякога и без доходи, което, от една страна, им позволяваше да подкрепят по-малките ученици, но, от друга, затрудняваше тяхната работа, особено при нужда от повече от едно електронно средство. Втората, настоящата вълна, обаче е още по-изпълнена с противоречия. Родителите продължават да работят навън, докато дори най-малките деца са оставени без ясли, градини, училища. За пореден път е разобличена тотална-

та липса на цялостен подход към кризата, който да посрещне нуждите на хората и да гарантира материалните условия, за да позволи спазването на мерките, които се налагат.

Нуждата от надежда

По време на дискусията*, организирана от Лев-Фем, учителка, медицинска сестра, синдикалистка и грижовна работничка споделихме общо чувство за липса на солидарност, която усещаме, както от колеги, така и от населението като цяло и се питахме защо смятаме, че това е така. От една страна, от практическа гледна точка, веднага се усеща липсата на активни и ангажирани работници, мобилизирани в рамките на синдикат, както и законови, икономически и социални условия за ефективна стачка. От друга страна, изскочи думата „осъзнатост“ и усещането, че има недостиг на осъзнатост в нашето общество, а дори когато е налично, хората нямат надеждата, че нещо някога може да се промени, камо ли че точно те биха могли да допринесат. И аз като медицинската сестра Надежда Маргенова се надявам, че все повече ще започваме да се припознаваме в нуждата от радикален синдикализъм – в организирането на работното място за категорични действия като ефективни стачки и изобщо в оформянето на условията

* Женски труд: кризи и мобилизации в България по време на Covid19 (Online Event, 2020), facebook.com, <https://bit.ly/37zuoe8>

в работното място. Надявам се все повече да се припознаваме във феминизма като движение за равенство, въпреки постоянните опити гумата да бъде осквернена като мръсна, скандална или просто нерелевантна. И да осъзнаем животоненавистната реалност на капитализма, икономически модел, поставящ печалбата над всичко живо, независимо дали този модел ни се налага от държавната, или корпоративна власт, или от двете едновременно.

За мен като учител основно по изкуство, но и като художник, смятам, че за да се случи всичко това, имаме болезнена нужда да развиваме колективното си въображение, креативността и способността да допускаме, че нещата действително могат и трябва да бъдат по-различни. Изкуството също така е и средство, чрез което можем да осмислим, преживеем и споделим тежки за нас изживявания. То може да предостави връзка с историята ни, също колкото може да ни даде начин да си представим по-добро бъдеще. Изкуството, ако е социално осъзнато и радикално настроено, има потенциала да се отрази върху цялата ни култура, дори да е малко по малко. Изкуството под различните си форми може да оспори общоприетите норми, да предизвика размисъл, да отвори нови възможности и да вдъхновява.

Подобно на грижовния труд, който вече разнищихме, всичкият този труд и принос към обществото бива потъпкван от патриархалната култура и капиталистическата икономика, защото изкуството, особено социалното такова,

не носи комерсиална стойност, а това е единствената стойност, която се цени в неолибералното общество. По време на пълния локдаун изкуството беше убежището на всички ни, което ни крепеше да запазим психическото си здраве. Докато всичко останало трябваше да бъде прекъснато, а светът бе изпълнен със страх, противоречия и несигурност, филмите, книгите, музиката продължиха да ни носят смисъл. Въпреки това творците заг този жизненоважен труд естествено бяха оставени без никакви възможности за изяви, както и почти никаква финансова и социална подкрепа.

Тази криза се отрази особено тежко върху така или иначе прекарирната позиция на творците в обществото ни, но това не е достатъчно, за да ни спре. Капиталистическата икономика винаги оставя изключително ограничена възможност за оцеляване с художествен труд, но той продължава да се случва въпреки това именно защото реалната му стойност и нуждата от него са отвъд рамките на тази система. За това и артистичният труд е толкова незаменим инструмент в борбата за промяна – защото той е едно от малкото неща, които имат магическата способност да създават нещо, което още не съществува, да ни вдъхва надежда, кураж и вяра, че нещата могат да бъдат по-различни и че си струва да се борим за промяна.

Учителки, медицински работнички, синдикалистки, грижовни работнички и артисти, пациенти, родители и ученици, студенти, работници

и безработни – всички ние зависим едни от други и сме по-силни заедно. Друг свят Е възможен – със солидарност, взаимопомощ и борбеност.

Дарина К. е млад човек, който се занимава с активизъм, изкуство и образование. Тя е трето поколение учител, макар че самата се занимава с това едва от 3 години. В Шотландия е завършила Социална политика, където задълбочава политическата си ангажираност. Проблематиката около ролята на жените в обществото присъства и в художествените ѝ трудове, включително серията портрети, с която участва в изложбата „Всичко (ни) е наред“ през март.

часть VI

ПРОФСЪЮЗНИ БОРБИ

Кой ще плати за пандемичната криза?

Магда Малиновска

Превод: Галина Безлова

Полша се различава от Западна Европа по структурата на заетостта. 59% от всички работници са в сферата на услугите, 31% са в индустрията, а 10% са в селското стопанство. Макар полската икономика да е до голяма степен зависима от чуждестранни инвестиции и от ситуацията в държави партньорки като Германия и Франция, страната би трябвало да не е толкова засегната от настоящата криза, колкото Испания, Италия, Гърция или Франция например. Това става ясно, ако погледнем показателите за растеж в производството. Въпреки че индустриалното производство в Полша претърпя спад от 25% през април, то започна да се покачва през юни, а през юли достигна 0,2% ръст спрямо същия месец през 2019 г. Регистрираната безработица наистина се увеличи, но засега не драстично. Според официалните статистики тя се е повишила от 5,5% през януари до 6,1% през юли 2020 г. Има опасения, че официалните данни не показват истинското ниво на безработицата и ще се сблъскаме с криза в тази област през

есента или зимата, защото тогава ще приключи заетостта от сезонната работа и тържавните програми за действия срещу съкращенията. Засега обаче нивото на безработица тук е сред най-ниските в Европа.

Това все пак не значи, че работниците в Полша са в привилегирована позиция. Мизерно ниските заплати продължават да са проблем на тукашния трудов пазар. През юни 2020 г. средната заплата в Полша е била 4 пъти по-ниска от тази в Германия, 3 пъти по-ниска от тази във Франция и 2 пъти по-ниска от тази в Италия и Испания. Заплатите през 2019 г. тук са 2,5 пъти по-ниски от средните за ЕС, над 3 пъти по-ниски от тези във Франция и Германия и 2,5 пъти по-ниски от онези в Италия. Освен географското разположение главната причина за наличието на чуждестранен капитал в Полша са именно ниските цени на труда. Поради това колко ниско се заплаща труда в Полша, някои услуги, производството, транспортът, логистиката, фабриките и строителството са печеливши за световния капитал дори по време на рецесия. За жалост малко на брой хора реално печелят от това.

През 2017 г. повишаването на номиналните заплати в Полша достигна 6%. Това обаче не беше достатъчно, за да компенсира дисбаланса на пазара на труда през последните 3 години. Пандемията и предвещанието за криза допринесоха за замразяване на ръста на заплатите. През юли то беше 3,8% и беше подобно на това през юни – 3,5%. С инфлация от около 3% това означава, че

реално заплатите в Полша не са мръднали. Допълнително потвърждение на подобни данни е ситуацията в полските заводи на Амазон, където беше обявено, че повечето работници няма да получат повишение в заплатите си тази година. Това решение бе взето месец след като списание „Форбс“ публикува информация, според която благодарение на пандемията състоянието на собственика на Амазон и най-богатия човек в света, Джеф Безос, е достигнало 200 милиарда долара.

Според публикуваните от анализатори данни не се очаква Полша да се изправи пред тотален разпад на икономиката. Паниката обаче направи възможен отлив на пари към онези вече натрупали едър капитал, удари малките предприемачи и затегна натиска върху работниците. Как се случи това?

„Не искаме да сме човешки щит“

След обявяването на пандемията, както в другите страни (макар в по-малък мащаб), полското правителство започна да оказва подкрепа на икономиката като въведе антикризисни „щитове“. За жалост, от перспективата на работниците вирусът бе използван, за да се влошат работните условия и да бъдат дадени още привилегии на бизнеса. Настоящите предложения от правителството не се различават особено от мерките на строги икономии, които бяха приложени след рецесията през 2008 г. По онова време работниците платиха за кризата чрез по-гъвкаво работно

време, покачване на пенсионната възраст, разпространение на граждански договори и аутсорсинг, замразяване на заплатите и разсроченото плащане на заплати. Тези промени трябваше да са временни, но са факт и до днес. Частична вина за настоящата драматична ситуация при пазара на труда (сведената до минимум възможност за договаряне от страна на работниците; наетите на нецелесъобразни трудови договори хора; хроничното преработване) и здравеопазването имат именно решенията, взети от предишни правителства.

Тази година като част от този „щит“ работното време беше направено още по-гъвкаво, като бяха понижени дневните и седмичните задължителни почивки, правилата за отпуск бяха променени в ущърб на работниците, работата без медицински прегледи стана възможна, дейностите на инспекцията по труда бяха преустановени за няколко месеца, стана възможно работниците да бъдат спирани от работа, да им бъде заплатено само 50% от заплатата им и др. Хората, които работеха на граждански договор, можеха да получават помощи, но техните работодатели бяха онези, които трябваше да кандидатстват за одобрение.

Същевременно огромен поток от пари беше насочен към големите предприятия, предлагайки им заеми с ниски лихви и субсидии. Условието за получаване на финансова помощ беше да подгържат работните места за минимум 3 месеца. За да получат субсидии обаче, предприятията трябваше да скъсят работното време и

да намалят заплатите до 20%. Субсидиите се полагаха на бизнеси със спад в производството, печалбите и коуто, съответно, нямаха достатъчно работа, която наетите хора могат да извършват. Но според опита на работниците работодателите са кандидатствали за субсидии и са скъсявали работните часове, въпреки липсата на спад в работата във въпросните предприятия. Според проучване на едно от най-големите учреждения, предоставящи подкрепа на жените, коуто са част от пазара на труда, Sukces Pisanu Szminka, по време на пандемията 1/3 от респондентките отговарят, че сега прекарват повече време в работа и имат повече работни задължения, но едновременно с това заплатите им са спаднали. Дори на работни места като фабриките на Avon, коуто според финансовите отчети не са претърпели съществен спад в производството, работното време е било намалено, за да получат работодателите държавни помощи. Синдикалистите от Avon, обединени в OZZ Employee Initiative, са водили преговори относно работното време и възнагражденията месеци наред. В резултат на това и заплатите и работното време са намалени „само“ с 10%, вместо първоначалните предложени 20%. По време на този спор работниците са били заплашвани с масови съкращения, въпреки броя на поръчките, който не е спаднал, и това, че работниците по никакъв начин не са били предупредени за подобни действия от страна на ръководството. Такива ситу-

ации бяха реалност в много от другите компании, които кандидатстваха за субсидии.

Бизнесът настоява за социална държава

Като профсъюз ние от Inicjatywa Pracownicza се опитахме да изградим по-широка коалиция от профсъюзи, за да се противопоставим на създаването на последващи подобни антикризисни щитове и да извоюваме промени в полза на работниците – като например скъсяване на работното време без спад в заплатите, заплащане по правилото 3:1 (това значи, че най-високата заплата в едно предприятие не може да е повече от 3 пъти по-висока от най-ниската) или пълни здравни осигуровки за всички. Над 40 компании подписаха нашите искания. Повечето от тях обаче се синдикализират чрез Inicjatywa Pracownicza и има само 7 от други профсъюзи. Големите синдикати не предприеха съществени стъпки, за да спрат неблагоприятните промени. Единствено крайно антирабoтническите предложения на правителството бяха блокирани. По време на карантината избухнаха различни конфликти сред работниците: болногледачките, които бяха заключени в старчески домове заедно с позитивни за вируса пациенти; медицинските сестри, чиито условия на труд се влошиха съществено, когато те бяха поставени в безпрецедентна ситуация, а от тях се очакваше нечувана отгаденост; работници от определени пазари и фабрики, където имаше ог-

нища на зараза; работници, които бяха заплашвани с масови съкращения; работници, чиито задължения се увеличиха с намаляването на работното време и др. Всички тези протести обаче бяха атомизирани и никой от тях не се превърна в голяма, колективна съпротива. Бързото въвеждане на още антикризисни щитове изиска скоростна реакция от редица работни места и анализ на новите документи, което в комбинация с ограничената подвижност значително отслаби възможностите за мобилизация на синдикатите и работниците.

Разкъсаното, слабо и пренебрегвано работническо движение в Полша все още се нуждае от време да се обедини и да надскочи пределите си. Това обаче е в разлив с доминиращата идея, че работниците със сини якички (полагащите физически труд) са длъжни да работят като магарета и да не получават нищо, работниците с бели якички (чиновници) са длъжни да работят за малко повече от нищо, а големите предприемачи са недосегаеми, имат право на гостъп до всички богатства и блага и никой не може да поставя това под въпрос.

Като последствие от всичко това предприемачите се оказаха най-войнствената група в Полша по време на пандемията. С подкрепата на ясно то те организираха редица демонстрации, по време на които имаше сблъсъци с полицията. Иронично, те нарекоха протестите си „стачка на предприемачите“. Самоосигуряващи се хора (например фризьори) също се включиха в тези протести, но главните организатори бяха десни поли-

тици и богати предприемачи, които настояваха за по-бърза финансова подкрепа и субсидии, гарантирани от щитовете. Тази „стачка“ на предприемачите получи широко отразяване в медиите и засенчи протестите на работниците. Същите хора, които от години лобират срещу правото на стачка и срещу „настоятелните“ работници, без никакъв срам се обърнаха към традициите на работническата класа и започнаха бунтове в името на „социална гържава“... но само за бизнеса.

Работниците на Амазон и Фолксваген в борба

В заводите на Амазон и Фолксваген работниците поискаха затваряне на складовете или въвеждане на допълнителни мерки за безопасност и финансова компенсация за това, че работят в опасни условия. Заради застой на производството в Германия и ограничения достъп до части от Китай фабриката на Фолксваген затвори врати за определено време. Профсъюзите от OZZ Inicjatywa Pracownicza предложиха линиите на производство на фабриките на Фолксваген Познан да бъдат приспособени за производството на респиратори и шлемове, нужни на медицинските работници в Познан и из цяла Полша. Фолксваген получава огромни гържавни субсидии от 90-те насам и не плаща данъци. Бе изискано по този начин компанията да се отплати на своите работници за труда, който вършат, и на гържавата за финансовата подкрепа.

В Амазон бяха получени паричен бонус и допълнителна сигурност в резултат на борбата от страна на международния кооператив на работниците от Полша, Германия, САЩ, Франция, Италия, Испания и Словакия, който действа на принципа от долу нагоре, както и групите и хората, които ги подкрепиха (както например Solidarity Group, OZZ Inicjatywa Pracownicza, Transnational Social Strike, Amazonians United). Благодарение на това сътрудничество работниците на Амазон успяха да изготвят общи искания, да организират подписка, да координират съвместни конференции и речи, да напишат писмо с искания до Джеф Безос и др. Важно постижение беше това, че нагнаха преградите между работниците със сини и бели якички, техническите работници, както и организираната взаимна подкрепа на работниците в складовете и кооператива на работниците на Амазон за климатична справедливост. Друг важен елемент на протестите беше използването на инструменти като спиране на работата, когато работниците не се чувстват в безопасност. На тази база бяха организирани няколко напускания на складовете в САЩ, както и протести във Франция и Италия. В полските клонове на Амазон около 60% от работниците спряха да ходят на работа, като използваха болнични или оставаха да се грижат за децата си (едно от малкото допълнителни помощни средства, предоставени на родителите на деца под 8 години по време на пандемията, беше възможността да си вземат пламен отпусък, за да се грижат за децата си заради

затварянето на училищата). Въпреки че не беше форма на колективна съпротива, отсъствието на толкова много работници със сигурност спомогна за това от ръководството на Амазон да се почувстват притиснати да подобрят условията на труд и заплатите.

Едно от главните искания, отправени от работниците на Амазон в световен мащаб в началото на пандемията, беше да бъдат затворени складовете. Те не бяха безопасни, тъй като събираха хиляди хора от различни градове всеки ден. Разбира се, в държавите, където са били направени повече тестове, отколкото в Полша, бяха намерени и много случаи на заразени хора. В Полша заразени имаше най-вече по складовете. Това искане беше подкрепено от повечето от работниците, но не от всички. То породи смесени чувства сред някои хора, които са били назначени от различни агенции и се страхуват от съкращения, както и сред някои работнички.

Повечето работници в полските складове на Амазон идват от домакинства с ниски доходи в малките градове и зависят от този доход. Високите цени на живот в големите градове ограничават мобилността им. В местностите, от които идват, те обикновено имат собствено жилище (често построено от тях самите или други членове на семейството), което обаче струва много по-малко от госта по-скромни жилища в големите градове. В родните си градове те могат да разчитат на своите приятели, роднини и съседи, които познават от много години; мо-

гат да получат помощ при грижата за децата и възрастните. От друга страна, по време на разговорите с представителите на синдикатите някои работници в близост до Познан споделят, че карантината за тях е означавала да стоят затворени у дома, където не искат да бъдат. Причините за това са много – някои основни са голямото насилие и семейните конфликти. Други включват жилищните условия, претърпканите домове, липсата на интимно и спокойно лично пространство, нуждата да стоят над печката и да вършат прекалено много домакинска работа. Според гумите на тези работници въпреки риска (повечето от тях са в рисковата група заради възрастта си), те предпочитат да работят за стотинки в склада, където е сухо и топло и няма с кого да се карат или за кого да се грижат, вместо да стоят в собствените си домове.

Пандемичната ситуация ни напомни, че условията, в които живеят работниците, са от съществено значение за техните възможности да се договарят. Колкото по-малък достъп имаш до приличен покрив над главата, толкова по-трудно е да се бориш за достойни условия на труд. Ситуацията също може да бъде описана и по обратния начин: колкото по-добри са условията ти у дома и колкото по-добри възможности имаш за смяна на жилището си, толкова по-слаба е борбата ти срещу капитала.

Коронавирус пандемията разкри чрез кого оцелява нашето общество. Онези, които работят в сферата на логистиката, здраве-

опазването, търговията, пощенските услуги и други подобни области спасиха икономиките на държавите от абсолютен колапс и осигуриха възможността на обществото да продължи да функционира. Но дори и да е така, годините, прекарани в лоши условия на живот; работата в небезопасни работни пространства, където човешките животи не значат нищо; годините алиенация и маргинализиране на работниците от публичната сфера са оставили очевиден белег върху уменията и възможностите на работническата класа за мобилизация. Онези, които успяха да се организират отвъд стените на работното място и границите на държавите, започнаха отгавна да градят интернационални структури. По време на пандемията видяхме, че това не е било напразно. Трябва да продължим ежедневния труд по организирането на интернационално ниво и мобилизациите на наемателите (квартирантите) на съпротива срещу произвола на собствениците на жилища. Ако се мобилизираме чак когато ножът удари в кокала, може да е прекалено късно.

Магда Малиновска е член на търговския синдикат Inicjatywa Pracownicza и е съорганизатор на Социалния женски конгрес. В момента работи в полския клон на Амазон. Автор е на редица филми на социална тематика. Сред тях са: „Płyta“, „Bourgeoisie returns to the center“, „Mothers' Strike“, „Special Exploitation Zone“ и „The Women's Strike Continues“.

Женски труд преди и по време на пандемията от Ковид-19

Ваня Григорова

Пандемията от коронавирус доведе до натиск върху работещите в целия свят, но се отрази и ще продължава да се отразява най-пагубно върху особено уязвимите трудещи се – хора с увреждания, майки на малки деца, ниско платени наемни работници, заети в недеklarиран труд. Жените традиционно се намират в групата на уязвимите икономически активни лица, макар в България разликите между мъжете и жените по основните показатели да е под средното за Европейския съюз. Работничките и служителките трябваше да са във фокуса на управленските политики през извънредното положение и последвалата извънредна епидемична обстановка. В Гържаби като Румъния например беше приет изричен закон за подпомагане на родителите, които нямаха възможност да работят, защото трябва да гледат децата си. В България подобна мярка беше приета месеци по-късно и два месеца по-късно едва стотина родители са се възползвали от нея поради заложените критерии за достъп.

Традиционно

Благодарение на включването на жените в производството по време на социалистическия период на развитие на страната, у нас разликите между мъжете и жените са по-слаби, отколкото в ЕС като цяло. Въпреки леките отклонения, това са едни от малкото социално-икономически показатели, по които страната не е на последните места сред държавите в европейската общност. Така например, по отношение на заетостта е видно, че делът на заетите жени в България е с почти 3 процентни пункта по-висок от средноевропейския*.

* *Women's employment in the EU (2020)*, *ec.europa.eu*, <https://bit.ly/3pEJnK7>

Източник: Евростат

И все пак разликите между половете са видими. С цели 8 процентни пункта повече са наетите работници от мъжки пол. Данните на графиката се отнасят към 2019 г., която се характеризира с икономически подем и без значими глобални предизвикателства. Т.е. можем да приемем картината като „нормална“.

Когато обаче има сериозни предизвикателства, най-уязвими се оказват... мъжете. Поредича изследвания показваха значително по-висока устойчивост на жените по време на световната икономическа криза през 2008 г. например. Тяхната заетост също беше повлияна, но по-слабо. Спадът на женската заетост през 2010 г. е с 3,6%, докато на т.нар. силен пол – с 5,4%. Така през 2012 г. разликата в заетостта между половете се стопява до 5 процентни пункта в България, докато в ЕС е цели 11 п.п. Ситуацията се „нормализира“ едва със стабилизирането на икономиката през 2013 г., когато темпът на растеж на мъжката заетост се увеличава по-бързо от този на женската. Всичко това е следствие и от факта, че мъжете психически приемат по-тежко срива, склонни са към депресии, трудно се примиряват с по-непрестижни работни места и/или по-ниско заплащане.

Подобна е картината и по отношение на заплащането. Различията са по-малки от средните за Съюза. Но, както е видно на следващата графика, през последното десетилетие ситуацията се влошава, вместо заплащането между половете да се сближава в резултат на полити-

Източник: Евростат, online data code: SDG_05_20

ческото говорене, разработваните стратегии, европейските приоритети, които остават основно декларативни.

В Европейския стълб на социалните права са заложили цели два приоритета (от 20), насочени към жените: „Равенство между половете“ и „Баланс между работа и личен живот“. Формулировките са добри, но политиките за тях са беззъби. В продължение на декларациите в Социалния стълб беше разработена Директива относно равновесието между професионалния и личния живот на родителите и лицата, полагащи грижи. С този документ бяха направени препоръки за по-голяма гъвкавост на работното място, нагомна работа и пр. улеснени възможности работодателите да продължават да ползват труда на родителите, но не и за задължение на

гържавите или компаниите да осигурят места в детски градини и ясли и те да бъдат безплатни, за да има възможност въобще хората да работят. Разбира се, именно жените са най-засегнати от трудностите да съчетават личния и професионалния си живот. Основната пречка пред трудовата заетост на майките на малки деца е работното време – когато то не позволява да взимат и да водят детето си на градина или училище, жените нямат физическа възможност да получават доходи от труд. А ако все пак намерят нормално работно време, почивката за тях не е точно личен живот – платената работа през деня прелива в домашна неплатена работа и полагане на грижи за деца вечерта.

Съществуват обективни причини за по-ниските възнаграждения за жените. Обичайно в рамките на двете години на майчинството заплатите на останалите работници се увеличават, докато на жената, която е извън предприятното, остава замразена. Това изоставане често не се компенсира при завръщане на работното място. Поради това през последните години в гържавната администрация беше приет механизъм за еднократно актуализиране на възнаграждението след майчинство. В частния сектор обаче това зависи само и единствено от волята на работодателя.

Майките – нежеланите работници

Широко разпространена е практиката на интервю за работа младите жени да бъдат питани дали имат малки деца и дали планират скоро да забременеят. Под претекст, че работодателите нямат право да принуждават някои категории работници да полагат нощен труд, те принуждават потенциалните си служителки да подписват декларация, в която потвърждават, че:

- не са майки на деца до 6 години;
- не са бременни;
- не са в напреднал етап на ин-витро процедура.

Декларацията се попълва преди подписването на трудовия договор. В случай че жената е сред тези групи, договорот въобще не се подписва с аргумент, че тя ще бъде непълноценен работник. И от гледна точка на собственика и мениджмънта това е точно така – съществуват законови ограничения да „ползват“ този служител както и когато им е нужен. Разбира се, кандидатката може да попълни невярна информация. Според юристи по наказателно право обаче, впоследствие работодателят ѝ може да я съди за това.

Дори да се добере до заветното работно място, младата жена може да стане майка по-късно. Декларацията важи за момента, в който е попълнена, но работодателят има възможност (и го прави) да упражнява психологически на-

тиск върху служителката, която е забременяла или има малко дете. Ще опиша реален случай. Завърнала се предсрочно от майчинство работничка на търговска верига „Фантастико“ получава по-ниско трудово възнаграждение в сравнение с това, което ѝ е било изплащано преди. Детето, което е под 2 години, току-що е започнало да ходи на детска ясла, а почти няма дете, което да не се разболява често при прехода от домашна среда към детски заведения. Това принуждава майката да си взема болнични – налага се компанията да плаща всеки път по три дни за служител, който не работи, а в допълнение трябва да търси друг работник, който да замени липсващия. Кодексът на труда е категоричен – **заплата не може да бъде намалвана едностранно от работодателя.** Проблемът е в това, че в България е масова практиката почти половината от възнаграждението да се изплаща под формата на бонус, който зависи до голяма степен от волята на работодателя. А волята в този случай беше да не „стимулира“ служителката, за да я принуди да напусне.

Другият механизъм, който беше приложен и в този случай, е да се сменя графика от днес за утре. Самотната майка е намерила познат, който да взема детето ѝ от ясла, когато тя е на работа. Но този познат също се труди и зависи от собственото си работно време, което не може да промени в рамките на няколко часа. Така майката е поставена в невъзможност да се грижи за малкото си дете и макар Кодексът

на труда да я пази от уволнение, в повечето случаи е принудена да напусне сама.

Ковид-19 родителска криза

Икономическите затруднения, които се появи-ха вследствие на пандемията и извънредното положение, усилиха „вродената“ уязвимост на работещите жени. Още на 13 март на среща на министъра на труда със социалните партньори синдикатът, в който работя, повдигна темата за майките, които ще се наложи да спрат работа, поради факта, че децата им не могат да ходят на училище или детска градина. Предложихме на министъра тези родители да получат ваучери, с които да могат да потърсят гетегледачи. Това не беше прието. Искането за допълнителен родителски отпуск – също. Поради хаотичните управленски решения и нежеланието да се приемат мерки за хората (основно жени), които се налага да си останат вкъщи, се налагаше служителки да ходят на работа с децата си, като така се компромети-раха приложените ограничителни мерки, а жените нито можеха да се трудят пълноценно, нито да се грижат за децата. Единственото, което намери място в Закона за извънредното положение почти две седмици след началото на извънредното положение, беше възможността тези работещи да си взимат платен или неплатен отпуск, без да е нужно разрешение от работодателя.

Едва месец по-късно беше приета мярка за изплащане на еднократна помощ за такива случаи в размер на 375 лв. Условията обаче бяха изключително рестриктивни: жената следваше да е изпозвала целия си наличен платен отпуск и да е поне от 20 дни в неплатен, както и доходът на член от семейството да не е повече от 610 лв. Първо, почти невъзможно е пълният платен отпуск да е използван още в началото на годината. Второ, доход от 610 лв. не позволява наемане на гитегледачка. Трето, имаше майки, които са успели да се комбинират с други членове на семейството и да останат на работа (недостъпен избор за голяма част от жените, които сами отглеждат деца), но на непълен работен ден, съответно с намалени доходи. Четвърто, това е еднократна, не месечна помощ. Критериите бяха такива, че трудно можеха да бъдат изпълнени, поради което бяха подадени и жалби до Комисията за защита от дискриминация* от страна на майки, притиснати от кризата, които остават без доходи.

Пандемията беше използвана от работодатели, за да притискат служителки, с които имат трудовоправни спорове. Телекомът А1 на пример от години настоява работниците да подписват декларация, с която разрешават да бъдат правени удръжки от заплатите им. Практиката продължава, въпреки че Инспекцията по

* Без помощ за майки загубили доход заради коронакризата (2020), solidbul.eu, <https://bit.ly/3sf19rC>

труда я е обявила за незаконна. Една от малкото работещи в А1, която отказва да я подпише, е командирована в Северозападна България със задача да търси клиенти на улицата и в домове за възрастни хора – места, в които посещенията бяха забранени заради коронавируса. Тъй като жената е самотна майка, изпратила детето си на село при родителите си. Но помолила да ѝ дават отпуск за първия учебен ден, за да може да доведе детето в столицата, където учи. Отказано ѝ е категорично от работодателя, като ѝ е било заявено, че освен това след приключване на командировката мигновено отново ще бъде наказателно командирована извън София. Поставена в невъзможност да отглежда детето си, като успоредно с това под въпрос е поставено образованието му, работничката е принудена да напусне и да остане без доходи.

Безработица във феминизирани сектори

Социално-икономическите мерки трябваше да бъдат насочени към запазване на заетостта и доходите. Най-популярната от тях е „60/40“. От самото начало на прилагането ѝ управляващите и техни подгласници твърдяха, че е спасила 200-300 хиляди работни места. Това беше опровергано* впоследствие, но не и признато от

* Анализ на социално-икономическите мерки за справяне с коронакризата в България (2020), solidbul.eu, <https://bit.ly/2OXFF1A>

Данни: Агенция по заетостта, месечни бюлетени

правителството. Факт е, че безработицата нарасна главоломно. Най-обсъждани и подпомагани бяха сектори като туризъм, хотелиерство и ресторантьорство. И наистина хиляди хора, заети в тези икономически дейности, останаха без препитание. Но внимателен преглед на данните по сектори показва, че всъщност най-голям ръст на новорегистрираните безработни през критичния месец април е отбелязал сектор „Хуманно здравеопазване и социална работа“.

Оценки на Международната организация на труда* сочат, че в България през 2020 г. между 71 и 80% от заетите в здравеопазването и социалната работа са именно жени. Поради нарас-

* *The Covid-19 response: Getting gender equality right for a better future for women at work* (2020), ilo.org, <https://bit.ly/37AkRn7>

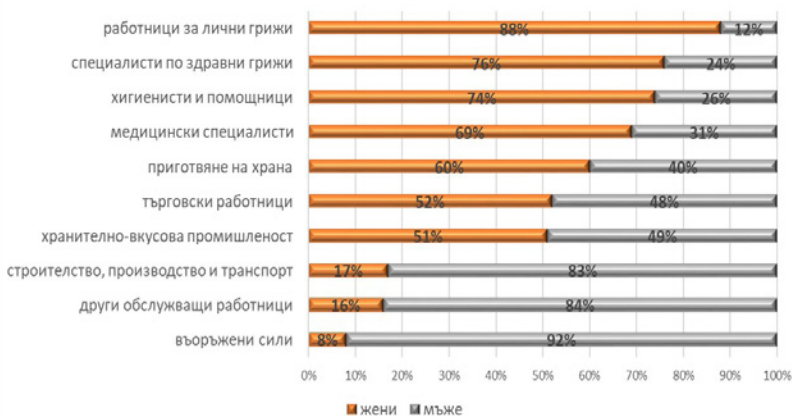
налите нужди от медицински и социални работници не беше логично напускането да се е случило по инициатива на работодателите. Единствено обяснение може да е фактът, че това са едни от най-неоценените професионалисти в България. Заплахата от заразяване в съчетание с ниските възнаграждения вероятно са основните причини служителките да напускат по собствено желание.

Това беше потвърдено и от участничка в уебинара, посветен на условията на труд на жените по време на пандемията, организиран от ЛевФем с помощта на фондация „Фридрих Еберт“ в началото на октомври 2020 г. Медицинската сестра е напуснала, след като не са ѝ били осигурени необходимите предпазни средства и тя е решила, че не си заслужава да рискува собственото си здраве и това на невръстното си дете срещу заплата от 700 лв. на месец. При втората вълна в България и вече осезаемия недостиг на медицински специалисти, тези хора бяха обявени за дезертьори. Да, войниците не бягат, но те са въоръжени. За разлика от тях, лекарите и медицинските сестри бяха оставени дори без маски, а правителствени лица упражняваха натиск върху директори на болници, за да отричат, че липсват базови лични предпазни средства.

Критични работници с нищожни заплати

Когато през месец март 2020 г. голяма част от европейските държави затвориха границите си, Европейската комисия препоръча националните правителства да не възпрепятстват пътуванията на т.нар. критични работници. А те, според Комисията, са медицински работници, дегтегледачи, гледачи на възрастни хора и... сезонни работници. Общото между всички тези групи е това, че идват основно от Източна Европа, изключително ниско платени са в собствените си държави, затова не могат да си позволят да останат в родината си дори когато пътуванията са равностойни на заразяване, а понякога и на смърт. Синдикатът, в който работя, публикува отворено писмо до управляващите в България с

Повече жени, отколкото мъже, работят на първа линия

Данни: МОТ

настояване на тези хора да им бъдат осигурени доходи, с които да могат да останат в страната и да не спомагат за разпространението на заразата и да рискуват живота си, за да издържат семействата си. Отвореното писмо намери отзвук в българските и някои чужди медии, но правителството го пренебрегна. Тези ключово важни за Европейския съюз професионалисти очевидно не бяха важни за собствената си страна.

В статията „Коронавирусът не е спял за пола, ние също не бива да сме“^{*} се отбелязват някои ключови негативни ефекти от пандемията върху жените и момичетата. Авторите цитират и данни на Международната организация на труда, според които жените, работещи на първа линия, са значително повече от мъжете. Сред тях са именно „критичните работници“, за които ЕК настоява да продължават да помагат, въпреки заплахата за здравето и живота им.

Все още жените са тези, които полагат повече грижи за децата и възрастните зависими роднини. Това означава по-продължително отсъствие от работа поради майчинство и болнични. Означава и дълги периоди без платена работа, поради липса на достъпни специализирани институции като хосписи например. Грижата за другите обаче води след себе си по-ниски възнаграждения, които впоследствие се отразяват пагубно и върху размера на пенсиите. Пандемията усили натиска върху трудещите се жени

^{*} *The coronavirus is not gender-blind, nor should we be* (2020), worldbank.org, <https://bit.ly/37zv2Zc>

допълнително, а управляващите не пожелаха да го отслабят с адекватни социални мерки. Но пък иначе насърчават раждаемостта. Поне на глуми.

Ваня Григорова е икономист, съветник на президента на КТ „Подкрепа“ и председател на сдружение „Солидарна България“. Автор на изследвания за въздействието на международните финансови институции върху социално-икономическото развитие на България, за ефектите от договорите за свободна търговия, за последиците от дерегулацията на публичните услуги. Завършила Националната търговско-банкова гимназия, магистър в УНСС, понастоящем е докторант в катедра „Човешки ресурси и социална защита“ в УНСС.

Уроци от Синдиката на терапевтите в Грузия

Conuko Джанапудзе, Solidarity Network

Превод: Стойо Темебенски

За да разширим общата работа и заздравим разбирателството сред посткомунистическите страни в Европа и други контексти, по време на пандемията от Ковид-19 ние, членовете на Солидарната мрежа (Solidarity Network) в Грузия, съставихме доклад и анализ на трудовото организиране на поведенчески терапевти. Избрахме този опит от организиране на работници в социалното възпроизводство, за да подчертаем предизвикателствата и възможностите, които пандемията и животът след нея ни предоставят. Отскоро създаденият синдикат на терапевтите се бори да преодолее десетилетия политики на строги икономии, безапелационното приемане на неолибералната рамка на институционална реформа, обезценяването на социалното възпроизводство, както на неплатения домашен и грижовен труд, така и на платената работа, липсата на правна защита и фактичeskото заличаване на работника от обществения дебат и социалните политики.

С помощта на донори и неправителствени организации родителите на деца в аутистичния

спектър от години се борят държавата да осигури програма за хората с аутизъм.

През 2015 г. такава програма най-накрая беше създадена под егидата на местната власт. Тя осигури определена сума от лари (грузинската валута) на дете. Програмата беше много популярна и имаше списъци с чакащи да бъдат приети. Бяха създадени няколко частни центъра, които да приемат потока от деца в нужда да се присъединят към програмата и да реализират пътеките от държавно финансиране. Новата програма също създаде търсене за поведенчески терапевти, които бяха назначени от тези центрове. Много млади хора се втурнаха към тези работни места, тъй като ръстът и на текущата, и на структурната безработица* в Грузия е много висок. Тъй като програмата беше създадена от родителите на деца с аутизъм, в центрите на местно и правителствено ниво терапевтите бяха третираны като част от дигайна на образователната среда, а не като работници с трудови права.

Програмата добиваше все повече популярност сред родителите, но за да може да се развива и да става все по-успешна, както и за да запази подкрепата на правителството и да включва все повече деца, тя трябваше да нараства всяка година. С тази цел програмата беше проектирана като пиар ход на местната власт в неолибе-

* Структурна безработица: безработица, предизвикана от разминаването между уменията на текущо безработните и нуждите на работодателите.

рален стил, така че да демонстрира главно как децата получават средствата, докато скрива кой извършва всичкият труд. Един начин за повишаване на броя новозаписани деца всяка година беше решението на кмета на Тбилиси преди няколко години да увеличи приема като намали сумата, която отива за грижата за всяко записано дете. Другият ключов начин за намаляване на разходите на центровете беше отклоняването на средства, предназначени за заплати на служителите, тоест реалното присвояване на заплати (wage theft). Терапевтите получават надница единствено за индивидуални сесии с деца. В началото на годината парите се разпределят за определен брой терапевтични сесии на дете. Когато по някаква причина, често независеща от терапевта, детето не отиде на планираната сесия, парите не отиват при терапевта, а се връщат в програмата, осигурявайки възможност за ново дете да се запише. Всеки месец това води до 15-20% загуба от заплатата на всеки терапевт, които отиват за осигуряването на още места за нови деца в програмата. Това печели на програмата и на кмета аплодисменти, но фактически поставя интереса на родителите от списъците с чакащи в конфликт с интереса на терапевтите. Достъпът до така нужната терапия за повече деца се случва на цената на недостатъчни заплати и нестабилни условия на труд на терапевтите. Надниците също не включват труда на терапевтите, необходим за подготовката на всяка сесия.

Според грузинския трудов кодекс всеки работник има право на едномесечен годишен платен отпуск. Терапевтите в центровете обаче не получават изобщо заплата или са лишени от значима част от нея, защото тя се формира от завършени сесии по поведенческа терапия, въпреки че през август почти всички грузинци са във ваканция и повечето деца не посещават сесии. Освен това през други месеци като януари, когато има много празници, почти няма деца, които да посещават терапевтичните центрове и сесии.

Някои терапевти са класифицирани като независими доставчици на услуги, а други като работници – в зависимост от конкретния център, в който работят. Според тази класификация центровете или нарушават трудовия кодекс, или не. Освен това, тъй като тези центрове съществуват само заради финансирането от програмата за деца с аутизъм във всеки град, дори класифицираните като работници не могат да се възползват от трудовото законодателство, тъй като техният директен работодател (подизпълнител на държавния договор) има малко или никаква власт и съответно способност да отговори на основните искания на терапевтите – да се спре кражбата на заплати и да се създадат стабилни условия на труд. Терапевтите могат да подават трудови жалби, но на техните потребности не се дава отговор, докато кметът на съответното населено място не поеме отговорност и не пожелае да отстои своя-

та роля на работодател. От правна гледна точка няма начин той да бъде заставен да защити интересите на работниците или да седне на масата за преговори с тях. Заради пандемията организирането на стачки е невъзможно, тъй като работният процес е фактически спрял. Стачкуване в друга ситуация би изисквало законни и нелегални стачки, защото терапевтите, които не са считани за работници, са (дис)класифицирани като независими доставчици. Поради това хора, изпълняващи един и същи труд, имат различен правен статут и право на стачкуване, а оттам и различна правна защита в случай на стачка.

Грузинските терапевти живеят в такива крайно нестабилни условия и трудови отношения години наред, през които гневът им се надува и спада, без те да се организират. Тогава дойде пандемията и училищата затвориха. Терапевтите бяха оставени без заплати и без начин да си осигурят прехрана. Шестнадесет терапевти от различни центрове потърсиха и се присъединиха към нашата организацията Солидарната мрежа (SolNet), за да организират синдикат и с него да се борят да получат заплащане по време на карантината, наложена заради пандемията, която не беше ясно колко време ще продължи.

Още от самото начало на този процес срещнахме няколко предизвикателства. Докато цялата страна беше под карантина, работодателите в централите имаха малко власт – цялата власт беше съсредоточена в ръцете на кметовете на градовете с центрове за аутизъм. Фи-

нансовата схема на програмата остана враждебна към терапевтите, а така и нашата възможност да се организираме беше твърде ограничена. Освен това, терапевтите разкриха, че родителската асоциация на деца с аутизъм е враждебно настроена към терапевтите, които очакват отпор от страна на лидерството ѝ. Изглежда, че има и разделение между лидерството и обикновените членове на асоциацията, отстояваща интересите на децата с аутизъм. Терапевтите споделят, че редовният аргумент срещу тях е: „Това са парите на децата“. Всъщност финансовата програма е проектирана да носи политически дивиденди за управляващата партия и да се използва от определена част от родителите и кметовете като инструмент за морално укоряване на терапевтите всеки път, когато те говорят за трудовете си условия и права. Затова целта в работата ни с терапевтите беше да получим подкрепа от родителите и да успеем да организираме повечето терапевти в нашия синдикат, за да покажем обединение и солидна членска маса.

Отначало терапевтите не вярваха, че повечето родители биха ги подкрепили поради враждебността на родителската асоциация. За да неутрализираме ръководството на тази асоциация, ние направихме наша собствена петиция и я разпространихме директно сред родителите. Така ние отрязахме асоциацията като посредническо звено между родители и терапевти, за да си осигурим подкрепата на значителен

брой родители. Когато достигнахме определен процент, ние поканихме ръководството да погледне петицията, за да се почувстват включени. Наред с това, на срещата със синдиката се споразумяхме всеки терапевт да се опита да получи подписа на един родител и да привлече петима терапевти, които да застанат зад исканията на синдиката. Исканията включваха получаване на основната заплата от страна на терапевта по време на пандемията и условието, че след стартирането отново на програмата всички решения относно продължаването на работата на центровете в страната ще бъдат взети в присъствието на терапевт от синдиката. Преценихме на този етап, че отказът от компенсирание на пропуснатата работа по принцип щеше да бъде твърде противоречив ход и можеше да навреди на единството на терапевтите. Ние бяхме наясно, че кметовете и родителите използват морализаторски аргументи, за да експлоатират труда на терапевтите. Същевременно осъзнавахме, че много терапевти се чувстват морално задължени да компенсират пропуснатите работни часове в сесии с деца с аутизъм. Затова и оставихме неизяснен въпроса за компенсацията на пропуснатите по време на карантината часове. SolNet приоритизира демократичното вземане на решения за работното време и борбата за демокрация откъд типичните икономически искания. Тъй като знаехме, че демокрацията на работното място е важна за работниците и че работодателите никога

не се отказват от власт с охота, ние използвахме посткарантинното искане на работната група като отправна точка за установяването на процес, в който работниците да бъдат включени във вземането на решения в рамките на програмата.

Петицията пожъна невероятен успех. Вместо да получат подписите само на очакваните 50 родители, терапевтите успяха да получат над 700 родителски подписа. Почти всички терапевти – над 300 – се организираха в нашия синдикат. Когато родителската асоциация разбра какво се случва, повечето родители вече бяха минали на наша страна. Лидерът на асоциацията се опита да се намеси и да поиска условия, според които терапевтите да получат аванс по време на пандемията и да изработят пропуснатите часове по-късно – което би изострило трудовата експлоатация поради нарушаване на законите за извънредния труд. Центровете имаха среща със синдиката и се опитаха да тушират нашите искания чрез предложение за частично заплащане по време на пандемията. Последва кратък и напрегнат преговор. Преди това, че до този момент работодателите в центровете никога не бяха сядали да преговарят или да вземат решения заедно и на равни начала с терапевтите, някои от тях отчетливо се опитаха да се отнесат към синдиката като към подчинен, без каквото и да е разбиране, че властта за вземане на решения вече не беше само в техните ръце. По време на преговорите

например един директор на център каза на друг да „контролира работника си“, който беше взел гумата. В крайна сметка, обстоятелството, че и завеждащите центрове, и терапевтите бяха зависими от обща победа срещу представителите на местната власт, за да получат парите си, принуди работодателите да променят своя подход към терапевтите.

В Тбилиси центрове щяха да преговарят с кмета по-късно през деня, като обаче подчертават, че няма да се опитват да тушират действията на терапевтите срещу кмета, ако последният не се съгласи да продължи да изплаща заплатите по време на пандемията. След срещата терапевтите проведеха и пресконференция, която беше широко отразена. Кметът почувства натиска – родители, терапевти и центрове бяха обединени. Дотогава той категорично твърдеше, че терапевтите няма да получат нищо, но след това и той заяви в пресконференция, че терапевтите ще получат заплатата, но ще трябва да изработят пропуснатите часове. Към този момент това беше голяма победа.

Появиха се обаче два нови проблема. Част от терапевтите в Тбилиси искаха гаранция от кмета, че няма да има часове за отработване. Това ни постави в затруднение, тъй като липсваше единно мнение по въпроса между терапевтите: няхаме достатъчно власт да изискваме нещо такова с протестни действия, понеже бяхме в карантина и не можехме да протестираме или стачкуваме, а освен това лидерът на асоциация-

та на родителите чакаше да намери нещо, за да се изправи срещу нас. Имаше дебат в синдиката, но нито една позиция не получи мнозинство от членския вот. Освен това се оказа, че някой от присъстващите на вътрешногруповите дискусии между мрежата и синдиката изнася информация към родителската асоциация, което даде възможност на лидера на асоциацията и шеп активисти да напишат писмо, с което да настояват родителите в програмата да получат парите, отделени за децата, тъй като на тях бе паднал грижовният труд и работата с децата по време на карантината. „Парите на децата“ според писмото не трябвало да се „хабят“ по терапевти, които нямали намерение да отработват неизработените по времето на карантината часове. За щастие лидерът не събра необходимата подкрепа, а писмото не стигна далеч – но фактът, че асоциацията се опитваше множество пъти да попречи на терапевтите да получат заплатите си по време на пандемията остава извор на безпокойство.

Вторият проблем възникна покрай това, че докато лидерът на родителската асоциация продължаваше да ни напада, терапевтите не успяваха да постигнат съгласие за единен план за действие. Невъзможността да се срещнат на живо и съответно ограничаването на комуникацията помежду им с оскъдна връзка и през социалните медии позволи на кмета и на центровете да въведат отработване на часовете чрез онлайн сесии без организирана съпротива

от страна на терапевтите. Мнозинството от терапевти не достигна до едина позиция относно онлайн работата. От една страна, онлайн работата в действителност изискваше повече неплатен подготвителен труд на час от сесиите на живо; от друга страна, терапевтите се притесняваха, че без онлайн сесии, които да запълнят голямото време между сесиите на живо, целият труд, вложен в сесиите с децата, щеше да отиде напразно. С други думи, те се бояха, че напредъкът на децата щеше да се осуети. Затова, въпреки че онлайн сесиите бяха по-трудни и изискваха повече време за подготовка и осъществяване, все пак тази опция беше по-добра от започването отначало с деца, които вече са направили голяма крачка в развитието си. Както се очакваше, кметът почувства намаляването на натиска и въпреки че плати на терапевтите, той започна да протаква, като в последващите месеци заплатата зависеше изцяло от изработените часове.

Действията на лидера на асоциацията на родителите, макар че бяха реакционни, разкриват натиска, който майки, особено на деца със специални нужди, чувстват, докато се опитват да се справят без помощ от обществото. Те показват и докъде могат да стигнат хора в подобна ситуация, за да поддържат дори и оскъдна гържавна програма, независимо че отказва препитание на работниците. Фактът, че социалното възпроизводство се разглежда или като отговорност на семейството, или като незаслужа-

ващо достойна заплата и стабилни условия на труд за работниците, играе ключова роля в начина, по който програмата е структурирана, както и в нейния обхват и капацитет. Приетата вяра в неолибералното преструктуриране на отговорността на правителството към неговите граждани най-добре се артикулира чрез исканията за намаляване на правителствените разходи, трудови разноски и употребата на подизпълнители – все мерки, шокиращо залегнали в грузинската конституция, където гържавните социални услуги са ограничени до 30% от бюджета в „Акта на свободата“, стоящ зад архитектурата на тази социална програма.

Тази програма е проектирана да лишава терапевтите от правата им чрез премахването на правителството от ролята на работодател, като същевременно те са сложени в ролята на безвластни подизпълнители. По този начин терапевтите са принудени допълнително да нарушават трудовите закони като неволно са заставени да участват в схемата за институционализирането на отклоняването на заплати и погрешното класифициране на работници. Също така, тази институционална рамка изправя терапевтите и родителите едни срещу други в игра без победител. Колкото по-експлоатирани са работниците, толкова повече деца ще получат грижи и ще намалят бремето на родителите. С такава програма управляващата партия получава доверие в очите на обществото на местно ниво, докато донори,

НПО-та и международни и регионални организации възхваляват прогреса в работата на Грузия с деца с увреждания. В същото време ефективната войната срещу трудовите права в гържавата отслабва позициите на работниците и способността им да оцеляват и да се борят за по-добри условия на труд.

Въпреки ограничения напредък синдикат на терапевтите беше организиран за пръв път в сектора „благодарение“ на пандемията. Повечето терапевти признават, че биха останали без никакви нагници по време на пандемията, ако не беше организирането от страна на синдиката. В рамките на преговорите за пръв път някой се противопостави открито и в медиите на не-олибералната схема на финансиране и спечели значителна обществена подкрепата за каузата на терапевтите. Неоспорваният до този момент морализъм на аргумента, че „нарите принадлежат на децата“, беше подложен на въпрос, както в рамките на синдиката, така и в общественения дебат, и изгуби гавността си и възможността да бъде използван за манипулация на терапевтите и родителите. Много неправителствени организации, работещи с увреждания, поставиха под въпрос и действията на лидера на родителската асоциация в своите организации, а едно НПО публично осъди писмото на асоциацията в социалните медии. Терапевтите разбраха, че повечето родители подкрепят тях, а не самопомазания „стожер“ на родителските интереси – лидера на асоциацията.

Въпреки враждебния антисоциален дизайн на програмата за деца с аутизъм в Грузия, повечето родители, терапевти и активисти намериха общ език, като демонстрираха как моменти като пандемията могат да разрушат дори най-порочните опити за разединение на работническата класа чрез разделението между платен и неплатен труд. Това е само началото, макар и да е ясно, че настоящата правна рамка и политическа среда не позволява широки правни действия.

Сопо Джапаридзе е съосновател на Солидарна мрежа, грузински автономен синдикат, основаващ се на принципа на работническа самоорганизация. Тя работи като обществена активистка и синдикалистка от 12 години.

Вместо заключение

Манифест за жизнена стачка 8 март

Транснационални жизнени автономни борби
(Essential Autonomous Struggles Transnational,
EAST)

Ние сме жените, чиито труд и грижи са жизненоважни в изцериаването на целия свят от пандемията и нейните икономически и социални последици. Ние извършваме жизнено значим труд в ключови сектори и въпреки това се намираме в мизерни условия: работата ни е зле платена и недооценена; работим прекалено много или сме безработни; принудени сме да живеем в пренаселени жилища; и като мигрантки постоянно ни се налага да подновяваме разрешенията си за пребиваване. Ние сме изправени пред ежедневна борба срещу насилието, упражнявано от мъжете в дома и на работа.

Стига толкова насилие и експлоатация! Отказваме повече да мълчим! Заедно започнахме да се организираме в мрежа, която свързва борещи се жени, мигранти и работници в Централна, Източна и Западна Европа: това е EAST Essential Autonomous Struggles Transnational (Транснационални автономни жизнени борби). **Призоваваме всички, които се борят срещу капиталистическото, патриархалното и расисткото наси-**

лие, да се присъединят към нашата стачка на 8 март!

На 8 март ще стачкуваме срещу експлоатацията на нашия производителен и възпроизводителен труд. Това, което поддържа обществото, е нашият труд на медицински сестри, чистачки, учителки, продавачки, работнички в логистичния сектор, сезонни работнички, платени и неплатени домашни работнички и грижещи се за децата, възрастните и болните. Бременото на домашния труд и грижата за децата лежи на нашите рамене, особено сега, когато училищата и детските градини са затворени. По време на пандемията много от нас загубиха работата си, защото въпреки имаме домашна работа и деца, за които да се грижим. Въпреки и на работните ни места нашият труд е жизненоважен, но вместо да бъде почитан и възнаграден, той бива принижен и потъпкван.

На 8 март стачкуваме срещу затягането на оковите на патриархалното насилие! Националните правителства използват пандемията като възможност за затягане на хватката на патриархата: в Полша – с опита за допълнителното ограничаване на свободата на аборт; в Турция – с предложението за оттегляне от Истанбулската конвенция; в Унгария – с ограничаването на правата на трансджендър хората и политика, насочена срещу ЛГБТИ хората. Казва ни се да „стоим на сигурно у дома“ – но много от нас нямат домове. За мнозина домовете са всичко друго, но не и безопасно място, защото

трябва да живеят с партньори насилници и да се борят срещу нарасналото домашно насилие по време на мерките по затваряне. Обект сме на откритата атака, която цели да ни принуди да останем в ролята на служини на цялото общество, подчинени вкъщи и експлоатирани извън дома.

На 8 март стачкуваме срещу расистките и експлоатиращи режими на мобилност! Като грижовни и сезонни работнички мигранти от Източна Европа, на нас ни беше „позволено“ да пътуваме до Западните държави, за да извършваме жизненоважен труд там, но на наш риск, без защита или социална сигурност. Нашият труд крепи здравеопазването и грижовния сектор на Запада, докато семействата ни разчитат на рухващите системи на здравеопазване, паднали на плещите на преуморени и недостатъчно добре екипирани или платени работници. Мигранти и бежанци от и извън ЕС са оставени да живеят в пренаселени общежития и лагери и да работят в опасни условия, но без да могат да се ползват със същата парична помощ, която се полага на националните мнозинства в приемащите страни. В днешната Европа, раздирана от неравенства, мигрантите плащат най-високата цена за пандемията, защото както обикновено те са най-лесната жертва на експлоатацията.

Отказваме да бъдем считани за „ключови“ единствено за да бъдем експлоатирани и потискани! Вдъхновени от предишни и продължаващи борби, ние се опираме на опита на международната женска стачка, на стачката на полските

жени и на феминистките борби в Аржентина за правото на аборт. Вдъхновяваме се от протестите и стачките на медицински сестри, лекари, лични асистенти и гетегледачи, логистични и сезонни работници в България, Грузия, Австрия, Румъния, Великобритания, Испания, Италия, Германия и Франция. Учим се от борбата срещу румънския закон, забраняващ използването на думата „гъжендър“ в образованието, и от международните мобилизации на мигрантите и демонстрациите за живота на чернокожите в редица страни. Награждайки тези колективни преживявания на борба и тяхната сила да разклалят основите на статуквото, **ние призоваваме жените, работниците, мигрантите и ЛГБТИК+ хората да се присъединят към нас за жизнена стачка на 8 март.** Нашата стачка се стреми да разруши устоите на потисничеството, на което сме подложени, и да ни извоюва глас, когато се договарят условията на обществена промяна след пандемията. Със стачката ние се борим за следните искания:

Свобода от патриархално насилие във всички му форми! Виждаме насилието над жени не като изолиран случай, а като част от цялостната патриархална система, която цели да ни принуди да останем в ролите на грижовни работнички. Отказваме да понасяме тежестта на жизнената работа, наложена ни с насилие и тормоз. Противопоставяме се на атаките на ултраконсервативните правителства и настояваме за безопасни, законни и безплатни аборти и проти-

возачатъчни средства във всяка страна. Настояваме за незабавен край на политическите и законодателните атаки над ЛГБТИК+ общностите.

По-високи заплати за всички! Феминистката ни борба за заплащане не е просто срещу разликата във възнаграждението по полов признак, но и срещу капиталистическите условия, които произвеждат и възпроизвеждат много други йерархии в заплащането между полове и етноси, националности и между цели региони. Докато богатите видяха в пандемията възможност да натрупат повече състояние, ние сме оставени да изнесем тежестта на мерките за строги икономии. Достатъчно! Настояваме не само за равенство между половете в заплащането, но и за по-високи заплати за всички работници! Настояваме за трансграничното преразпределение на богатството! Нека си върнем това, което ни принадлежи!

Добре финансирана и повсеместно достъпна социална сигурност без граници! Отхвърляме плановете за възстановяване, които продължават да прехвърлят разходите по продължаващото с десетилетия орязване на социалната система върху жени и мигранти. Искаме да свържем на международно ниво националните и местни борби за социална сигурност. Въпреки че социалните системи в различните държави се различават, те са основани на сексистки и расистки деления на труда и разлики в заплащането, които създават йерархии между жени от различни националности. Искаме да преобърнем тези фалшиви йерархии и да положим основите на обща

международна борба срещу патриархалните социални грижи!

Безусловно европейско разрешително за пребиваване за всички мигранти, бежанци и лица, търсещи закрила! Отхвърляме начина, по който правителствата и шефовете изнудват мигрантите, като им налагат невъзможни икономически и институционални изисквания, необходими за получаването и подновяването на разрешителните за пребиваване. Това принуждава мигрантите, особено идващите извън ЕС, да работят в неприемливи условия на труд.

Безопасни и по-добри жилища за всички! Още преди началото на пандемията държавите в цяла Европа бяха разгнати от дълбока жилищна криза. По време на пандемията нашите домове станаха още по-политизирани без нашето участие и съгласие! Настояваме за адекватни и финансово достъпни жилища за всички! Искामе жилища, които не са пренаселени и несигурни! Настояваме за незабавното осигуряване на жилища на хора, които са преживели домашно насилие!

С нашата жизнена стачка желаем да покажем, че **животите и борбите ни са жизнено значими!** От жизнена значимост е и да обединим усилията си за борба, която преодолява националните граници. На 8 март призоваваме всеки да направи видима силата на жизненоважния труд и да я използва като оръжие за налагане на нашите условия за справедливо възстановяване след пандемията!

Призоваваме всички да организират стачки на работните си места и отвъд тях, демонстрации, шествия, асамблеи, флашмобове, символични действия, да развеем знамената или закичим кърпи с цвѳта на нашата борба, да устройваме протести в кварталите си с тенджерѳ и тигани!* Нека настояваме синдикатите да подкрепят женската стачка! Нека заедно си представим начините, по които можем да направим нашите борби видими и да ги свържем през границите.

Призоваваме всички жени, мигранти и работници, които споделят нашата визия и искания, да се присъединят към публична асамблея на 21 февруари, където ще обсъждаме хоризонтите на нашата жизнена стачка!**

Каним всеки, който се припознава в този манифест, да го подпише, споделя или превежда на своя език, така че да достигне повече жени, мигранти и работници***.

Нашият тpyг е ключов, нашите животи са ключови, нашата стачка е ключова и жизненоважна!

* С тенджери и тигани: Протест срещу щетите в икономиката, нанесени от карантината в Испания (2020), [btvnovinite.bg, https://bit.ly/3sdJSML](https://bit.ly/3sdJSML)

** *Essential Strike for March 8th: Public Assembly* (Online Event, 2020), facebook.com, <https://bit.ly/2ZBJiMQ>

*** За преводу на гpyзи езуци, *Buzh Essential Strike Manifesto for the 8th of March* (2020), transnational-strike.info, <https://bit.ly/3qSmi7W>

Библиография

ЖИЛИЩНИЯТ ВЪПРОС КАТО ПОЛЕ НА СОЦИАЛНО ВЪЗПРОИЗВОДСТВО И БОРБАТА ЗА ЖИЛИЩНА СПРАВЕДЛИВОСТ В РУМЪНИЯ

1. Bhattacharya, T. ed. (2017). *Social Reproduction Theory: Remapping Class, Recentering Oppression*. Pluto Press.
2. Ferguson, S. [без гами]. Social Reproduction: What's the big idea?. *Plutobooks.com*. Извлечено от <https://www.plutobooks.com/blog/social-reproduction-theory-ferguson> (20.02.2021)
3. Sassen, S. (1988). *The mobility of labor and capital: a study in international investment and labor flow*. New York: Cambridge University Press.
4. The Bloc for Housing. (2020a, April, 2). Manifesto for Housing Justice: Fighting the Pandemic of Capitalism and Racism. *Bloculpentrulocuire.ro*. Извлечено от <https://bloculpentrulocuire.ro/2020/04/02/manifesto-for-housing-justice-fighting-the-pandemic-of-capitalism-and-racism/> (20.02.2021)
5. The Bloc for Housing. (2020b). Memorandum: Decent Minimum Income and Adequate Social Housing for the Most Affected People. *Bloculpentrulocuire.ro*. [Online]. Извлечено от <https://bloculpentrulocuire.ro/2020/04/28/memorandum-decent-minimum-income-and-adequate-social-housing-for-the-most-affected-people/> (20.02.2021)

ПРЕСЕЧНИ ОБЕДИНЕНИЯ В БОРБИТЕ ЗА ЖИЛИЩНА СПРАВЕДЛИВОСТ И ЗА ПРАВА НА КЛЮЧОВИТЕ РАБОТНИЦИ В РУМЪНИЯ

1. Block for Housing. (2020). Manifesto for Housing Justice: Against the Pandemic of Capitalism and Racism. *LeftEast*. Извлечено от <http://www.criticatac.ro/lefteast/manifesto-for-housing-justice-against-the-pandemic-of-capitalism-and-racism/> (20.02.2021)
2. Boatcă, M. (2020). [Thou shalt] Honour the asparagus! Romanian Agricultural Labour in Germany during the COVID-19 Season. *LeftEast*. Извлечено от <https://www.criticatac.ro/lefteast/thou-shalt-honour-the-asparagus%EF%BB%BF-romanian-agricultural-labour-in-germany-during-the-covid-19-season/> (20.02.2021)
3. Costache, I. (2020). "Until we are able to gas them like the Nazis, the Roma will infect the nation": Roma and the ethnicization of COVID-19 in Romania. DOR. Извлечено от <https://www.dor.ro/roma-and-the-ethnicization-of-covid-19-in-romania/> (20.02.2021)
4. Dattani, K. (2020). Rethinking Social Reproduction in the Time of Covid-19", *Antipode online*. Извлечено от <https://antipodeonline.org/2020/04/15/rethinking-social-reproduction-in-the-time-of-covid-19/> (20.02.2021)
5. EAC. (2020a, March- July). *Organizing for housing justice in times of the Covid-19 pandemic*. Извлечено от <https://housingnotprofit.org/%ef%bb%bforganizing-for-housing-justice-in-times-of-the-covid-19-pandemic/#1> (20.02.2021)
6. EAC. (2020b). 15 Demands in the Face of the COVID-19 Pandemic. *Housingnotforprofit.org*. Извлечено от <https://housingnotprofit.org/15-demands-in-the-face-of-the-covid-19-pandemic/> (20.02.2021)
7. Feantsa. (2020). *Fifth Overview Of Housing Exclusion In Europe*. Извлечено от https://www.feantsa.org/public/user/Resources/resources/Rapport_Europe_2020_GB.pdf (20.02.2021)
8. Florea, I. and Vincze, E. (2020, September 22). Homeownership, poverty, and legislative pitfalls in Romania. *Housing Rights Watch*. Published. Извлечено от <http://housingrightswatch.org/content/>

- homeownership-poverty-and-legislative-pitfalls-romania?fbclid=IwAR0CRPoV_BO-5jjzx0GVciZ3jsS5eeZFbVCqhkKiOksPOubFsPPhCxtUZZE (20.02.2021)
9. LevFem Collective and Transnational Social Strike Platform. (2020). Struggles in Social Reproduction during Covid19: from East to West and Beyond, *Transnational Social Strike*. Извлечено om <https://www.transnational-strike.info/2020/07/24/struggles-in-social-reproduction-during-covid19-from-east-to-west-and-beyond/> (20.02.2021)
 10. Popovici, V. (2020, March, 2020). Residences, restitutions and resistance: A radical housing movement's understanding of post-socialist property redistribution. *City Journal*, 1-15.
 11. Popovici, V. and N. Vișan. (2020). *Tot împreună suntem mai puternice. Despre speranță, teamă și credința în lupta comună* (Still together we are stronger. On hope, fear and the belief in our common fight). Cutra.
 12. Radical Housing Journal Editorial Collective. (2020). Covid-19 and housing struggles: The (re)makings of austerity, disaster capitalism, and the no return to normal. *Radical Housing Journal*. Извлечено om <https://radicalhousingjournal.org/2020/covid-19-and-housing-struggles/> (20.02.2021)
 13. Stoica, M. and E. Vincze. (2020). The suspension of Human rights during COVID-19: For Roma in Pata Rât they have been suspended for a very long time. *LeftEast*. Извлечено om <http://www.criticatac.ro/lefteast/covid-19-roma-in-pata-rat/> (20.02.2021)
 14. Syndex, 2019. *Situația salariaților din România, 2018-2019* (Workers' situation in Romania, 2018-2019). Извлечено om https://www.syndex.ro/sites/default/files/files/pdf/2019-06/Situa%C8%9Bia%20salaria%C8%9Bilor%20din%20Rom%C3%A2nia%20%282019%29_0.pdf?fbclid=IwAR21kXOJdABiuLdg7Mu6gZbcTAJf4_3FPbAcFUP5Gi9QwOsa-kMismzZGWg (20.02.2021)
 15. Vincze, E. (2020). Post-covid "Economic recovery" in Romania: forget labor, save capital, and support militarization?. Focaal Blog. Извлечено om <http://www.focaalblog.com/2020/06/19/eniko-vincze-post-covid-economic-recovery-in-romania-forget-labor-save-capital-and-support-militarization/> (20.02.2021)

ЗА ФОНДАЦИЯ ФРИДРИХ ЕБЕРТ

Фондация Фридрих Еберт е създадена през 1925 г. като политическо наследство на първия демократично избран германски президент, Фридрих Еберт. Отдадена е на ценностите и основните идеи на социалната демокрация и работи активно с неправителствени организации, политически актьори и профсъюзи в целия свят. Посветена на принципите свобода, справедливост и солидарност, в Германия и в над 100 държави фондацията допринася за развитието на демокрацията, политическата култура, укрепването на мира и социална промяна.

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт.

Използването с търговска цел на всички издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.